

**YKSINTULLEIDEN NUORTEN TURVAPAIKANHAJIJOIDEN
OSALLISUUDEN JA OSATTOMUUDEN KOKEMUKSET
TURVAPAIKKAPROSESSIN AIKANA**

Katja Luukkanen

Pro gradu -tutkielma

Sosiaalityö

Yhteiskuntatieteiden ja

filosofian laitos

Jyväskylän yliopisto

Kevät 2018

TIIVISTELMÄ

YKSINTULLEIDEN NUORTEN TURVAPAIKANHAKIJOIDEN OSALLISUUDEN JA OSATTOMUUDEN KOKEMUKSET TURVAPAIKKAPROSESSIN AIKANA

Katja Luukkanen
Sosiaalityö
Pro gradu- tutkielma
Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos
Jyväskylän yliopisto
Ohjaaja: Maritta Itäpuisto
Kevät 2018
sivumäärä: 75 sivua + 1 liite

Tutkimuksen tarkoituksena on tarkastella, millaisia osallisuuden ja osattomuuden kokemuksia alaikäisenä ilman huoltajaa turvapaikanhakijoina Suomeen tulleilla nuorilla aikuisilla on ollut turvapaikkaprosessin aikana. Tutkimushetkellä haastateltavat ovat oleskeluluvan saaneita yli 18-vuotiaita nuoria aikuisia. Tutkimuksen tavoitteena on selvittää, millaisena osallisuus ja osattomuus näyttäytyy eri aikoina ja eri paikoissa nuorten turvapaikanhakijoiden kokemana. Tutkimus tuottaa tietoa siitä, miten yksintulleiden turvapaikanhakijanuorten osallisuuden kokemuksiin olisi mahdollista vaikuttaa.

Kyseessä on kvalitatiivinen tutkimus, jossa tutkimusaineisto on kerätty haastattelemalla kuutta vuoden 2015 aikana yksintullutta turvapaikanhakijaa. Analyysimenetelmänä on käytetty aineistolähtöistä sisällönanalyysia.

Tutkimuksen teoreettisen viitekehyksen keskiössä ovat osallisuutta ja osattomuutta koskevat teoriat, joihin tutkimuksen tuloksia peilataan. Tutkimuksen tuloksia myös verrataan aiempiin aiheesta tehtyyn tutkimuskirjallisuuteen.

Tutkimuksen keskeisissä tuloksissa todetaan, että osallisuutta tuottavia tekijöitä nuorilla ovat yhteisöllisyys, toimintamahdollisuudet ja sisäiset voimavarat. Osattomuutta tuottavia tekijöitä ovat ulkopuolisuuden tunne, vastaanottokeskus totaalisenä instituutiona ja odotustilassa eläminen. Lisäksi tutkimuksen tulosten perusteella todetaan, että erityisesti siirtymät alaikäisten ryhmäkodista aikuisten vastaanottokeskukseen ovat nuorille osattomuutta lisääviä vaiheita. Koko turvapaikkaprosessin ajan alaikäisyksikössä asuneilla nuorilla osallisuuden kokemukset ovat sen sijaan olleet nousujohteisia.

Avainsanat: alaikäinen, turvapaikanhakija, osallisuus, osattomuus

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	1
2 TURVAPAIKANHAKIJANA SUOMESSA	4
3 OSALLISUUS JA OSATTOMUUS TEORIANA JA TUTKIMUKSENA.....	7
3.1 Osallisuuden ja osattomuuden määrittelyä	7
3.2 Osallisuus ja osattomuus marginaalisuuden paikoissa	12
3.3 Turvapaikanhakijoiden osallisuus tutkimusten valossa	15
4 TUTKIMUSKYSYMYKSET JA METODOLOGISET VALINNAT	28
4.1 Tutkimuskysymykset	28
4.2 Sosiaalinen konstruktionismi tutkimuksen taustasitoumuksena.....	28
4.3 Haastattelututkimuksen toteuttaminen.....	29
4.3.1 Haastattelujen suorittaminen.....	29
4.3.2 Sisällönanalyysi aineiston analyysimenetelmänä	32
4.4 Tutkimuksen luotettavuus ja eettiset kysymykset	36
5 YKSINTULLEIDEN NUORTEN KOKEMUKSET OSALLISUUDESTA JA OSATTOMUUDESTA	41
5.1 Osattomuutta tuottavat tekijät	41
5.1.1 Ulkopuolisuuden tunne	41
5.1.2 Vastaanottokeskus totaalisenä instituutiona	45
5.1.3 Odotustilassa eläminen	46
5.2 Osallisuutta tuottavat tekijät	49
5.2.1 Yhteisöllisyys.....	49
5.2.2 Toimintamahdollisuudet	52
5.2.3 Sisäiset voimavarat	54
5.3 Osallisuuden ja osattomuuden muotoutuminen ajassa ja paikassa.....	55
5.3.1 Suomeen saapuminen alaikäisenä turvapaikanhakijana	56
5.3.2 Aikuiseksi kasvaminen ryhmäkodissa: Osallisuuden mahdollistuminen	57
5.3.3 Alaikäisenä vastaanottokeskuksessa: Sopeutumista aikuisten ehdoilla.....	59
5.3.4 Ryhmäkodista vastaanottokeskukseen: Osallisuuden heikentyminen	61
6 TUTKIMUSTULOSTEN TARKASTELUA	64
7 POHDINTA	69
LÄHTEET	72
LIITE 1.....	76

1 JOHDANTO

Suomi otti vastaan vuonna 2015 ennätysmäärän turvapaikanhakijoita, yli 32 000 turvapaikkaa hakevaa henkilöä. Näistä 3024 henkilöä oli alaikäisenä ilman huoltajaa tulleita lapsia ja nuoria, kun tavallisesti yksin tulleita alaikäisiä on vuosittain 100-700 (Työ- ja elinkeinoministeriö 2017, 8). Määrän kasvu oli seurausta maailmalla vallitsevasta pakolaiskriisistä. (Sisäministeriö 2018). Suomi oli ennennäkemättömän haasteen edessä ottaessaan vastaan historiallisen suuren määrän turvapaikanhakijoita. Uusia vastaanottokeskuksia pystytettiin nopealla tahdilla ja alaikäisiä ilman huoltajaa olevia lapsia ja nuoria varten perustettiin monia uusia ryhmäkoteja.

Ilman huoltajaa tulleiden lasten ja nuorten vastaanottotoiminnassa on keskeisellä sijalla lapsen edun turvaaminen. Lapsen oikeuksien näkökulmasta lapsi tulee nähdä ensisijaisesti lapsena ja vasta tämän jälkeen turvapaikanhakijana tai pakolaisena. Lapsen edun toteutumisessa keskeisenä edellytyksenä on lapsen osallisuuden ja kuulluksi tulemisen mahdollisuus. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2017, 11.)

Kiinnostukseni käsillä olevan pro gradu -tutkielman tekemiseen on lähtenyt kokemuksistani työskentelystä vastaanottokeskuksessa, jossa aloitin syksyllä 2015 pakolaiskriisin ollessa syvimmillään. Vaikka työskentelin aikuisten ja perheiden vastaanottokeskuksessa kohtasin myös niitä nuoria aikuisia, jotka olivat tulleet Suomeen alaikäisinä ilman huoltajaa. Pohdiskelin paljon sitä, mitä kaikkea nuoret olivat mahtaneet kohdata matkalla Suomeen ja miten he olivat kokeneet turvapaikkaprosessin asuessaan Suomessa. Kuulin ja näin myös monien nuorten aikuisten turhautumista siitä, että heillä ei ollut mahdollisuuksia tehdä aitoja valintoja ja osallistua tavalliseen nuoren aikuisen arkiseen elämään. Osallisuuden ollessa samaan aikaan sosiaalityön asiakastyön kehittämisen kohteena sain idean yhdistää osallisuuden teeman yksintulleiden turvapaikanhakijanuorten kokemuksiin.

Näin ollen pro-gradu -tutkielmani aiheena on vuonna 2015 Suomeen turvapaikanhakijoina tulleiden ja myöhemmin oleskeluluvan saaneiden nuorten aikuisten osallisuuden ja osattomuuden kokemukset turvapaikkaprosessin aikana. Tutkimukseen osallistuvat nuoret ovat 18 vuotta täyttäneitä, mutta alle 21-vuotiaita nuoria aikuisia. Tarkoituksena on selvittää Suomeen alaikäisenä ilman huoltajaa tulleiden nuorten aikuisten kokemuksia

osallisuudesta ja osattomuudesta vastaanottokeskuksessa ja suomalaisessa yhteiskunnassa turvapaikkaprosessin aikana. Tutkimus on kvalitatiivinen haastattelututkimus, jossa tarkoituksena on antaa nuorille itselleen mahdollisuus sanoittaa osallisuutta ja osattomuutta suhteessa suomalaiseen yhteiskuntaan turvapaikkaprosessin aikana. Koska turvapaikkaprosessista on jo kulunut nuorilla jonkin aikaa, he muistelevat vastaanottokeskuksessa viettämänsä aikaa ja turvapaikkapäätöksen odottamista.

Lähtökohtana tutkimuksessa on nuorten osattomuus heidän tullessaan Suomeen turvapaikanhakijana, koska turvapaikanhakijoille ei mahdollisteta osallistumista yhteiskunnan toimintaan täysivaltaisesti. Osallisuus rajataan tässä tutkimuksessa osallisuuteen tai osallistumiseen arjen toiminnan tasolla, mutta jätän tarkastelun ulkopuolelle nuoren osallisuuden omaan turvapaikkaprosessiin. Lähtökohtana on nuorten oma aktiivisuus ja toimijuus, ovathan turvapaikanhakijanuoret osoittaneet toimintakykyisyyttään jo Suomeen matkustaessaan. Siten tutkielman näkökulma lähenee sosiaalista osallisuutta. Osallistuminen on kuitenkin ulkopuolelta eli yhteiskunnan tasolta rajattua ja ohjattua, mikä asettaa turvapaikanhakijanuoret marginaaliin. Pitkästi nuorten omalle vastuulle jää heidän toiminnallisuutensa aste.

Tutkimuksen tarkoituksena on kartoittaa nuorten omia, kenties epävirallisiakin sosiaalisen osallisuuden kenttiä, joiden avulla he jäsentävät osallisuutta ja osattomuutta. Tavoitteena on tuottaa uutta tietoa siitä, millaisia osallisuuden ja osattomuuden muotoja nuorilla on turvapaikkaprosessin aikana. Yksin Suomeen tulleiden nuorten osallisuuden ja osattomuuden kokemuksista eri vaiheissa turvapaikkaprosessia ei ole juurikaan aikaisemmin suomalaisissa tutkimuksissa vertailtu. Oletan, että turvapaikkaprosessin aikana tapahtuvat siirtymät vastaanottokeskuksesta toiseen vaikuttavat monin tavoin nuorten kokemuksiin toimijoina ja siten heidän sosiaaliseen osallisuuteensa. Lähtökohtaisesti ajattelen myös, että jokaisen nuoren täytyy tulla nähdyksi ja kuulluksi, jotta osallisuutta voi syntyä.

Tutkimuksen tuloksia voi hyödyntää esimerkiksi suunnitteleamalla vastaanottokeskusten toimintaa turvapaikanhakijoiden osallisuuden ja hyvinvoinnin edistämiseksi. Tutkimuksen tulokset voivat olla hyödyllisiä myös alaikäisenä yksin Suomeen tulleiden kotouttamisen kehittämisessä. Lisäksi se voi antaa viitteitä siitä, millaisia toimia esimerkiksi jälkihuollolta edellytetään nuorten osalta jatkossa. Jo tällä hetkellä on nähtävissä viitteitä siitä, että nuorilla voi olla haasteita kiinnittymisessä uuteen kotikaupunkiin.

Tutkimus on mielestäni tärkeä, koska turvapaikanhakijoita koskeva keskustelu on jatkuvasti poliittisen ja yhteiskunnallisen keskustelun keskiössä, sekä Suomessa että muualla Euroopassa. On tärkeää pitää keskustelua yllä luodaksemme siltoja, joiden kautta voidaan oppia paremmin tukemaan näitä nuoria yhteiskuntaan integroitumisessa. Maa-hanmuuttajiin liittyvää tutkimusta on aikaisemminkin tehty jo suhteellisen paljon, mutta vuoden 2015 tapahtumien ja Euroopassa vallitsevan tilanteen takia tutkimusta tarvitaan lisää monesta eri näkökulmasta.

2 TURVAPAIKANHAKIJANA SUOMESSA

Ensinnäkin on tärkeää erottaa pakolaiset ja turvapaikanhakijat toisistaan. Pakolaisstatuksella Suomeen tulleilla on kansainvälisen yhteisön tunnustus hädänalaisesta tilastaan. Turvapaikanhakijat ovat puolestaan heterogeenin ryhmä, jotka ovat itse ottaneet aktiivisen roolin oman elämänsä hallinnasta silloin, kun he ovat lähteneet etsimään turvapaikkaa esimerkiksi Euroopasta.

Suomeen saapuessaan turvapaikanhakija rekisteröidään rajatarkastusviranomaisen tai poliisin toimesta, jolloin turvapaikkaa hakevan henkilön perustiedot kirjataan ja tallennetaan sormenjäljet. Perheet ja yksintulleet aikuiset majoitetaan vastaanottokeskuksiin, joita ylläpitävät valtio, kunnat, järjestöt ja yritykset. Turvapaikanhakija voi järjestää majoituksen myös itse yksityismajoituksen muodossa, jolloin hän on kirjoilla jossakin vastaanottokeskuksessa. Alaikäisenä ilman huoltajaa Suomeen tulleet alle 16-vuotiaat nuoret majoittuvat ryhmäkoteihin, kun taas 16-17 -vuotiaat asuvat tukiasumisyksiköissä. Ryhmäkodeissa ja tukiasunnoissa on enemmän henkilökuntaa kuin aikuisten ja perheiden keskuksissa, koska alaikäisten yksiköissä korostuu hoito- ja kasvatustyö sekä täysi ylläpito. Välittömästi 18 vuotta täytettyään nuoret siirtyvät aikuisille tarkoitettuun vastaanottokeskukseen odottamaan turvapaikkaprosessin päättymistä. (Maahanmuuttovirasto 2018.) Tässä tutkimuksessa käytän käsitteitä ryhmäkot tai alaikäisyksikkö viittaamaan alaikäisten turvapaikanhakijoiden asumismuotoihin ja vastaavasti vastaanottokeskuksella tai aikuisyksiköllä tarkoitan aikuisten turvapaikanhakijoiden asumismuotoja. Alaikäisistä ilman huoltajaa tulleista turvapaikanhakijoista tutkimuksessa puhutaan myös yksintulleina.

Turvapaikkahakemuksen vastaanotettuaan Maahanmuuttovirasto kutsuu turvapaikanhakijan jonkin ajan kuluttua turvapaikkapuhutteluun, jonka perusteella turvapaikkapäätös myöhemmin tehdään. Käsittelyajat ovat pitkittyneet vuoden 2015 syksyn turvapaikanhakijamäärän kasvettua räjähdysmäisesti. Mikäli viranomaisilla on syytä epäillä heille kerrotun yksin ilman huoltajaa maahan saapuneen lapsen iän todenmukaisuutta, järjestetään lapselle oikeuslääketieteellinen ikäarviotutkimus. (Maahanmuuttovirasto 2018.)

Turvapaikkaprosessi päättyy joko oleskeluluvan saamiseen tai viranomaisen päätökseen turvapaikanhakijan käännättämisestä takaisin kotimaahansa. Myönteisen päätöksen saatuaan henkilölle haetaan kuntapaikkaa, ja hän pääsee muuttamaan omaan asuntoon.

Vastaanottokeskuspalvelut päättyvät ja kunnan asukkaana pakolaisaseman saaneella henkilöllä on oikeus kunnan peruspalveluihin. Alaikäiset oleskeluluvan saaneet henkilöt siirtyvät ryhmäkodista perheryhmäkotiin odottamaan täysi-ikäistymistä, jonka jälkeen nuoret muuttavat asumaan omilleen joko vahvasti tuettuna tai kevyemmin tukitoimin sekä saavat muuta tukea kotoutumistaan varten. Kunnat voivat tarjota alaikäisenä ilman huoltajaa Suomeen tulleille nuorille jälkihuoltopalveluja lähinnä lastensuojelulain nojalla. (Emt.)

Jos turvapaikanhakija saa kielteisen päätöksen turvapaikkahakemukseensa, on hänellä oikeus valittaa hallinto-oikeuteen. Valituksen tekemisessä henkilöllä on mahdollisuus saada oikeudellista apua. Mikäli kielteisestä päätöksestä ei valiteta valitusajan umpeuduttua, tulee päätöksestä lainvoimainen ja henkilön on poistuttava maasta. Hallinto-oikeudessa valitus voidaan joko hylätä tai kumota Maahanmuuttoviraston tekemä kielteinen päätös, jolloin asia lähetetään Maahanmuuttovirastolle uudelleen käsiteltäväksi. Hallinto-oikeuden hylätessä valituksen on mahdollista valittaa vielä korkeimpaan hallinto-oikeuteen (KHO), jos tämä myöntää valitusluvan. (Maahanmuuttovirasto 2018.)

Vastaanottopalveluilla turvataan turvapaikanhakijan toimeentuloa ja hyvinvointia. Vastaanottopalveluihin kuuluu majoitus, sosiaali- ja terveystalvelut, vastaanotto- ja käyttöraha, tulkkaus, työ- ja opintotoiminta sekä vapaaehtoinen paluu. Joissakin keskuksissa turvapaikanhakijoille järjestetään myös ateriat. Aikuisille ja perheille maksettava vastaanottoraha on tarkoitettu välttämättömiä perustarpeita varten. Erityisiä tarpeita varten on mahdollista hakea täydentävää vastaanottorahaa. (Emt.)

Turvapaikanhakijoiden terveystalveluihin kuuluu akuutti ja välttämätön terveydenhoito. Alaikäisille ja haavoittuvassa asemassa oleville, kuten raskaana oleville, vanhuksille, vammaisille jne., järjestetään terveystalvelut laajemmin. Vastaanottokeskuksen sosiaalipalvelut käsittävät neuvonnan, ohjauksen, sosiaalisten ongelmien selvittelyn sekä muut tukitoimet, jotka ylläpitävät tai edistävät turvapaikanhakijan hyvinvointia. Tulkkeja käytetään erityisesti tilanteissa, joissa käsitellään tärkeitä asioita, kuten turvapaikanhakijan henkilökohtaisia asioita. Tulkin käyttäminen on tärkeää turvapaikanhakijan oikeusturvan takia. Vastaanottokeskuksessa järjestetään työ- ja opintotoimintaa, johon osallistuminen on pakollista. Oppivelvollisuusikäisillä lapsilla on oikeus esi- ja perusopetukseen. (Emt.) Vastaanottokeskusten välillä saattaa olla suuria eroja sen suhteen, mikä

millaista ja miten usein tapahtuvaa vapaa-ajan toimintaa turvapaikanhakijoille järjestetään.

Yksin tulleella alaikäisellä turvapaikanhakijalla tarkoitetaan henkilöä, joka ilmoituksensa mukaisesti on alle 18-vuotias ja saapuu maahan joko yksin tai muun henkilön seurassa, joka ei ole hänen vanhempansa tai huoltajansa. Käräjäoikeus määrää alaikäisille ilman huoltajaa tulleille lapsille ja nuorille edustajan, joka valvoo lapsen edun huomioimista kaikissa tilanteissa. Edustaja on mukana mm. turvapaikkapuhuttelussa ja käyttää huoltajalle kuuluvaa puhevaltaa lapsen henkilöä ja varallisuutta koskevissa asioissa. Edustajan tehtävänä on valvoa lapsen edun toteutumista ja selvittää lapsen mielipiteet ja toivomukset lasta koskevissa asioissa. Edustaja avustaa lasta viranomaisasioissa ja on mukana esimerkiksi turvapaikkapuhuttelussa. (Maahanmuuttovirasto 2018.)

Vastaanottokeskuksen tehtävänä on vastata lapsen päivittäisestä kasvatuksesta ja hoidosta sekä lasten perustarpeista. Lapset saavat sosiaali- ja terveystaloudellista tukea. Ilman huoltajaa tulleille alaikäisille maksetaan vastaanottorahan sijaan käyttörahaa, joka on määrältään pienempi kuin vastaanottoraha. Palveluihin kuuluvat myös ammatilliset hoito- ja kasvatussuunnitelmat. Lapsille järjestetään ikänsä ja tasonsa mukaista kouluopetusta ja muuta koulutusta. (Emt.)

Kaikkia Suomessa asuvia lapsia, myös turvapaikanhakijalapsia, koskee samat lastensuojelulain (417/2007) mukaiset palvelut. Lastensuojelutyö turvapaikanhakijoiden parissa noudattaa lastensuojelulakia, kun taas vastaanotto toiminta ja vastaanotto keskuksien toiminta perustuvat lakiin kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta sekä ihmiskaupan uhrin tunnistamisesta ja auttamisesta (746/2011). (Lastensuojelun käsikirja, THL.)

3 OSALLISUUS JA OSATTOMUUS TEORIANA JA TUTKIMUKSENA

3.1 Osallisuuden ja osattomuuden määrittelyä

Sosiaalinen osallisuus on varsin laaja käsite, jolle ei ole olemassa tarkoin rajattua määritelmää. Sosiaalisen osallisuuden voi määritellä ensinnäkin prosessina, jossa yksilöiden ja ryhmien ehtoja yhteiskuntaan osallistumiseksi kehitetään. Sosiaalisen osallisuuden prosessi edistää identiteettinsä perusteella heikommassa asemassa olevien ihmisarvoa, mahdollisuuksia ja kykyä osallistua yhteiskuntaan. Sosiaalisen osallisuuden määritelmä voi painottaa myös osallisuuden muotoja, jolloin osallisuus yhteiskunnassa tarkoittaa jokaisen mahdollisuutta terveyteen, koulutukseen, työhön, toimeentuloon, asuntoon ja sosiaalisiin suhteisiin. Ihmisen hyvinvoinnin kannalta on tärkeää, että hän pääsee osallistumaan taloudelliseen, poliittiseen, sosiaaliseen ja kulttuuriseen toimintaan ja instituutioihin. (Leemann ym. 2015, 3.)

Nivalan ja Ryynäsen (2013, 18) mukaan osallisuus voi olla yhteiskunnan tarjoamia mahdollisuuksia ja voimavaroja, jotka turvaavat elintason ja elämänlaadun. Tämän määritelmän soveltaminen turvapaikanhakijoihin on osittain ongelmallista, sillä vaikkakin turvapaikanhakijoita vastaanottava yhteiskunta tarjoaa turvapaikanhakijoille välttämättömät sosiaali- ja terveystaloudelliset palvelut, ei heille taata samanlaisia elintason ja elämänlaadun edellytyksiä kuin kansalaisasemassa oleville. Esimerkiksi turvapaikanhakijalle myönnettävä vastaanottoraha on pieni verrattuna toimeentulotukeen.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (2016) määritelmä osallisuudesta edellyttää yksilön yhteyttä omiin ja yhteisiin voimavaroihin, joihin kuuluvat luottamus ja keskinäinen kunnioitus, toimeentulo, palvelut, tieto, taito, toiminta ja yhteiset merkitykset. Ensinnäkin luottamus edellyttää yhteyttä ja vuorovaikutusta ihmisten kanssa, ja luottamus antaa lupauksen pysyvyydestä. Ihmisten luottaessa toisiinsa heidän on mahdollista kunnioittaa toisiaan, minkä lisäksi he uskaltavat myös tunnustaa olevansa riippuvaisia muista ihmisistä. (Emt.)

Hengissä ja terveenä pysymiseen ja toimimiseen tarvitaan toimeentuloa. Tieto ja taito ovat osaamista, joka on hankittu yksin tai yhdessä. Tiedon ja taidon jakamisesta sekä käyttämisestä neuvotellaan erilaisissa konteksteissa. Palvelut ovat puolestaan hyödykkeitä, joilla on mahdollista täydentää yksilöllisiä tai yhteisiä toiminnan edellytyksiä. (Emt.)

Elämän mielekkyys ja yhteiset merkitykset muodostuvat vuorovaikutuksessa ihmisten, taiteen ja luonnon kanssa. Merkitykset varastoituvat ajatuksiin, kokemuksiin ja muistoihin esimerkiksi sanoina, kuvina, sävelinä, tunteina ja aistimuksina. Osallisuuden kokemus vaikuttaa siihen, millaisen osan mahdollisesta toimintakyvystään ihminen pystyy ottamaan käyttöönsä. (Emt.)

Jotkut tutkijat määrittelevät osallisuuden kuulumisena ja kiinnittymisenä yhteisöön sekä mukana olemisena yhteisön elämään ja toimintaan. Osallisuuden perustana on tällöin vahva kokemuksellinen tunne jäsenyydestä ja kuulumisesta yhteisöön. (Nivalan ja Ryyinäsen 2013, 20 mukaan Kiilakoski 2007.) Tuntiessaan kuuluvansa joukkoon ihmisellä on mahdollisuus kokea itsensä arvostetuksi ja esittää omia mielipiteitään. Ihminen kokee, että hän on merkityksellinen osa kokonaisuutta silloin, kun hän tulee kuulluksi itsenään ja pystyy vaikuttamaan elämänsä kulkuun ja yhteisesti päätettäviin asioihin. Osallisuudella ja osattomuudella on kuitenkin myös subjektiivinen ulottuvuus, sillä sama tilanne voi merkitä toiselle osattomuutta ja toiselle osallisuutta (Leemann ym. 2015, 5; Terveystieteiden tutkimuskeskus 2016.)

Leemannin ym. (2015, 5) mukaan on tärkeää erottaa osallisuus ja osallistuminen. Osallistuminen on lähinnä keino sosiaalisen osallisuuden edistämiseksi ja se voi olla osa tunneperäistä kokemusta sosiaalisesta osallisuudesta. Näin ollen sosiaalinen osallisuus on kokemuksellisen prosessin laajempi käsite kuin osallistuminen. (Emt. 5.) Nivalan ja Ryyinäsen (2013, 24) mukaan osallisuuden määrittelykriteerinä voidaan pitää sitä, tuntuuko osallistujasta itsestä siltä, että hän on osallinen. Toiminnassa kehittyä voimaantumisen ja valtautumisen tunnetta. Tähän tunteeseen yhdistyy kompetenssi, eli osallistujan tunne itsestä pätevänä ja oman roolin merkittävyydestä, jonka myötä kompetenssi tuoda esille omia toimintaan liittyviä ajatuksia yhteisössä syntyy. Näin ollen osallistuminen vahvistaa osallisuutta. Osallisuus ei ole sitä, että jostakin ylhäältäpäin määritellään osallisuuden reunaehdot, vaan osallisuus muotoutuu ihmisten yhteisen toiminnan kautta ja se sisältää myös mahdollisuuden tehdä vastarintaa. Ihmisen sosiaalinen

perusluonne sisältää kuulumisen johonkin ja toimimisen yhteydessä muihin ihmisiin, mikä on osallisuutta. Osallisuus voi siis olla olemista osana jotakin yhteisöä, osallistumista yhteisön toimintaan ja tunnetta kuulumisesta yhteisöön. Näiden kaikkien kolmen ulottuvuuden on toteuduttava, jotta voidaan puhua osallisuudesta. (Emt. 24-27.)

Sosiaalisen osallisuuden määrittelyssä voidaan käyttää myös vastapareja. Sosiaalisen osallisuuden vastaparina osattomuus on vaikeasti määriteltävissä, ja useimmiten osallisuuden vastaparina käytetäänkin syrjäytymisen käsitettä, joka tarkoittaa yhteisöllisen toiminnan ulkopuolelle jäämistä. Siihen voi liittyä myös taloudellista, terveydellistä ja sosiaalista osattomuutta. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2017.) Osattomuus määrittyy tunteena siitä, että on jäänyt muiden yhteisössä jakamien kokemusten ulkopuolelle (Nivalan ja Ryytäsen 2013, 20 mukaan Kiilakoski 2007.)

Siisiäisen (2010, 10-11) mukaan Simmel on kuvannut jo 1800-luvun loppupuolella yhteiskuntaa sosiaalisten piirien tilana, jolloin yksilöt kuuluvat erilaisiin sosiaalisiin piireihin, kuten kuntaan, kouluun, uskonnolliseen yhdyskuntaan, työpaikkaan, yhdistyksiin, sukuun jne. Yhteiskuntaa muuttavista sosiaalisista prosesseista mainitaan mm. yksilöllistyminen, eriarvoistuminen sekä solidaarisuuden tai luottamuksen muodostuminen. Tätä sosiaalisiin piireihin kuulumista voidaan kutsua myös osallisuudeksi. (Emt. 10-11.)

Siisiäinen (2010, 11) sisällyttää osallisuuteen erilaisia sekä aktiivisen että passiivisen mukana olemisen tapoja ja muotoja. Hän jakaa osallistumista motivoivat agentit yksilöön eli toimijaan itseensä ja muihin ulkopuolisiin tahoihin. Näiden pohjalta Siisiäinen on muodostanut neljä osallisuuden alatyyppejä osallistumista motivoivan tahon ja aktiivisuus - passiivisuus -ulottuvuuden perusteella. Nämä osallisuuden eri tyypit ovat: osallistuminen, mukautuva osallisuus, aktivoiva osallistaminen ja pakottaminen. (Emt. 11.)

Taulukko 1. Osallisuuden nelikenttä Siisiäisen (2010) mukaan.

		Mukana olemisen edellyttämä aktiivisuus?	
		Toimija: aktiivisuus	Toimija: passiivisuus
Motivoiva/ intressoiva agentti	Toimija itse	Osallistuminen	Mukautuva / suostuva osallisuus
	Muu taho	Aktivoiva osallistaminen	Pakottaminen / holhoaminen

Osallistuminen, jossa toimijan oma intressi on vahvasti osallistumista ohjaava tekijä, tapahtuu aina symbolisen vallan alaisena, mutta kaikkea ei siitä huolimatta oteta ulkoa päin annettuna itsestänselvyytenä, jolloin doksan määräysvalta on pienempi verrattuna mukautuvaan osallisuuteen. Myös Nivalan ja Rynänen (2013, 20-21) mukaan Kiilakoski (2007) on todennut, että osallistuminen korostaa osallistujan omaa aktiivisuutta ja toiminnallisuutta, joten osallistuessaan johonkin täytyy osallistujalla olla myös intressi osallistumiseen. Jos osallistuminen luo osallistujalle todellisia mahdollisuuksia esittää omia näkemyksiään, vaikuttaa ja osallistua päätöksentekoon, on osallisuuden saavuttaminen mahdollista (Nivala & Rynänen 2013, 20-21). Osallistumisen ja osallistamisen erona on se, että osallistuminen korostaa toimijan omaa toiminnan tuottamista, aloitteellisuutta ja vapaaehtoisuutta, kun taas osallistamisessa joku muu taho, kuten julkinen valta toimii osallistamisen aloitteentekijänä ja toimeenpanijana (Siisiäinen 2010, 13).

Mukautuvassa osallisuudessa toimija on mukana näennäisesti vapaaehtoisena, passiivisella suostumuksellaan, mutta ilman varsinaista ulkoista pakkoa. Aktivoivassa osallistamisessa on mahdollista kyseenalaistaa itsestänselvyyksiä, mutta toimintaan osaa ottaminen pohjautuu epävakaiseen yksimielisyyteen tai suostumukseen, johon on päädytty vakuuttelun kautta. Pakottaminen puolestaan toteutuu symbolisen väkivallan kautta, jota muut tahot saavat aikaan. (Emt. 12-13.)

Osallistumisen vahvuutta voidaan kuvata kolmiportaisella asteikolla (Trilla ja Novella 2001, Nivalan 2010, 113 mukaan). Osallistuminen vastaanottajana tarkoittaa passiivista paikallaan olemista, eikä vaikutusmahdollisuutta toimintaan ole. Kun osallistuminen on kannanottajana olemista, se tarkoittaa, että on annettu puitteet, joissa on mahdollista ilmaista esimerkiksi omia mielipiteitä tai toiveita. Osallistuminen toteuttajana merkitsee osallistumista toimintaan alkaen suunnittelusta päättyen arviointiin eli kaikissa toiminnan vaiheissa. Myönteisen muutoksen ollessa tavoitteena, on tärkeää, että muutoksen määrittelyssä ja toteuttamisessa on mukana henkilö tai henkilöt, joiden elämään muutos vaikuttaa. (Nivala 2010, 113.)

Yhteiskunnalliseen osallistumiseen ja poliittiseen vaikuttamiseen liittyvässä osallisuuden määritelmässä osallisuuden vastakohtana pidetään passiivisuutta, joka voi olla tunnetta siitä, että poliittinen päätöksenteko ei ole yhteydessä omaan elämään. (Pajula 2007, Nivalan ja Rynänen 2013, 19 mukaan). Esimerkiksi turvapaikanhakijoiden kohdalla turvapaikkapolitiikka on keskeinen heidän tulevaisuuttaan määrittävä tekijä. Mo-

net turvapaikanhakijat pyrkivät vaikuttamaan turvapaikkapolitiikkaan esim. osallistamalla mielenosoituksiin, jotta heidän äänensä tulisi kuulluksi. Näin ollen passiivisuus ei ole turvapaikanhakijoiden kohdalla välttämättä oikea vastakohta osallisuudelle, koska passiivisuus ei aina ole itse valittua vaan ulkoapäin määriteltyä passiivista tai marginaalista asemaa, joka vaikeuttaa poliittisiin asioihin vaikuttamista.

Osallistumista pidetään toisinaan osallisuuden lähikäsitteenä (Nivala ja Ryynänen 2013, 20-21). Esimerkiksi Kananoja ym. (2008, 203) näkevät osallisuuden sisältyvän osallistumisen prosessiin. Osallisuutta pidetään keinona edistää elämänhallintaa, vastuullisuutta ja sitoutumista. Ihmisen kokiessa kuulumisen, liittymisen ja yhteisöllisyyden tunteita eli osallisuutta saa se hänessä aikaan myös osallistumista (Emt. 203). Yhteisöllisyyttä voidaan vahvistaa luomalla mahdollisuuksia ihmisten väliselle vuorovaikutukselle ja siten luottamuksen ja vastavuoroisuuden verkostoille. Yhdessä sosiaalinen verkosto ja siihen sisältyvät luottamussuhteet muodostavat verkoston jäsenten käyttöön ns. sosiaalista pääomaa. Mitä enemmän ihmiset osallistuvat ja toimivat yhteisössä, sitä enemmän keskinäinen luottamus lisääntyy ja toiminnasta tulee kaikkia hyödyttävää. (Hyypä 2005, 15-18.)

Granovetter (1973, 1361-1378) on jakanut yksilöiden väliset sosiaaliset siteet vahvoihin, heikkoihin ja poissaoleviin siteisiin. Jako heikkoihin ja vahvoihin siteisiin tapahtuu ensinnäkin sen perusteella, kuinka kauan suhteessa vietetään aikaa ja millainen emotionaalinen intensiteetti sekä intiimiys suhteessa on. Lisäksi jako perustuu siihen, millaisia vastavuoroisia palveluksia suhteessa tapahtuu. Heikoissa siteissä, joita yksilöillä on tavallisesti enemmän, erilaisten ryhmien edustajien välillä syntyy jäseniä yhdistäviä siteitä. Sen sijaan vahvoissa siteissä syvälinen sitoutuminen toisiin ihmisiin tapahtuu jonkun tietyn ryhmän sisällä vahvistaen ryhmän jäsenten kiinnittymistä toisiinsa. Esimerkiksi heikot siteet ovat yksilön yhteiskuntaan integroitumisen kannalta välttämättömiä. (Emt. 1361-1378.) Juvosen (2015, 42) mukaan heikoilla siteillä on suuri merkitys yksilön mahdollisuuksien syntymisen ja uusiin yhteisöihin liittymisen kannalta. Heikot siteet voivat toimia yksilön autonomian kasvualustana (Coser 1975, Juvosen 2015, 42 mukaan).

Tutkielmani kannalta kiinnostavin näkökulma on mahdollisuudessa osallistua sosiaaliseen toimintaan. Tutkijana minua kiinnostaa erityisesti se, miten yksin Suomeen alaikäisinä tulleet nuoret turvapaikanhakijat ovat kokeneet sosiaalisen toimintakykynsä,

kulttuuriset ristiriidat ja mahdollisuutensa osallistua oman arkielämän hallintaan ja kulkuun eri vaiheissa turvapaikkaprosessia. Sosiaalinen osallisuus onkin Leemannin ym. (2015, 4) mukaan nähtävä suhteessa aikaan ja paikkaan, koska se on enemmän prosessi kuin tila.

3.2 Osallisuus ja osattomuus marginaalisuuden paikoissa

Turvapaikanhakijan asemaa ja osallisuutta uudessa yhteiskunnassa on mahdollista tarkastella marginaalisuuden käsitteen kautta. Eläminen vastaanottokeskuksessa on jo itsessään marginaalisuuden paikka, joka on ruumiillista. Asioita katsellaan ja tarkastellaan marginaalisuuden paikasta käsin (Juhila 2006, 105). Liebkindin (1994, 32-33) mukaan maahanmuuton yhteydessä voi esiintyä sopeutumisongelmia, joiden riskitekijät jaotellaan seitsemään kohtaan. Ensinnäkin Liebkind (emt. 32-33) mainitsee sosioekonomisen aseman merkittävän alenemisen ja valtakulttuurin kielen hallinnan puutteen. Erossa oleminen perheestä ja suvusta, kotimaassa koettu stressi ja traumaattiset kokemukset ja ylipäänsä eristyneisyys oman kulttuurin jäsenistä sekä syrjinnän kohteena oleminen valtakulttuurin taholta ovat myös merkittäviä sopeutumisen riskitekijöitä. Liebkind lisää tähän listaan vielä teini-iän ja vanhuuden sopeutumisongelmia aiheuttaviksi riskitekijöiksi. (Emt. 32-33.)

Nivalan ja Ryytäsen (2013, 27) mukaan myös sortavassa yhteisössä voidaan tuottaa osallisuuden kokemuksia, vaikka yhteisö ei mahdollistaisikaan todellista osallistumista. Uuteen maahan tulleilla ihmisillä voi olla erilaisia marginaalisuuden ja osallistumisen kokemuksia omasta lähtömaastaan. Menneisyys jättää ihmiseen erilaisia jälkiä, ja esimerkiksi marginaalissa olemisen kuvio voi jättää tunteen omasta vajaan toimijuudesta. Toimijuuden nykyisyydessä realisoituvaa orientaatio on kykyä vastata ajankohtaisten tilanteiden vaatimuksiin sekä tehdä valintoja eri toimintatapojen välillä. (Juvonen 2015, 36-38.)

Marginaalisuuden paikoissa syntyy ns. toista tietoa, joka perustuu ihmisten arkeen ja kokemuksiin. Kokemusten jakaminen on helpointa niiden kanssa, jotka tarkastelevat asioita samanlaisista marginaalisuuden paikoista. (Juhila 2006, 106.) Marginaalisuuden jakaminen toisten marginaalissa olevien kanssa voi olla voimaannuttava kokemus. Koska turvapaikanhakijoilta puuttuvat yhteiskunnallisen osallisuuden mahdollisuudet ja

kokemukset uudessa maassa, voivat he saada yhteisöihin kuulumisesta tarvittavaa tukea. Kuitenkin yhteisöllinen toiminta voi tarjota marginaalissa oleville valtautumisen mahdollisuuden. Juhilan (2006, 123) mukaan yhteisöihin kuuluminen, niissä toimiminen ja vaikuttaminen yhteisöjen kautta luovat osallisuutta. Monien yhteiskunnan vaikuttajien pelkona on viime aikoina ollut, että turvapaikanhakijat järjestäytyvät ja pahimmassa tapauksessa aiheuttavat järjestyshäiriöitä ja muita yhteiskunnallisia ongelmia. Valtautuminen voidaan nähdä keinona, jonka kautta yksilöt tai ryhmät pystyvät kontrolloimaan omia olosuhteitaan ja saavuttamaan päämääriään paremman elämänlaadun saavuttamiseksi. (Juhila 2006, 121.)

Yksilön toimijuus marginaalisuudenkin paikoissa mahdollistuu ainoastaan silloin, kun toimija kokee itsellään olevan todellista valtaa tehdä itsenäisiä päätöksiä. (vrt. Eteläpelto, Heiskanen & Collin 2011, 12–14.) Nussbaum (2011) viittaa toimintamahdollisuuksilla aitoihin mahdollisuuksiin valita ja toimia. Yksilön onnellinen elämä edellyttää itsemääräämistä omasta elämästään ja sen sisällöstä. Nussbaumin mukaan tärkeimpiä toimintamahdollisuuksia ovat ne, joita yksilö tarvitsee laadukasta ja ihmisarvoista elämää elääkseen. (Emt.18-20.)

Vastaanottokeskus asumis- ja toimintaympäristönä muistuttaa monilta osin Goffmanin (1997, 7) totaalista instituutiota, jota edustavat vankilat, mielisairaalat, armeija jne. Totaalisen instituution piirteitä ovat:

1. Elämän osa-alueet tapahtuvat samassa paikassa ja yhden auktoriteetin alaisena.
2. Kaikkia asukkaita yhteisesti koskevat päivärutiinit tapahtuvat samaan aikaan. Asukailta vaaditaan samoja asioita ja kohdellaan samalla tavalla.
3. Aikataulussa pysyminen on merkityksellistä, koska yhden rutiinin toteutuminen on edellytyksenä seuraavan rutiinin onnistuneelle toteutumiselle. Laitoksen henkilökunta on määritellyt toimintojen sarjan.
4. Pakolliset toiminnot noudattavat yhtä ainoaa rationaalista suunnitelmaa, joka toteuttaa laitokselle asetettuja virallisia päämääriä.

Laitoksen henkilökunta edustaa Goffmanin kaksiluokkaisen hierarkian mukaista auktoriteettia, jolla on määräysvaltaa alemmaa luokkaa eli turvapaikanhakijoita kohtaan (vrt.emt.6-7). Michel Foucaultin (2000, 187) mukaan kurivalta, jota valvontaa ja pakkoa

sisältävissä instituutioissa noudatetaan, tavoittelee yksilöiden ruumiiden jatkuvaa ja tarkkaa kontrollointia. Tällaisella instituution toteuttamalla vallankäytöllä rajoitetaan yksilön toimijuutta. Siisiäinen (2010, 13) toteaa, että totaalisen instituution jäsenyyden myötä tapahtuvassa toiminnassa on usein kyse symbolisella väkivallalla pakottamisesta. Symbolisesta vallasta tulee symbolista väkivaltaa, jos toimija, toimijoiden muodostama ryhmä tai luokka joutuu alistaiseksi symboliselle vallalle asemansa takia. Näin ollen symbolisen väkivallan kohdalla voidaan puhua väkivallan muodosta, jossa sosiaalinen toimija on osallinen sekä uhrina että tekijänä. (Emt. 18.)

Totaalinen instituutio rajoittaa sen asukkaiden toimintaa eli vaikuttaa myös ihmisten itsemääräämisoikeuteen. Kun ihminen tulee totaaliseen instituutioon, hän joutuu kokemaan kasvojen menetyksen. (Goffman 1997, 18.) Asukkaalta voidaan esimerkiksi kieltää henkilökohtaisten tarvikkeiden säilyttäminen yleiseen turvallisuuteen, sääntöihin ja etuihin vedoten. Asukkaalta kielletään niin ikään totut käyttäytymis- ja toimintatavat (emt.12-14). Omista asioista päättämisen ohentuminen voi olla eräänlainen kasvojen menetyksen paikka. Näin ollen ihmisen oman toimijuuden palautuminen pitkän laitoksessa asumisen jälkeen voi olla pitkä prosessi.

Goffmanin (1997) mukaan yksilö voi sopeutua laitoksen olosuhteisiin monilla eri tavoilla. Ensimmäisenä on "tilanteesta irrottautuminen", joka tarkoittaa sitä, että asukas pyrkii kiinnittämään huomiota vain välittömässä fyysisessä läheisyydessään oleviin tapahtumiin ja välttelee osallistumista vuorovaikutustapahtumiin. Toinen sopeutumistapa on "tinkimätön linja", jolloin asukas uhmaa laitoksen sääntöjä ja haluaa taistella yksilöllisyytensä puolesta. Tinkimätön linja on yleensä ohimenevä ja ensimmäinen reagoinnin vaihe, josta asukas yleensä siirtyy johonkin toiseen sopeutumislinjaan. Kolmantena sopeutumisen mallina on "kolonisaatio", joka tarkoittaa, että asukas rakentaa vakaata, suhteellisen tyytyväistä olemassaoloa tarjolla olevien mahdollisuuksien mukaan. Neljäntenä tapana on "kääntymys", jolloin asukas saattaa omaksua laitoksen henkilökunnan muodostaman käsityksen itsestään ja yrittää esittää täydellisen asukkaan roolia. Erona kolonisaatioon on siinä, että kääntymyksen tavakseen ottanut asukas pyrkii olemaan henkilökunnan käytettävissä, kun taas kolonisaation omaksunut asukas ei ole niin näkyvästi esillä vaan rakentaa niin vapaan yhteisön kuin käytettävissä olevat keinot sallivat. Viidentenä keinona on "iisisti ottaminen", jossa yhdistyy kääntymys, kolonisaatio ja toisaalta myös lojaalius muita asukkaita kohtaan. Iisisti ottaja pyrkii välttämään hankaluuksia. Tämä ehkäisee parhaiten asukkaan fyysistä ja psyykkistä vahingoittumista

laitosolosuhteissa. Asukkaan kulttuurinen maailma laitokseen tultaessa joutuu jännitteeseen asemaan. Sopeutumistavat kertovat asukkaan kotimaailman ja laitosmaailman välisistä jännitteistä. (Emt. 48-52.)

Goffmanin (1997, 53) mukaan totaalisissa laitoksissa asuvat ihmiset kokevat usein, että laitoksessa käytetty aika on mennyt hukkaan, tuhoutunut tai riistetty heidän elämästään. Sopeutumiseen vaikuttaa se, miten ajan kulumiseen suhtaudutaan. Totaalinen laitos ei myöskään tarjoa ajan kuluttamiseksi harrastustoimintaa, mikä toimii myös minuutta riistävänä tekijänä. (Emt. 55.)

3.3 Turvapaikanhakijoiden osallisuus tutkimusten valossa

Mira Sipola (2012) on sosiaalityön pro gradu -tutkimuksessaan tarkastellut yksin Suomeen tulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden osallisuuden kokemuksia turvapaikkaprosessin aikana ja kotimaasta lähtöön liittyvissä tilanteissa. Osallisuuden näkökulma liittyy tutkimuksessa erityisesti lasten edun toteutumiseen turvapaikkaprosessin aikana. Etnografisen tutkimuksen aineisto on kerätty perhe- ja ryhmäkodissa kuuden nuoren teemahaastattelujen ja osallistuvan havainnoinnin avulla. Tutkimuksen kohderyhmänä olivat yli 13-vuotiaat oleskeluluvan saaneet nuoret. Haastateltavista kuudesta nuoresta viisi asui perheryhmäkodissa ja yksi oli täysi-ikäisyyden saavutettuaan muuttanut asumaan itsenäisesti. (Emt. 30.)

Sipola (2012, 78) toteaa, että ilman huoltajaa tulleiden lasten osallisuus oli määrittynyt tietyllä tavalla jo heidän marginaalisen asemansa perusteella. Sipolan tutkimuksessa tuli esille, että kaikki hänen tutkimuksessaan mukana olleet lapset olivat lähteneet kotimaastaan pakoon sota- tai konfliktitilanteita. Osalla lapsista ei ollut tietoa perheensä tilanteesta pakoon lähdön jälkeen. Niillä, joilla läheisistä ei ollut tietoa kotimaassa, oli päätös pakomatkalta lähdöstä tullut heiltä itseltään. Kaikkia oli kuitenkin yhdistänyt pakomatkalta lähtö turvan hakemiseksi. Sipolan mukaan yhteiskunnallisessa keskustelussa koskien ilman huoltajaa tulleita turvapaikanhakijoita ei kiinnitetä niinkään huomiota lasten kokemuksiin ja elämäntilanteeseen vaan keskustelu nousee yleensä esille siinä vaiheessa, kun puhutaan perheenyhdistämisestä. (Emt. 78.)

Lasten osallisuuden toteutumiseen vaikutti Sipolan tutkimuksessa merkittävästi se, millainen luottamussuhde heillä oli edustajansa kanssa. Tutkimuksessa tuli esille, että lap-

set eivät välttämättä olleet tienneet, mihin heitä oltiin sijoittamassa Suomeen tulon jälkeen. Yksi haastateltavista lapsista oli luullut joutuvansa vankilaan, koska hänelle ei kerrottu asian todellista tilaa. Tällöin lapsen osallisuus on ollut vähäistä, mutta vähäisintä se oli ollut niissä tilanteissa, joissa lapsia oli siirretty ryhmäkodeista toiseen, jolloin lapset eivät ole itse voineet vaikuttaa asiaan eivätkä ole saaneet riittävästi tietoa tulevasta asuinpaikasta. Sen sijaan lasten osallisuuden vahvistamiseksi oli asuinyksikössä nimetty lapsille omaohjaajat ja järjestetty talonkokouksia, jolloin lapsilla on ollut mahdollisuus vaikuttaa arjen toimintoihin liittyviin päätöksiin ja saaneet erilaista informaatiota. Joskus lapset olivat kokeneet osallistumattomuuden tunteita tilanteissa, joissa he kokivat tullessa epätasa-arvoisesti kohdelluiksi. (Emt. 80-83.)

Sipolan (emt.80) mukaan hyvin toteutunut luottamuksellinen suhde edustajan ja asuinyksikön omaohjaajan kanssa lisäsi lapsen osallisuutta. Myös Mikkosen (2001) tutkimuksessa nuoret loivat luottamuksellista suhdetta ryhmäkotien ohjaajiin, jotka olivat monille nuorille olleet ainoita läheisiä suomalaisia aikuisia, jotka he tunsivat. Nuoret välttelivät ammattiavun hakemista, koska he kokivat luottamuksen puutetta viranomaisia kohtaan (emt.).

Mikkosen (2001) sosiaalipsykologian pro gradu -työn tarkoituksena oli selvittää ilman huoltajaa maahan tulleiden nuorten sosiaalisia suhteita. Tutkimus toteutettiin osallistuvan havainnoinnin ja haastattelujen keinoin ja tutkimukseen osallistui 15 nuorta, joista neljä oli tyttöjä ja 11 oli poikia. Nuoret olivat tulleet Suomeen suurimmaksi osaksi Somaliasta ja Afganistanista, ja iältään he olivat 11-19-vuotiaita. Lähes kaikilla nuorilla oli oleskeluluvan saamisen jälkeiselle ajalle toive saada oma perhe Suomeen. Moni nuorista uskoi uuden elämän alkavan perheen saavuttua Suomeen. (Emt 50, 83.)

Mikkosen (2001) tutkimuksessa nuoret pitivät opiskelua tärkeänä sopeutumisen ja tulevaisuuden kannalta. Ryhmäkodeissa ja perheryhmäkodeissa asuneet nuoret saivat asuinyksiköistään tukea koulunkäynnissä, harrastuksissa ja tulevaisuuden suunnittelussa sekä omien asioiden hoitamisessa. Asukkaat olivat toisilleen kuin sisaruksia ja ohjaajat kuin vanhempia. Nuorille muodostui vahva me- henki ja kollektiivinen ryhmäkulttuuri, mikä näkyi joskus lyöttäytymisenä yhteen ohjaajia vastaan, jos nuoret tai joku nuorista asetti jonkun asian kyseenalaiseksi. (Emt. 95, 128, 131.)

Mervi Kaukko (2015) on kasvatustieteellisessä väitöskirjassaan *Participation in and beyond liminalities* pyrkinyt selvittämään nuorten ajatuksia siitä, miten lasten ja nuorten

osallisuutta ja hyvinvointia turvapaikkaprosessin aikana voisi edistää. Toimintatutkimukseen osallistui yhteensä 12 tyttöä Somaliasta, Angolasta ja Kongosta. Pääosin tutkimukseen osallistujat olivat 14-17-vuotiaita. Kaukon tutkimuksen lähtökohtana on, että nuoret eivät ole avuttomia uhreja vaan he ovat kyvykkäitä toimijoita, jotka tarvitsevat tukea ja opastusta omien toimintamahdollisuuksiensa löytämiseksi. (Emt. 22, 31.)

Liminaaliteettitilalla viitataan Kaukon tutkimuksessa tilaan, jossa turvapaikanhakijat ovat vanhan ja uuden elämän ja/tai identiteetin välillä, ikään kuin odotustilassa. Tutkimuksessa todetaan, että liminaaliteetti ei tee lapsista välttämättä voimattomia ja avuttomia. Tulososiossa Kauko mainitsee, että vaikka liminaalitie vähensi tutkimuksessa mukana olleiden tyttöjen halua tehdä mitään muutoksiin tähtäävää, oli se kuitenkin paikka pysähtyä ja pohtia omaa tilannetta ja valmistautua jälkiliminaalielämään todellisessa maailmassa. Osallistumisen merkitys oli siten yhteydessä selviytymiseen tässä hetkessä ja tulevaisuuteen valmistautumisessa. Valmistautumisessa tulevaisuuteen korostui se, että oppii löytämään ja käyttämään resursseja osallistumista varten ilman rajoituksia, oppii erilaisista mahdollisuuksista ja saa koulutusta. Tutkimuksessa mukana olleet tytöt mielsivät osallisuuden mahdollisuudeksi ilmaista omia mielipiteitään tai vaieta sekä osallistua tavallisiin arkipäiväisiin toimintoihin. (Kauko 2015, 104-105.)

Kauko (2015, 22) toteaa, että yksintulleiden tyttöjen oikeus osallisuuteen tulee ottaa vakavasti keskittymällä tapoihin, joilla tytöt haluavat saada äänensä kuuluviin. Osallisuus on yksi osa hyvinvointia, ja osallisuus voi kehittyä vain muun hyvinvoinnin osatekijöiden rinnalla. Jos lapsella tai nuorella ei ole mahdollisuuksia tai valmiuksia osallistua ja ilmaista näkemyksiään ja mielipiteitään, on mahdollista, että heidän muutkaan oikeutensa eivät tule suojelluiksi. (Kauko 2015, 22.)

Liminaalituloissa elämisestä Alitolppa-Niitamo (2003) käyttää siirtymien käsitettä, jolloin maahanmuuttajuutta voidaan tarkastella siirtymisvaiheista käsin. Siirtymävaiheita luonnehtii siirtyminen jostakin tutusta ja hallitusta johonkin tuntemattomaan. Maahanmuuttajuus ja pakolaisuus ovat siirtymävaiheita, jolloin siirrytään yhteiskunnasta toiseen yhteiskuntaan. Haasteena on tällöin jäsenyyden saavuttaminen uudessa yhteiskunnassa. Nuorilla maahanmuuttajilla voi olla samanaikaisesti kyse siirtymisestä tiettyyn psykologiseen kehitysvaiheeseen ja siirtymisestä uuteen yhteiskuntaan. Ilman huoltajaa maahan saapuneet turvapaikanhakijanuoret eivät välttämättä ole voineet vaikuttaa päätökseen lähtemisestä pois perheensä luota, vaan he ovat usein pakotettuja lähtemään.

Näin ollen he ovat myös pakotettuja itsenäistymään. Samanaikaisissa välitiloissa eläimestä nuoret selviytyvät eri tavoin sen mukaan, millaisia resursseja he ovat tuoneet mukanaan, millaista sosiaalista pääomaa he ovat saaneet ympäristöstään ja miten vastaanottava yhteiskunta heidät ottaa vastaan. Vaikka siirtymävaihe sisältää sekä haasteita että mahdollisuuksia, saattavat monet samanaikaiset siirtymät aiheuttaa nuorelle stressiä ja kehityksen viivästyistä. (Emt. 19-20.)

Brekke (2010) on tutkinut, millä tavalla turvapaikkapäätöksen odottelu haastaa yksilön. Brekke on tutkimuksessaan halunnut selvittää, miten tutkittavat kokevat odottamisprosessin. Ruotsalaista tutkimusta varten on haastateltu 14 turvapaikanhakijaa, jotka ovat iältään 16-26 -vuotiaita. Tutkimuksen tulosten mukaan erityisen stressaavaa nuorille oli se, että odottaminen oli rajaamatonta ja määrittämätöntä. Tämän lisäksi heillä oli epävarmuus turvapaikkapäätöksen tuloksesta. Päätöksenteon aikataulun satunnaisuus aiheutti nuorilla tunteen siitä, että he eivät voineet kontrolloida tilannetta. Turvapaikkasysteemi näyttäytyi heille epäoikeudenmukaisena, koska joku muu nuori saattoi saada päätöksen nopeammin, vaikka tämä olisi tullut myöhemmin maahan. (Emt. 162-163.)

Ajan subjektiivinen puoli näkyi Brekken tutkimuksessa siinä, miten yksilöt kokevat ja näkevät yhteyden menneisyyden, nykyisyyden ja tulevaisuuden välillä. Osa tutkimuksessa mukana olleista nuorista piti tarpeellisena pitää kiinni, eli pysyä aktiivisena ja jatkaa työskentelyä. Toiset taas valitsivat irti päästämisen. Heidän reaktionsa sille, että he eivät pystyneet kontrolloimaan omaa elämäänsä ja tulevaisuuttaan, oli päästää irti ja lakata välittämästä. Yksi tapa kuvata tilannetta oli kokea ajan ulottumattomuus tai suuntautumattomuus. Käsite viittaa ajan ja paikan yhdistelmään ja luonnehtii epäselvää tulevaisuutta. Tunne ajan ulkopuolella olemisesta oli nuorilla yleistä. Monen haastateltavan mielestä odottaminen oli erityisen raskasta johtuen heidän nuoresta iästään. He kokivat jokaisen viikon ja kuukauden odottelun menevän hukkaan, koska he voisivat samaan aikaan hankkia koulutusta, hankkia kumppanin tai vain pitää hauskaa muiden nuorten tavoin. Epävarmuus tulevasta kuitenkin esti tämän. (Brekke 2010, 164)

Brun (2015, 19) esittää tutkimusartikkelissaan pitkittyneen siirtymän käsitteen, jota pidetään usein staattisena tilana. Yksilöt tuntevat olevansa jumissa nykyhetkessä, odottaen tulevaisuutta, jota he eivät voi saavuttaa – tulevaisuutta, joka on usein arvaamaton ja epävarma. Turvapaikanhakijoiden viettämä aika odotustilassa, kotimaassa eletyn elämän ja epävarman tulevaisuuden välissä on hyvä esimerkki pitkittyneestä siirtymäs-

tä. Ihmiset, jotka ovat pitkittyneissä siirtymätilanteissa elävät usein elämäänsä nykyhetkessä ja paikassa, jossa he eivät haluaisi olla. He haaveilevat tulevaisuudesta, jota he eivät voi tavoittaa, mikä liittyy menneisyyteen ja edustaa paikkoja ja elämää, josta he joutuivat lähtemään. Pitkittyntä siirtymää on siksi usein luonnehdittu odottamiseksi. (Emt.23.)

Kun ihmiset tuntevat olevansa "loputtoman nykyhetken" loukussa, jossa vaihtoehtoisia tulevaisuuksia ei voida saavuttaa, saattaa heistä tuntua merkityksettömältä työskennellä tulevaisuuden tavoitteiden saavuttamiseksi, koska tulevaisuus tuntuu olevan liian kaukana. Kuitenkin tämän tietämisen epävarmuuden ja tulevaisuuden kontrolloimattomuuden aikana ihmiset ennakoivat vaihtoehtoisten tulevaisuuksien mahdollisuutta. Toivo voidaan ymmärtää toiminnan tuottavana voimana siten, että se saa aikaan mahdollisen ajallisen tunteen mahdollisesta tulevaisuudesta; siten se on keino käsitellä pitkittyntä epävarmuutta ja tehdä epävarmuudesta mielekäästä ja merkityksellistä. (Emt.24.) Ravi Kohlin (2011, 316) mukaan on olemassa laaja yksimielisyys siitä, että elämä odottavassa tilassa on ehdollista, toivolla ja huolella ympäröityä. Lisäksi tunne suljetusta tulevaisuudesta toistaa epävarmuutta menneisyydestä. Odottamisen aikana huolet lisääntyvät ja hiljaisuudesta tulee tapa viestiä. (Emt.316.)

Pitkittynyt tilapäisyyden tila on ollut myös Verdascon (2018) tutkimuksessa esillä. Tutkimuksessa tarkasteltiin viisi vuotta Tanskassa oleskelulupaa odottaneen srilankalaisen ilman huoltajaa tulleen naisen kokemuksia siirtymistä eri oikeudellisista ja institutionaalisista kategorioista ja asetelmista toisiin. Harjoittamalla sosiaalisia suhteita paikoissa, joissa tutkittava oli, hän kehitti kuulumisen paikkoja, jotka toimivat ankkurointipisteinä tarjoten jonkin verran vakautta muuten epävarmassa ja ennustamattomassa elämäntilanteessa.

Verdascon (2018, 4) mukaan yhteisöihin kuulumisen rakentuu ja siitä neuvotellaan sosiaalisissa suhteissa, jotka nuorilla turvapaikanhakijoilla ovat muotoutuneet ajallisuuden ja elämäntilanteen epävarmuuden kautta. Verdasco sanoo, että yhteisöt ovat ankkuroituneet tiettyihin paikkoihin. Siten kehittämällä sosiaalisia suhteita erityisissä paikoissa nuoret turvapaikanhakijat kääntävät sosiaaliset suhteet omille paikoilleen, joissa he voivat luoda tunnetta kuulumisesta ja identiteetistä. Näitä paikkoja Verdasco kutsuu ankkurointipisteiksi, koska ne tarjoavat tietyn vakauden muuten epävarmassa tilanteessa. Kun

tarkastellaan sosiaalisia suhteita, jotka ovat ankkurointipiste -käsitteen ydin, on hyödyllistä erottaa toisistaan heikot ja vahvat siteet. (Emt.4.)

Tutkimukseen osallistunut nuori nainen oli luonut vahvan siteen tutustumaansa toiseen turvapaikanhakijaan, johon hän suhtautui kuin siskoon, jonka seurassa yksinäisyyden, surun ja pelon tunteet muuttuivat onnellisuuden tunteiksi. Vahvat siteet loivat tutun yhteisön kuulumiseen Tanskassa ja antoi jatkuvuuden tunteen elämälle. Heikkoja siteitä tutkimuksessa edustivat nuoren naisen suhteet muihin yksikön tyttöihin, joihin hän alkoi vähitellen liittyä rakentaen samalla yhteisöllisyyden tunnetta. Asumisyksikkö toimi ankkuripisteenä, koska se antoi vakautta ja luottamusta ja siten myös ontologista turvallisuutta pelon ja yksinäisyyden tunteiden keskellä. Koulu toimi myös ankkurointipisteenä, koska koulussa nuori pystyi kehittämään heikkoja siteitä opettajiin ja muihin maahanmuuttajataustaisiin opiskelijoihin. Nuori sai opiskelun kautta mahdollisuuden säilyttää osan normaaliudestaan ja pyrkimyksen elää nykyhetkessä sekä saada heijastuksen tunteita itsestä tulevaisuudessa. (Verdasco 2018, 7, 13.)

Verdascon (2018, 16) mukaan ankkurointipisteiden avulla on mahdollista tarkastella kuulumisen tunteen ja ajallisuuden välistä suhdetta. Esimerkiksi vastaanottokeskus ankkurointipisteenä voi olla keskeinen paikka kuulumisen ja identiteetin kannalta. Samaan aikaan turvapaikanhakijat voivat kehittää muita yhteisöihin kuulumisia. Pitkällisenkin odotuksen olosuhteissa yksilöt ovat kyvykkäitä kehittämään kuulumisen yhteisöjä, jotka tuovat kuulumisen tunnetta, vaikkakin väliaikaisesti. (Emt.16.)

Ravi Kohli (2011) on turvapaikanhakijoita koskevassa tutkimuksessaan jakanut avainprosessit uudelleensijoittumisessa turvallisuuden etsimiseen, kuulumisen tunteen kasvamiseen ja haluun menestyä uudessa ympäristössä. Kohlin mukaan tutkimuksissa on painotettu alaikäisten turvapaikanhakijoiden psykososiaalista puolta siirtymissä, mutta tärkeää olisi myös tutkia, miten nuoret käyttävät omia kykyjään, taitojaan ja uskontoaan uuteen paikkaan kuulumisen tunteen lisäämiseksi. Esimerkiksi usko voi auttaa aktivoimaan ja ylläpitämään tunnetta kuulumisesta, ja se voi auttaa selviytymään sekä tarjota lupausta jatkuvuudesta. (Emt. 318-319.)

Outi Kauko (2015) on tutkinut alaikäisenä yksin Suomeen tulleiden turvapaikanhakijoiden yksinäisyyden kokemuksia. Kauko on tarkastellut, miten alaikäiset kuvaavat kokeemaansa yksinäisyyttä. Tutkimuksessa haastateltiin perheryhmäkodissa asuvia 5-18 -vuotiaita lapsia ja nuoria, joita tutkimuksessa oli mukana kaikkiaan 12. Tutkimuksen

tulokset osoittavat, että yksinäisyys liittyy vahvimmin perheen poissaoloon. Yksinäisyys korostui erityisesti maahantulovaiheessa, mutta yksinäisyys jatkui, koska myös perheen poissaolo jatkui. Yksinäisyyttä korostivat uusi ja vieras kulttuuri, yhteisen kielen puuttuminen ja jopa sääolojen erilaisuus verrattuna lähtömaahan. Jotkut lapsista olivat kokeneet myös rasismia, joka lisäsi yksinäisyyttä suhteessa suomalaisiin ja suomalaiseen yhteiskuntaan. Yksinäisyys tuntui pahimmalta ilta- ja yöaikaan, jolloin haastateltavat muistelivat perhettään eniten. Oman tilanteen vertaaminen lapsiin, joilla oli perhettä mukana, vahvisti yksinäisyyttä. Yksinäisyys yhdistettiin useimmiten äidin poissaoloon. Tutkimuksen tuloksissa tuli esille se, että omakohtainen yksinäisyys pyrittiin piilottamaan muilta samassa tilanteessa olevilta lapsilta. Lapset olivat yksin kokemustensa kanssa, sillä lapset jäivät yksin perheen poissaoloon liittyvän yksinäisyyden kanssa ja tämä yksinäisyys ei ollut korvattavissa millään. (Emt. 38-40.)

Tutkimuksen tulosten mukaan toinen tapa kuvata yksinäisyyskokemuksia oli yksinäisyys osana arkipäivän tapahtumattomuutta. Tylsyyteen ja tapahtumattomuuteen kietoutuva yksinäisyys ei kuitenkaan ollut yhtä haavoittavaa kuin perheen poissaoloon liittyvä yksinäisyyden kokemus. Yhdessä perheen poissaolo ja tapahtumattomuus tekivät yksinäisyyden kokemuksesta kuitenkin syvemmän. Kavereiden saaminen nähtiin usein ratkaisukeinona yksinäisyyteen, vaikka kavereille ei voinutkaan kaikkea jakaa. Vertaisten merkitys korostuu siten, että perheen puuttuessa vertaisten kanssa ollaan ja tehdään. (Kauko 2015, 40-43.)

Perhe edusti Kaukon (2015, 42) mukaan pysyvyyttä turvapaikanhakijalasten kuvauksissa. Kauko toteaa, että omakohtaisesta yksinäisyyden tilasta voi tulla lapselle tai nuorelle pitkäaikainen, koska perheenyhdistäminen ei aina toteudu. Kulttuurin vierauteen liittyvää yksinäisyyttä voi kuitenkin keventää suomen kielen oppiminen, suomalaisiin tutustuminen, suomalaisiin toimintatapoihin tottuminen ja kavereiden saaminen. Kodin tunnun syntymiseen vaikutti se, että lapset saivat olla samassa asuinyksikössä pitkään ja tottua yksikön tapoihin ja sääntöihin, jolloin tuttuuden ja turvallisuuden syntyminen oli mahdollista. Kaukon mukaan perheestä erossa olemisen miettiminen ja tämän asian vaikeaksi mieltäminen eivät kuitenkaan estä lapsia elämästä jokapäiväistä elämäänsä.

Lapset toivoivat suomalaisilta aikuisilta kuuntelua, ymmärrystä, huolenpitoa, läsnäoloa, luottamusta ja jatkuvuutta, joka liitettiin myös odotuksiin suhteessa perheenjäseniin. Tukea lapset olivat saaneet yksikön ohjaajilta ja lapsen etua valvovalta edustajilta. Kau-

ko toteaa, että vaikka yksinäisyys kietoutuu tärkeisiin ihmissuhteisiin, joita värittävät yhteenkuuluvuus ja välittäminen, ja joiden puuttumisesta aiheutuvaan yksinäisyyteen nuori itse ei voi vaikuttaa, kietoutuu yksinäisyys myös yhteisöihin ja yhteiskuntaan, joissa nuori on toimijana. (Emt. 42-43.)

Alaikäisten turvapaikanhakijoiden yksinäisyyden kokemuksia ovat tarkastelleet myös Herz ja Lalander (2017). Heidän tutkimuksessaan todetaan, että nuorten turvapaikanhakijoiden yksinäisyys voi ilmetä silloin, kun nuoret kokevat, että he eivät pysty hallitsemaan elämäänsä, ja kun he kokevat, ettei kukaan osoita heille myötätuntoa. Tutkimusta varten haastateltiin 23 Ruotsiin alaikäisenä ilman huoltajaa tullutta 15-25 -vuotiasta nuorta. Herz ja Lalander esittävät tutkimustuloksinaan, että turvapaikanhakijalasten ja -nuorten yksinäisyys ei ole pelkästään tunne, vaan monin tavoin myös järjestelmästä käsin tuotettu tulkinta, johon nuorten täytyy samaistua. (Emt. 1068, 1073.)

Herz ja Lalander (2017) osoittavat tutkimuksensa tuloksissa, että mikäli lapsia kohdellaan yksinäisinä tai eristäytyneinä, heille tärkeät suhteet jäävät huomioimatta. Lapset myös leimataan helposti yksinäisiksi. Luokittelu yksinäiseksi voi jopa vahvistaa yksinäisyyden tunnetta ja muovata identiteettiä yksinäisyyden ympärille. Luokittelu yksinäiseksi alaikäisiksi asettaa nuoret asemaan, jossa nuorta kohdellaan kuin hänellä olisi erityistarpeita siitä syystä, että hänellä ei ole ollut ”normaalia” lapsuutta ja ”hyviä” suhteita vanhempiinsa. Tutkijat pitävät tärkeänä, että ei pyritä uudelleen luomaan ”normaalia” lapsuutta vaan pyritään tunnistamaan nuorten omat tarpeet, toimijuus ja identiteetit. Yksinäisyys on läheisesti yhteydessä nuorten käsitykseen siitä, että heidät on kategorisoitu ilman huoltajaa oleviksi lapsiksi. (Emt.1074.)

Uuteen ja vieraaseen maahan tuleminen yksin ilman huoltajaa on nuorten kehitystehtävien kannalta haasteellista. Omlandin ja Andenasin (2018) tutkimuksessa selvitettiin, miten alaikäiset ilman huoltajaa Norjaan tulleet turvapaikanhakijat neuvottelevat kehitystehtävistään. Tutkimuksessa haastateltiin 18 alaikäisenä ilman huoltajaa Norjaan tullutta 10-16- vuotiasta turvapaikanhakijana olevaa afgaanipoikaa sekä 28 ammattilaista, jotka olivat tavalla tai toisella poikien arjessa mukana. Tutkijat pitivät tärkeänä tutkia, miten pojat rakensivat elämänsä merkitystä ajan myötä ja muuttuvissa konteksteissa, joissa pojat elivät elämäänsä. (Emt.80.)

Tutkimuksensa tuloksissa Omland ja Andenas (2018) esittivät kaksi kehitystehtävää; elämisen arvoisen elämän luomisen ja oman perheen auttamisen. Ensinnäkin tutkimuk-

sessä mukana olleet pojat toivat esille, mitä tarvitaan elämisen arvoisen elämän luomiseksi Norjassa. Termi elämisen arvoinen viittaa olosuhteisiin, jotka ovat enemmän kuin mikä on siedettävää ja yksinkertaiseen eloonjäämiseen tarvittavaa. Tutkimuksessa osoitettiin, että elämisen arvoisen elämän saavuttamiseksi pojat pitivät ensinnäkin turvallisuuden parantamista keskeisenä aiheena, mikä tarkoittaa turvallisuutta suhteessa vainoihin, pommituksiin ja hyväksikäyttöihin. Toiseksi, sosiaalisten suhteiden luominen näkyi kaikkien poikien haastatteluissa yhtenä tehtävänä elämisen arvoisen elämän tavoittamiseksi. He yrittivät ylläpitää yhteydenpitoa niiden poikien kanssa, joihin he olivat tutustuneet aiemmissa turvapaikkayksiköissä. He myös halusivat luoda uusia suhteita paikkakunnalla sekä norjalaisten että muiden turvapaikanhakijoina Norjaan tulleiden poikien kanssa. Kolmanneksi, pojat ponnistelivat menestyäkseen koulussa. He puhuivat siitä, kuinka he pyrkivät rakentamaan jokapäiväisen elämänsä tavalla, joka voisi tukea ja vahvistaa heidän pyrkimystään menestyä koulussa. Riittävä uni, oikea päivärytmi ja oikeiden ystävien löytäminen tukivat tätä tavoitetta. (Emt.83.)

Toisena kehitystehtävänä tutkimuksessa oli poikien vahva halua auttaa omaa perhettään. Tämä tuli esille emotionaalisenä intensiteettinä poikien puhuessa perheestään. Osa pojista vältteli puhumasta perheestään ja aiemmista kokemuksistaan. Joillakin heistä ei ollut minkäänlaista kontaktia perheeseensä. Ajatus auttaa perheitään tulevaisuudessa kuvattiin tyypillisesti voiman, toivon ja yhteyden lähteenä, ei rasitteena. Jotkut pojista nimenomaisesti ilmaisivat perheensä auttamisen olevan kehitysvaihe, jossa auttaminen merkitsi siirtymistä lapsuudesta kohti aikuisuutta. (Emt.84-85.)

Wernesjön (2014) mukaan alaikäisistä turvapaikanhakijoista tehdyistä tutkimuksista puuttuu nuorten oma ääni, eikä nuorten omaa toimijuutta ja näkökulmia ole otettu riittävästi esille, koska on keskitytty lähinnä pakolaisnuorten haavoittuvuuteen. Tutkimusten keskittymisen turvapaikanhakijalasten haavoittuvuuteen on pannut merkille myös Mervi Kaukko (2015, 21), jonka mukaan haavoittuvuuden korostaminen johtuu traumaattisista kokemuksista. Tämä on omiaan tuottamaan kuvaa näistä lapsista avuttomina jättäen huomiotta sen tosiseikan, että lapset ovat onnistuneet saapumaan uuteen maahan itseksensä, mikä on osoitus sinnikkyydestä ja vahvuudesta. (Kaukko 2015, 21.) Wernesjön (2014) mukaan aihe on myös tunnepitoinen, joten se on vienyt monesti tutkimusten huomion.

Ruotsalainen Ulrika Wernesjö (2014) on väitöstutkimuksessaan *Conditional Belonging: Listening to Unaccompanied Young Refugees' Voices* selvittänyt, miten ilman huoltajaa tulevat nuoret neuvottelevat kuulumisesta Ruotsiin. Tutkimukseen osallistui 17 nuorta, jotka olivat olleet Ruotsissa 1,5-4 vuoden ajan. Osallistujista neljätoista oli miehiä ja kolme naisia. Suurin osa osallistujista oli Afganistanista tai Somaliasta. Yhtä lukuun ottamatta tutkittavat olivat 16-21 -vuotiaita. Tutkimusaineisto kerättiin haastatteluin, joita täydensivät kävelykierrokset ja valokuvaperusteiset haastattelut.

Wernesjön (emt.) tutkimuksessa nuoret neuvottelivat kuulumisesta ja kodin tunteesta liittyen paikkoihin, joista osa on rajoittavia. Wernesjö toteaa, että tutkimuksen pakolaisnuorten kuulumisen ja asema Ruotsissa voidaan ymmärtää ehdollisena johtuen toiseuttamisesta ja rodullistamisesta. Kansallismielisyyden lisääntyminen on kasvattanut jakoa meihin ja muihin. Kuulumisesta tulee erityinen aihe silloin, kun kuulumisen on uhattu tai menetetty. Tutkimukseen osallistujat ovat enemmän tai vähemmän asemassa, jossa he joutuvat uudelleen neuvottelemaan kuulumisestaan paikoissa, joissa he elävät. Tutkimuksessa jotkut nuoret kertoivat vaikeuksista tutustua ryhmäkodin ulkopuolella ruotsalaisiin samanikäisiin nuoriin, minkä he olettivat johtuvan osittain siitä, että ruotsalaisnuoret ovat ujoja tai pelkäävät maahanmuuttajia tai pakolaisia. Tutkimuksen nuoret ajattelivat, että heidän on mahdollista vielä päästä muukalaisen asemastaan pois ja erotelun meihin ja muihin lakkaavan olemasta. (Emt. 42-44.)

Sosiaaliset suhteet samanikäisten kanssa oli Wernesjön tutkimuksessa kaikkein tärkein asia kuulumisen tunteen edistämiseksi. Usein nämä sosiaaliset suhteet olivat syntyneet jo maahantulon vaiheessa, ryhmäkodissa asumisen aikana tai koulussa. Ystävyys-suhteet olivat muodostuneet usein samasta maasta tulevien nuorten kanssa. Lisäksi tunne siitä, että on kotona, oli merkittävä osa kuulumista. Toisaalta nuori voi kutsua paikkaa, jossa asuu, kodikseen, mutta hän ei välttämättä tunne olevansa kotona siellä. Kodin tunteen kehittyminen on prosessi, jossa aika on merkittävässä roolissa. (Emt. 49-50, 52.)

Maahanmuuttajien paikoista neuvottelemisen ja identiteetin rakentaminen suomalaisessa yhteiskunnassa on ollut myös Sirkku Varjosen (2013) väitöstutkimuksen aiheena. Tutkimuksen aineisto koostui 46 elämäntarinasta, joita 23 maahanmuuttajaa tuotti. Analyysivaiheessa tarkasteltiin, millaisten kerrontaperspektiivien kautta maahanmuuttoon liittyvistä asioista kerrottiin. Analyysin tuloksena syntyi kolme kerrontaperspektiiviä: maahanmuuttajaperspektiivi, etninen perspektiivi ja etäännytetty perspektiivi. Oma

identiteettiä määritti keskeisemmin tapa nähdä maahanmuuttajuus ei-suomalaisuutena kuin kuuluminen etniseen tai kansalliseen ryhmään. Aineiston analyysin avulla tarinoista löydettiin myös erilaisia maahanmuuttajapositioita, joita olivat syrjityn, ulkopuolisen, altavastaajan, hyvin kohdellun, kiitollisen, avuttoman ja osallistujan positiot. Varjonen toteaa yleisesti ottaen maahanmuuttajien aseman näyttävätyvän tutkittujen tarinoiden valossa marginaalisena ja epätasa-arvoisena suhteessa suomalaisiin. Integraatio jäi useimmiten maahanmuuttajan omalle vastuulle.

Varjosen (2013) tutkimuksessa yleisin kerrontaperspektiivi oli maahanmuuttajaperspektiivi, joka esiintyi 39 tarinassa. Maahanmuuttajaperspektiivistä tuotiin yleensä esille suomalaisten suhtautuminen maahanmuuttajiin. Esimerkiksi työllistymisen näkökulmasta tasavertaiseen yhteiskunnalliseen asemaan pääseminen kyseenalaistettiin, jolloin maahanmuuttaja profiloituu suomalaisten silmissä aina pakolaiseksi, joka arvottuu suomalaista alempana asemana. Muutama osallistuja irtisanoutui suomalaisuudesta eksplisiittisesti, jolloin kuulumista Suomeen rakennettiin joillakin muilla tavoin, kuten viittaamalla kotiin ja kotona olemisen tunteeseen sekä yhteiskunnan jäsenyyteen ja sen sääntöjen kunnioittamiseen. Suomalaisuuden puutteen osallistujat näkivät potentiaalisesti ongelmallisena identiteettinä, johon kohdistuvan kritiikin suhteen he pyrkivät ennalta suojautumaan. (emt 45, 47-48.)

Etnisestä kerrontaperspektiivistä käsin itsestä puhuttiin oman etnisen tai kansallisen ryhmän jäsenenä. Etnistä perspektiiviä käytettiin eniten puhuttaessa suomalaisten suhtautumisesta omaa etnistä ryhmää kohtaan. Etninen perspektiivi tuli esille syrjinnästä raportoimisen ja toisaalta myös oman etnisen ryhmän maineen puhdistamisen ja arvostuksen kohottamisen yhteydessä, jolloin rakennettiin positiivista identiteettiversiota. Stigman vastustamisen strategiana oli pyrkimys korostaa oman ryhmän eroa suhteessa suomalaisiin. (Varjonen 2013, 52, 56-57.)

Etäännytettyä kerrontaperspektiiviä puolestaan esiintyi silloin, kun puhuttiin maahanmuuttajista yleisellä tasolla, ulkopuolisen asemasta käsin. Puheissa ei peräänkuulutettu pelkästään omaa etua vaan puhuttiin kaikkien, myös suomalaisten, edun puolesta. Kaikista jyrkimmät kannanotot syrjintään liittyen esitettiin etäännytetystä kerronta perspektiivistä käsin, minkä Varjonen tulkitsee siten, että puhujaa ei voi syyttää ylireagoinnista tai oman edun ajamisesta hänen puhuessaan muiden puolesta. (Varjonen 2013, 57-58.)

Maahanmuuttajapositioista yleisin oli syrjityn positio, joka viittasi maahanmuuttajan asemaan syrjinnän kohteena. Kertajat joko itse käyttivät syrjiviä käsitteitä tai he olivat kohdanneet poissulkemista ja syrjintää harrastuksiin tai viranomaistoimintaan liittyvissä tilanteissa. Hyvin kohdellun positio oli vastakohtana syrjityn positiolle, ja siinä korostuivat kokemukset hyvästä kohtelusta odotusten vastaisesti. Ulkopuolisen positiossa viitattiin suomalaisten ihmisten ja kulttuurin ulkopuolelle jäämiseen. (Emt. 69-71). Ulkopuolisen positio vastaa Wernesjön (2014) tutkimuksen turvapaikanhakijoiden itsensä asemointia muukalaisiksi, josta kuitenkin haluttiin eroon.

Altavastaajan positiossa suomalaiset ja maahanmuuttajat nähtiin Varjosen (2013) tutkimuksessa kilpailevina osapuolina, jossa maahanmuuttajien mahdollisuudet nähtiin heikommiksi. Kiitollisen positiossa hyvästä kohtelusta oltiin myös kiitollisia osoittamalla sitä puheilla ja teoilla. Jos maahanmuuttajat käsittivät olevansa riippuvaisia suomalaisten avusta ja ajattelivat, että suomalaisten velvollisuus on siitä syystä auttaa heitä, katsottiin asioita avuttoman positioista. (Emt. 71-74.)

Luottamus viranomaisten toimintaan voi monilla turvapaikanhakijoilla olla heikkoa. Kati Turtiainen (2012) on tarkastellut väitöskirjassaan, miten luottamus rakentuu Suomeen tulleen kiintiöpakolaisen ja vastaanottavien viranomaisten välillä turvapaikanhakijoiden ja viranomaisten kertomuksissa. Tutkimuksessa tuli esille, että joillakin pakolaisilla luottamuksen rakentamisessa ei ollut ongelmia. Näitä kertomuksia Turtiainen kuvasi luottamustarinoiksi. Pakolaisilla oli sellaista lähtömaasta saatua inhimillistä pääomaa, kuten koulutusta, jota he halusivat ylläpitää myös Suomessa. Tämä auttoi myös luomaan toiveita paremmasta tulevaisuudesta. Inhimillisen pääoman tärkeä osa oli luottamus, joka mahdollisti yhteistyön viranomaisten kanssa. Luottamuksesta inhimillisenä pääomana tuli myöhemmin yleistynyttä luottamusta, joka oli keskeistä uusista tilanteista selviämisen kannalta. (Emt.71.)

Turtiainen (2012) mainitsee tutkimustuloksissaan, että luottamusta oli pystytty rakentamaan, jos pakolaisia oli oikeasti pystytty auttamaan. Luottamukseen vaikutti myös asiakkaan kokemus siitä, että hän pystyy hyödyntämään taitojaan ja olemaan jotenkin hyödyksi. Turtiaisen mukaan vetäytymistarinoissa tyypillistä oli auktoriteettien kunnioitus, mikä näkyi siinä, että auktoriteetti oli etäinen, eikä tältä siksi voitu pyytää apua. Kunnioitus viranomaisia kohtaan esti heitä puhumasta omista asioistaan. Tällöin työntekijän

keinona on olla riittävästi läsnä, perustella jatkuvasti asioita, minkä kautta luottamus syntyy vähitellen. (Emt. 72.)

Riippuvuustarinoissa keskeistä oli riippuvuus perheestä tai lähiyhteisöstä jo lähtömaassa, mikä korostui entisestään uudessa maassa, jossa lukutaidon puute aiheutti sopeutumattomuutta uusiin olosuhteisiin ja vaatimuksiin. Riippuvuussuhteessa olevat pakolaiset eivät helposti tunnistanee omia tarpeitaan, vaan he odottivat auktoriteetin tekevän päätökset heidän puolestaan. (Turtiainen 2012, 72.)

Turtiaisen (2012) mukaan riippuvuuden tunnistaminen on merkittävä tekijä pakolaisten vastaanottotyössä. Positiivisissa riippuvuussuhteissa on mahdollista muodostaa keskinäistä tunnustusta ja siten myös luottamusta. Negatiivinen riippuvuus merkitsee toimijuuden rajoittumista. Sosiaalityön tulee Turtiaisen mielestä olla herkkä sille, mikä tunnustusasenne tai tunnustamisen muoto on ensisijaisena konkreettisessa pakolaisen kohtaamisessa. Tunnustusasenteiden eli huolenpidon, oikeuksien kunnioittamisen ja sosiaalisen arvostuksen kautta luottamusta muodostetaan ja ylläpidetään. (Emt. 98–101.) Turvapaikanhakijoiden kohdalla tunnustusasenteena korostuvat huolenpito ja oikeuksien kunnioittaminen, koska toisin kuin pakolaisaseman saaneilla, turvapaikanhakijoilla ei ole kansalaisasemaan verrattavia oikeuksia, joten sosiaalisen arvostuksen saavuttaminen on hankalampaa (Vrt. Turtiainen 2012). Tunnustetuksi tuleminen on Turtiaisen (emt. 98-99) mukaan ihmisen perustarve.

4 TUTKIMUSKYSYMYKSET JA METODOLOGISET VALINNAT

4.1 Tutkimuskysymykset

Tutkimuksen tavoitteena on selvittää, millaisia osallisuuden ja osattomuuden kokemuksia syksyllä 2015 alaikäisenä ilman huoltajaa Suomeen tulleilla turvapaikanhakijoilla on ollut turvapaikkaprosessin aikana. Tarkoituksena on myös selvittää, millaisia muotoja osallisuus ja osattomuus saa nuorten siirtymissä paikasta toiseen ja eri vaiheissa turvapaikkaprosessia. Tutkimuskysymykset ovat hioutuneet koko tutkimusprosessin aikana, ja lopullisessa muodossaan ne ovat seuraavanlaiset:

1. Millaisia osallisuuden ja osattomuuden kokemuksia alaikäisenä yksin Suomeen tulleilla nuorilla on ollut turvapaikkaprosessin aikana?
2. Miten osallisuus ja osattomuus muotoutuvat ajassa ja paikassa?

4.2 Sosiaalinen konstruktionismi tutkimuksen taustasitoumuksena

Tieteenfilosofisesti tutkimukseni asemoituu sosiaalisen konstruktionismin kentälle. Hackingin (2009, 15-16, 19) mukaan sosiaalisen konstruktionismin käsitettä käytetään usein kuin muotisanaa, jolloin käsite leviää hallitsemattomasti. Universaalin konstruktionismin mukaan kaikki todellisuus on rakentunut sosiaalisesti. Suurin osa konstruktionismista ei kuitenkaan ole universaalia. (Hacking 2009, 43-44).

Sosiaalisessa konstruktionismissa totuutta maailmasta ja itsestämme tarkastellaan ihmisen havaintojen ja ajattelun kautta, ja oletuksiamme maailmasta pyritään jatkuvasti kyseenalaistamaan ja ymmärtämään, että kenenkään käsitys maailmasta ei ole lähempänä totuutta (Burr 2003, 3-4). Kaikille ihmisille yhteisesti näyttäytyvää todellisuutta ei ole, vaan todellisuudet rakentuvat eri tavoin ihmismielissä ja sosiaalisessa vuorovaikutuksessa (Heikkinen 2001, 119). Lisäksi jokainen ymmärtää maailmaa omasta historiallisesta ja kulttuurisesta taustastaan käsin. Näin ollen ihmiset ymmärtävät maailman eri tavoin riippuen siitä, minkä kulttuurin vaikutuspiirissä he ovat kasvaneet ja millä aika-

kaudella he elävät. Tähän ymmärrykseen vaikuttaa myös se, millaiset sosiaaliset ja taloudelliset järjestelmät ovat vallalla. Tapa, jonka mukaisesti näemme maailman, ylläpitää tiettyjä sosiaalisia toimintoja tai käytäntöjä sekä sulkee pois toisia toimia. (Burr 2003, 3-4.)

Kommunikoidessaan keskenään ihmiset muodostavat senhetkistä tietoa ja käsitystä maailmasta. Tiedon ja sosiaalisen toiminnan kuuluminen yhteen on myös yksi sosiaalisen konstruktionismin periaatteista. Tiedon lisääntymisen ja muuttumisen kautta suhtautuminen tiettyyn asiaan voi muuttua, mikä puolestaan vaikuttaa mm. siihen, miten asioita käsitellään sosiaalisissa vuorovaikutustilanteissa. (Burr 2003, 4-5.)

Hackingin (2009, 54) mukaan luokitukset eivät ole olemassa vain kielen tyhjässä avaruudessa, vaan instituutioissa, käytännöissä ja vuorovaikutussuhteissa toisten ihmisten kanssa. Esimerkkinä Hacking pitää naispakolaisia vuorovaikutteisena luokkana, koska pakolaisnaiset ovat vuorovaikutuksessa muiden ihmisten kanssa ja tulevat tietoisiksi siitä, kuinka heitä luokitellaan. Oppiessaan olevansa tietynlaisia ja kuuluvansa tiettyyn luokkaan naispakolaiset voivat myös muuttaa käytöstään sen mukaisesti. (Emt. 54.)

Burrin (2003, 2-5) mukaan sosiaalisen konstruktionismin keskeisiä periaatteita ovat kriittinen suhtautuminen tiedon itsestäänselvyksiä kohtaan, käsitysten ja kategorioiden liittyminen historiallisiin ja kulttuurisiin erityispiirteisiin sekä tiedon muodostuminen ja tuottaminen sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. Sosiaalisen konstruktionismin periaatteiden mukaisesti en tutkimuksessani pyri objektiiviseen tietoon, vaan vuorovaikutuksessa eli haastattelutilanteessa syntyneeseen todellisuuden tulkintaan, joka on ajasta ja paikasta riippuvainen.

4.3 Haastattelututkimuksen toteuttaminen

4.3.1 Haastattelujen suorittaminen

Tutkimuksen aineisto kerättiin haastattelemalla kuutta oleskeluluvan saanutta alaikäisenä ilman huoltajaa Suomeen vuoden 2015 aikana tullutta turvapaikanhakijaa. Osallisuuden ja osattomuuden kokemusten ollessa tutkimuksen kysymyksinä ei haastateltavia

rajattu mihinkään tiettyyn etniseen ryhmään. Sen sijaan tutkimukseen osallistuneet nuoret jakavat todellisuuden turvapaikkaprosessin ja ilman huoltajaa Suomeen tulon suhteen. Yksi haastatelluista oli tullut Suomeen Iranista, kaksi Irakista ja kolme Afganistanista. Yhdellä haastateltavalla oli ollut Suomeen tullessaan mukana hänen veljensä perheineen.

Haastateltavien etsiminen osoittautui haastavaksi. Viisi haastateltavaa löytyi suhteellisen helposti, koska pystyin hyödyntämään etsinnässä suhteitani entisiin turvapaikanhakija-asiakkaisiini. Viimeisen haastateltavan etsintä kesti kauan, koska en tuntunut löytävän mistään ketään, joka tuntisi vuonna 2015 ilman huoltajaa Suomeen tulleita nuoria. Lopulta haastateltava löytyi, kun pyysin tuttaviani laittamaan sanaa kiertämään etsittävästä haastateltavasta. Haastateltava löytyi monen mutkan kautta. Tämän jälkeen lisähaastateltavien mukaan saaminen olisi jo mahdollisesti vaatinut paljon enemmän aikaa ja resursseja.

Haastateltavat saivat haastattelusta infokirjeen, jossa kerrottiin, että haastatteluaineisto on luottamuksellista. Kirjeessä myös luvattiin, että kaikki seikat, joista haastateltavan voisi tunnistaa (paikannimet, asuinpaikat jne.) piilotetaan lopullisessa työssä. Tämän jälkeen haastateltaville selvitettiin sosiaalisen osallisuuden peruslähtökohdat, joita ovat muun muassa nähdäksi ja kuulluksi tuleminen sekä keskinäinen luottamus ja kunnioitus. Tämä avattiin vielä uudestaan haastateltaville haastattelujen alussa kertomalla, mitä osallisuudella yleisesti tarkoitetaan.

Tutkimushaastattelun kysymysten tekemisessä ja jaottelussa on käytetty taustamateriaalina Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen sosiaalisen osallisuuden elementtejä, joita ovat luottamus ja keskinäinen kunnioitus, toimeentulo, palvelut, tieto, taito, toiminta ja yhteiset merkitykset. Varsinaiset haastattelukysymykset oli jaettu aikajärjestyksessä kolmeen osa-alueeseen: 1. Matka Suomeen, 2. Aika vastaanottokeskuksessa sekä 3. Aika uudessa kotikunnassa (LIITE 1). Matka Suomeen -osa-alue piti sisällään perustietokysymykset sekä mahdollisuuden kertoa matkasta Suomeen ja sosiaalisista suhteista kotimaassa. Toisen osa-alueen kysymykset pitivät sisällään kysymyksiä ajasta vastaanottokeskuksessa. Kysymykset oli jaoteltu aiheeseen johdatteleviin kysymyksiin, elämänhallintaan ja toiminnalliseen osallisuuteen, tulevaisuusorientaatioon ja oman kulttuurin ylläpitämiseen, tunneorientaatioon, omaan aktiivisuuteen ja muiden tukeen. Kolmannen osa-alueen kysymysten jaottelua oli tehty toisen osa-alueen tapaan.

Neljä ensimmäistä haastattelua toteutin yhteistyössä toisen opiskelijan kanssa, koska alkuperäinen suunnitelmamme oli tehdä yhteinen pro gradu -työ. Lopulta aikataulusyistä päädyimme jatkamaan gradun tekemistä omillamme, minkä jälkeen olen vielä haastatellut kahta nuorta. Ennen viimeistä kahta haastattelua muokkasin haastattelukysymyksiä vastaamaan paremmin niitä teemoja, joita olin nostanut esille litteroituani ensimmäiset haastattelut ja luokiteltuani niissä esiintyneitä toistuvia teemoja. Näin ollen pystyin kahdessa viimeisessä haastattelussa käsittelemään syvällisemmin kyseisiä teemoja.

Kaikki haastattelut tapahtuivat haastateltavien toiveiden mukaisesti heidän omassa kodissaan. Haastatteluympäristöinä koti oli haastateltaville luonnollinen paikka, jossa heillä oli mahdollisuus kertoa arkaluontoisista asioista pelkäämättä kenenkään ulkopuolisen kuulevan heidän puheitaan. Toisaalta koimme joitakin häiriötekijöitä, kuten ovikellon soiminen kesken haastattelun, mutta kaiken kaikkiaan haastattelut haastateltavien kotona tapahtuivat ilman suurempia häiriötekijöitä. Kahdessa ensimmäisessä haastattelussa oli mukana epävirallisena tulkkina ystäväni, joka osaa darin ja arabian kieltä. Kyseisen ystäväni toimiminen tulkkina haastatteluissa oli varmistettu etukäteen haastateltavilta. Toinen näistä haastatteluista toteutui osittain suomen kielellä, koska haastateltavan suomen kielen taito oli riittävän hyvä helpoimpien kysymysten kohdalla. Tulkkia tarvittiin lähinnä vaikeampien käsitteiden tullessa kohdalle. Nuorisotutkimussäätiön tutkimusta varten myöntämällä 500 euron apurahalla oli mahdollista hankkia haastatteluihin virallinen tulkki, joka oli mukana kolmessa seuraavassa haastattelussa.

Kaikki haastateltavat puhuivat ja ymmärsivät jonkun verran suomea, mutta tulkin käyttöä perusteltiin sillä, että osa kysymyksistä ovat käsitteellisesti vaikeampia, joten haastateltavien on helpompi ymmärtää ja vastata omalla äidinkielellään. Yksi haastatteluista pidettiin kokonaan suomen kielellä, koska haastateltava kielsi tulkin käytön. Haastattelu sujui tästä huolimatta varsin hyvin johtuen haastateltavan hyvästä suomen kielen taidosta. Kaikissa muissa haastatteluissa oli tulkki paikalla.

Tulkin käyttö on tullut itselleni tutuksi työssäni vastaanottokeskuksen sosiaalityöntekijänä, joten haastattelutilanne ei juurikaan eronnut asiakastapaamisista vastaanottokeskuksessa. Kun käytetään tulkkia, on tärkeää, että kerrallaan tulkattava puhe ei muodostu liian pitkäksi, jotta tulkki pystyy muistamaan tulkattavat asiat oikein. Liian pitkistä puheen pätkistä voi jäädä jotakin olennaista tulkkaamatta, mikä voi pahimmassa tapauksessa vääristää asiakokonaisuuden.

Koska haastateltavat ovat eri kulttuuripiiristä Suomeen turvapaikkaprosessin kautta oleskeluluvan saaneita nuoria aikuisia, tiedostin sen, että lähtökohta haastatteluille on monikulttuurinen. Anna Rastaa (2005) mukaan voidaan olettaa, että eri kulttuurien piireissä eläneiden kokemukset ovat erilaisia ja siten he tulkitsevat ympäristöään eri tavoin. Rastaa muistuttaa, että tutkimushaastattelua tehtäessä yhteisten lähtökohtien etsimiselle ja kulttuurillisten erojen käsittelemiselle on varattava aikaa. (Emt. 80, 82.) Tämä tarkoitti tutkimukseni kannalta sitä, että haastattelujen tekemiseen tuli varata riittävästi aikaa. Lisäksi tutkittava aihe tuli rajata riittävän tarkasti, sillä helposti käy niin, että haastattelut venyvät liian pitkiksi, jos haastatteliija innostuu kyselemään asioita aiheen ohi.

Mahdollisuudet tehdä haastatteluja jaotellaan yleensä strukturoituihin, puolistrukturoituihin ja strukturoimattomiin haastatteluihin sen mukaisesti, kuinka tarkasti haastattelukysymykset noudattavat tiettyä järjestystä ja muotoilua, sekä minkä tyyppisiä vastauksia haastateltavalta odotetaan (Tiittula & Ruusuvuori 2005, 11). Tässä tutkimuksessa tehtyjä haastatteluja voi luonnehtia puolistrukturoiduiksi teemahaastatteluiksi, koska niissä oli valmiit kysymykset teemoineen ja järjestyksineen, mutta haastateltaville annettiin myös mahdollisuus ottaa puheeksi sellaisia asioita, joita he halusivat tuoda esille haastatteluissa.

Haastattelut aloitettiin kysymyksillä koskien matkaa Suomeen, minkä jälkeen haastatteluissa edettiin kronologisessa järjestyksessä aina siihen asti, kun haastateltavat olivat saaneet oleskeluluvan. Kysymysten muotoilu ja esittämisjärjestys tapahtui tilanteen edellyttämällä tavalla. Huomasin haastattelujen usein toteutuvan kukin omalla tavallaan, ja välillä haastatteluissa poikettiin alkuperäisestä suunnitelmasta. Täten haastatteluissa oli myös avoimen haastattelun piirteitä.

4.3.2 Sisällönanalyysi aineiston analyysimenetelmänä

Yhteiskestoltaan noin 12-tuntinen haastatteluaineisto nauhoitettiin ja litteroitiin, minkä tuloksena sain yhteensä 84-sivuisen haastatteluaineiston. Olen jättänyt litteroinnista tutkimuksen kannalta epäolennaiset seikat, kuten hymähdykset ja täytesanat pois. Tämä johtuu siitä, että tarkoituksena ei ollut ensinnäkään tehdä tarkkaa analyysia vuorovaikutuksesta haastattelutilanteissa, ja lisäksi osassa haastatteluista on ollut kolmas osapuoli

välittämässä haastateltavan puheen haastattelijalle, joten esimerkiksi äänenpainot, täytesanat jne. eivät ole haastateltavan omia vaan tulkin tekemiä.

Haastatteluaineistoa lähestyin ensimmäiseen tutkimuskysymykseen vastatakseni aineistolähtöisesti sisällönanalyysin keinoin. Tuomen ja Sarajärven (2009, 103) mukaan sisällönanalyysin avulla pyritään luomaan tutkittavasta ilmiöstä tiivistetty ja yhtenäinen kuvaus, joka liittyy tulokset ilmiön kannalta laajempaan kontekstiin. Aineiston käsittelyn perustana toimii looginen päättely ja tulkinta, jossa aineisto ensin hajotetaan osiin, jonka jälkeen aineisto käsitteellistetään ja lopulta kasataan uudestaan loogiseksi kokonaisuudeksi. (Emt.103.)

Sisällönanalyysi voidaan Tuomen ja Sarajärven (2009, 95) mukaan toteuttaa joko aineistolähtöisesti, teoriaohjaavasti tai teorialähtöisesti. Aineistolähtöinen analyysi etenee yksittäisestä yleiseen, eli päättely tapahtuu induktiivisesti. Teorialähtöisessä eli deduktiiviseen päättelyyn pohjautuvassa analyysissä edetään teoriasta kohti yksittäisiä havaintoja. Aineistolähtöisen ja teoriaohjaavan analyysin ero on siinä, millä tavalla abstrahoinnin vaiheessa liitetään empiirinen aineisto teoreettisiin käsitteisiin. Aineistolähtöisessä analyysissä teoreettisia käsitteitä muodostetaan aineistosta, mutta teoriaohjaavassa analyysissä käsitteet tulevat valmiina ennalta tiedetystä ja tutkitusta ilmiöstä. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 95-97.)

Aineiston analyysissä etenin induktiivisesti aineiston pelkistämisestä kohti käsitteellisempää näkemystä osallisuuden ja osattomuuden osatekijöistä. Aineiston pelkistämisen eli redusoinnin vaiheessa aineistosta nostetaan esille ne ilmaisut, joiden ajatellaan vastaavan tutkimuskysymyksiin. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 109). Koodasin aineistosta tutkimuskysymysten kannalta olennaiset osallisuutta ja osattomuutta kuvaavat ilmaukset.

Taulukko 2: Esimerkki aineiston pelkistämisestä

Alkuperäisilmaus	Pelkistetty ilmaus, alaluokka
<p><i>”Täällä Suomessa vain olen itse” (H1)</i></p> <p><i>”Juuri sen takia, kun meillä ei ollut mitään toimintaa, harrastusta, niin tuntui yksinäiseltä.” (H5)</i></p> <p><i>”Tuli vähän semmonen masennus, masentaa ja vähän semmosta yksinäisyyttä koko ajan.” (H4)</i></p> <p><i>”Kun ajattelin perhe, olin surullinen ja yksinäinen.” (H6)</i></p>	Yksinäisyys
<p><i>”Kerran yks irakilainen ja afganistanilainen, niillä oli riita ja tappelua, ja sitten irakilaiskaveri kirosi joka ikisen afganistanilaisen siellä.” (H3)</i></p> <p><i>”Jotenkin tuntui, että siellä vastaanottokeskuksessa kaksi tai kolme työntekijää olivat rasisteja.” (H2)</i></p> <p><i>”Jos joku tekee jotain väärin, eikä osaa noudattaa sääntöjä, niin meitä kaikkia katsotaan samalla silmällä.” (H4)</i></p>	Toiseuttaminen

Taulukko 3: Esimerkki aineiston pelkistämisestä

Alkuperäisilmaus	Pelkistetty ilmaus, alaluokka
<p><i>”Tiedettiin, että ne säännöt pitää meidät turvassa ja on meidän parasta.” (H4)</i></p> <p><i>”Tuli vähän sellainen fiilis, että niin kuin et ne on meidän aikuisia ja vanhempia. Ne varmasti huolehtii meidän asioista ja miettii meidän parasta.” (H3)</i></p> <p><i>Tiesin, että Suomi turvallinen maa. Täällä on hyvä olla.” (H6)</i></p>	Turvallisuus
<p><i>”Kun joku on vähän tukena ja koko ajan mukana, niin kyllä vahvistaa sydäntä.” (H4)</i></p> <p><i>”Siellä oli myös sosiaalityöntekijäkin. Se oli todella hyvä ihminen. Ja kun tuli jotakin ongelmia elämässä, se auttoi meitä paljon.” (H1)</i></p> <p><i>”Minulla oli hyvät suhteet heihin ja tutustuttiin heihin, ja tuntui siltä, että ollaan niin kuin iso perhe.” (H5)</i></p>	Heikot ja vahvat siteet

Aineiston klusteroinnin eli ryhmittelyn vaiheessa aineistosta etsitään samankaltaisuuksia ja eroavaisuuksia kuvaavia käsitteitä, joista muodostetaan alaluokkia samansisältöisiä käsitteitä yhdistämällä (Tuomi & Sarajärvi 2009, 110). Etsin haastatteluaineistosta samankaltaisia asioita kuvaavia ilmauksia, jotka ryhmittelin omiin alaluokkiin nimeten kunkin ryhmän sen sisältöä parhaiten kuvaavalla nimikkeellä.

Aineiston abstrahoinnin vaiheessa erotetaan olennainen tieto koskien tutkimuskysymyksiä ja edetään teoreettisten käsitteiden muodostamiseen. Käsitteiden yhdisteleminen jatkuu niin kauan kunnes tutkimuskysymyksiin saadaan vastaus. (Emt. 111-112.) Yhdistelin luokituksia siten, että sain muodostettua alaluokista yläluokkia ja lopulta osallisuuden ja osattomuuden pääluokat. Lopuksi testasin ja arvioin muodostuneita kategorioita jatkuvasti uudelleen alkuperäisaineistoon vertaamalla

Taulukko 4: Esimerkki aineiston abstrahoinnista

Alaluokka	Yläluokka	Pääluokka
Yksinäisyyden kokemukset Kokemukset toiseuttamisesta	Ulkopuolisuuden tunne	Osattomuuden ilmeneminen
Itsemääräämisoikeuden rajoittaminen Vastaanottokeskuksen joustamattomat säännöt Toimintamahdollisuuksien rajallisuus	Vastaanottokeskus totaalisena instituutiona	
Ei oleskelulupaa Epävarma tulevaisuus Eläminen ”tässä ja nyt”	Odotustilassa eläminen	

Taulukko 5: Esimerkki aineiston abstrahoinnista

Alaluokka	Yläluokka	Päälouokka
Turvallisuus Heikot ja vahvat siteet	Yhteisöllisyys	Osallisuuden ilmeneminen
Suomen kielen opiskelu Harrastamisen mahdollisuus Osallistuminen talon ulkopuoliseen toimintaan	Toimintamahdollisuudet	
Kärsivällisyys Aktiivisuus Oma uskonto ja kulttuuri	Sisäiset voimavarat	

Analyysin syventämiseksi jatkoin aineiston analyysia tyypittelyn avulla. Aineiston teemoittelun vaiheessa olin havainnut, että osallisuuden ja osattomuuden kokemukset vaihtelivat sen mukaan, millaisia liminaalituloja nuoret olivat käyneet läpi. Eskolan ja Suorannan (2008, 181) mukaan laadullisen aineiston analyysissa käytettyä teemoittelua voidaan jatkaa tyypittelyllä, jolloin aineistosta etsitään yleisimpiä tyyppisiä. Tyypittelyn kautta voidaan muodostaa aineistosta laaja yleiskuva tai keskittyä kuvaamaan jotakin spesifiä piirrettä (emt.181). Tyypittelyn avulla pyrin muodostamaan spesifimpää kuvaa siitä, millaisia osallisuuden ja osattomuuden prosesseja nuoret olivat kokeneet siirtymään paikasta toiseen ja lapsuudesta aikuisuuteen, jolloin tulin myös vastanneeksi toiseen tutkimuskysymykseeni, joka koski osattomuuden ja osallisuuden muotoutumista ajassa ja paikassa.

4.4 Tutkimuksen luotettavuus ja eettiset kysymykset

Kokemukset samasta toimintaympäristöstä haastateltavien kanssa on ehkä osittain vaikuttanut siihen, miten olen lähestynyt tutkimusaihetta ja tulkinut tutkimusaineistoa. Vaikka pyrkimys objektiivisuuteen on tutkimuksen tavoitteena, suuntaavat omat ennako-oletukseni, asenteeni ja mielipiteeni tekemiäni valintoja. Esimerkkinä ennako-

oletuksista on, että osallisuutta esiintyy suhteellisen vähän turvapaikkaprosessin aikana, koska kaikki mitä turvapaikanhakijat tekevät turvapaikkaprosessin aikana on tavallaan ehdollista. Tavoitteena tutkimuksessa on uusien näkökulmien löytäminen eikä pelkäämään olemassa olevien näkökulmien todentaminen, joten vaarana on, että tutkijan ennako-oletukset estävät näkemästä tutkimusaineistosta jotakin muuta (vrt. Rastas 2005, 87). Jouduinkin välillä kysymään itseltäni, vastaako tulkintani tutkittavan kokemusta, koska tavoitteena oli saada tutkittavien oma ääni kuuluviin. Mielestäni objektiivisuuteen on mahdollista päästä sen kautta, että tutkija tunnistaa oma subjektiivisuutensa.

Kun tutkimuksessa pohditaan aineiston riittävää kokoa, puhutaan aineiston kylläntymisestä eli saturaatiosta. Aineiston määrän voi sanoa olevan riittävä, kun aineiston keruun kautta ei enää synny uutta tietoa tutkimuskysymyksiin vastaamiseksi. (Eskola ja Suoranta 2008, 62-62.) Havaitsin tehdessäni haastatteluja, että kuudennen haastattelun kohdalla haastattelu ei enää tuonut uusia näkökulmia aineistooni. Näin ollen totesin, että aineisto oli riittävästi kylläntynyt, mutta tiedostin sen seikan, että seuraavat haastattelut olisivat saattaneet siltäkin tuoda tutkimukseen vielä jotakin uutta. Eskola ja Suoranta (2008, 60–61) muistuttavat, että laadullisessa tutkimuksessa ei ole tarkoitus tehdä tilastollisia yleistyksiä vaan kuvata sekä ymmärtää ilmiötä ja luoda ilmiöstä mielekäs tulkinta. Näin ollen määrää tärkeämpi on tutkimusaineiston laatu.

Kuten olen aiemmin maininnut, käytettiin haastatteluissa tulkkia. Tulkin käyttöä haastatteluissa on syytä tarkastella lähemmin tutkimuksen luotettavuuden ja eettisten näkökulmien kannalta. Tulkkia käytettiin, koska tutkimuksen luotettavuuden lisäämiseksi oli tärkeää varmistaa, että tutkijalla ja tutkittavalla on yhteinen kieli. Vaikka osa haastateltavista puhui ja ymmärsi suomea melko sujuvasti, oli tulkin käyttö perusteltua, koska haastateltavien kokemukset saattoivat olla luonteeltaan sellaisia, että niiden sanoittaminen suomeksi on vaikeaa. Esimerkiksi tunnekieli osoittautui erityisen haastavaksi. Kailta haastatteluun tulevilta varmistettiin, onko tulkin läsnäolo sopivaa, koska haastatteluissa puhutaan arkaluontoisista asioista, joita haastateltava ei ehkä halua jakaa muille. Haastateltavat suhtautuivat tulkin läsnäoloon nähdäkseni neutraalisti. On kuitenkin mahdollista, että haastateltavat ovat jättäneet kertomatta jotakin siitä syystä, että tulkki on ollut paikalla.

Koska haastateltavien kertomat asiat välittyvät tutkijalle tulkin kääntäminä ja välittäminä, on tutkimuksessa otettava huomioon, että viesti ei välttämättä kantaudu alkuperäi-

sessä muodossa tutkijalle. Tulkkaustilanteissa onkin kaksinkertainen asioiden tulkitsemisen vaara. Alkuperäinen viesti saattaa muuttua muotoaan tulkin välittämänä, jonka jälkeen vielä tutkija tulkitsee sanotun asian omasta roolistaan käsin. Tästä syystä haastateltavilta pyrittiin tarvittaessa varmistamaan haastattelun aikana, onko tutkija ymmärtänyt haastateltavaa oikein.

Tutkimusaiheeni on luonteeltaan sensitiivinen, koska tutkimuskohteena ovat alaikäisenä ilman huoltajaa Suomeen tulleet nuoret, jotka ovat Suomeen tultuaan olleet erityisen haavoittuva ryhmä. Sensitiivinen tutkimusaihe edellyttää tutkijalta eettisten periaatteiden tarkkaa pohdintaa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan mukaan eettiset periaatteet ihmistieteissä ovat tutkittavan itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen, vahingoittamisen välttäminen ja tutkimukseen osallistuvan yksityisyyden suojan ja tietosuojan turvaaminen (Kallinen ym. 2015, 144).

Haastateltavat olivat haastatteluhetkellä täysi-ikäisiä, mutta tästä huolimatta heitä tulee kohdella haavoittuvana ryhmänä edelleen, koska he ovat Suomeen tullessaan olleet alaikäisiä ja haavoittuvassa asemassa olevia. Otin huomioon, että haastattelukysymykset saattavat nostaa pintaan tunteita ja muistoja, joita haastateltavat ovat mahdollisesti pyrkineet pitämään poissa mielestään. Tämä oli tärkeä huomioida haastattelujen aikana mahdollistamalla haastateltaville taukojen pitäminen tai kysymyksiin vastaamatta jättäminen. Haastateltaville selvennettiin, että heidän on mahdollista kieltäytyä tutkimuksesta missä vaiheessa tutkimusprosessia tahansa. Näin ollen tutkimukseen osallistujien itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen eettisenä periaatteena pyrittiin ottamaan huomioon.

Traumaattisten kokemusten valinta tutkimusaiheeksi edellyttää tutkijalta kykyä sensitiiviseen kysymyksenasetteluun. Tutkija joutuu pohtimaan, miten tutkittavat kykenevät tuottamaan tietoa tapahtumista. Traumatisoivia asioita kokeneiden ihmisten voi olla vaikea sanoittaa kokemuksiaan, ja vaikeiden asioiden käsittely voi tuottaa haastateltavalle henkistä kipua. Tämä vaatii tutkijalta sensitiivistä herkkyyttä ja valppautta koko tutkimusprosessin ajan. (Laitinen ja Uusitalo 2008, 106.) Vaikka tutkimukseni tarkoituksena ei ollut tarkastella traumaattisia kokemuksia, on mahdollista, että haastateltavilla nousee erilaisia tunteita pintaan heidän muistellessaan menneitä aikoja. Turvapaikanhakijoiden vaikeat kokemukset eivät rajoitu pelkästään kotimaan tapahtumiin, vaan myös matka Suomeen salakuljettajien avustuksella on ollut henkisesti kuormittava. Li-

säksi esimerkiksi vastaanottokeskusajan ja turvapaikkaprosessin muisteleminen haastattelun aikana voi herättää monenlaisia tunteita.

Pidin tärkeänä kysyä haastateltavilta haastattelujen loputtua heidän tuntemuksiaan haastattelusta. Halusin varmistaa, oliko haastattelu aiheuttanut haastateltavilla ahdistusta. Kukaan haastateltavista ei kertonut kokeneensa haastattelua ahdistusta tai muita ikäviä tunteita herättävänä tilaisuutena, mutta mikäli näin olisi käynyt, olisin ollut valmis ohjaamaan haastateltavat keskusteluavun piiriin.

Tutkimukseen osallistujien näkökulmasta saatoin tutkijana edustaa myös valtaa tutkittaviin nähden. Haastatteluihin osallistuneilla nuorilla saattaa olla huonoja kokemuksia viranomaiskohtaamisista sekä kotimaassaan että Suomessa ollessaan, joten asemiani tutkijana saattaa näyttäytyä haastateltaville samanlaisena vallankäyttönä kuin viranomaisilla. Haastateltavat saattavat pelätä, että heidän nimensä ja kertomansa asiat leviävät ulkopuolisten tietoon vaarantaen esimerkiksi heidän kotimaassaan olevien sukulaisten turvallisuuden. Vastikään oleskeluluvan saaneiden turvapaikanhakijoiden luottamus suomalaisia viranomaisia, suomalaista yhteiskuntaa ja sen toimintatapoja kohtaan ei välttämättä ole vielä rakentunut vahvalle pohjalle. Tästä syystä oli erityisen tärkeää painottaa tutkimukseen osallistuville tutkimuseettisiä seikkoja ja tutkijan sekä tulkin vaitiolovelvollisuutta. Haastateltaville kerrottiin ennen haastattelua, että heidän henkilötietonsa ja muut tunnistetiedot eivät tule valmiiseen työhön näkyviin.

Myös sosiaalisesti ja kulttuurisesti suotavien vastausten antaminen on mahdollista haastatteluissa (Kallinen, Pirskanen & Rautio 2015, 43). Sensitiivisen tutkimusaiheen ollessa kyseessä voi toteutua tilanne, jossa haastateltava vastaa siten kuin hän ajattelee tutkijan toivovan hänen vastaavan. Toisaalta haastateltava saattaa jättää jotakin kertomatta esimerkiksi siitä syystä, että hän ei halua rasittaa kokemuksillaan ja traumaillaan haastattelijaa. Tässä nähdäkseni auttaa haastattelijan empaattinen mutta ei liian myötätuntoinen suhtautuminen haastateltavan kertomiin asioihin. Merkittävää on kunnioittava suhtautuminen haastateltavaan, koska siten haastateltava voi tuntea, että hän toimii oman elämänsä asiantuntijana tutkimuksessa (Kallinen, Pirskanen & Rautio 2015, 143 Alasuutarin 2005 mukaan).

Kallinen ym. (2015, 142) muistuttavat, että tutkittavien haavoittuvuudesta johtuen haastattelut, joissa tutkija ja tutkittava ovat välittömässä vuorovaikutuksessa keskenään, ovat emotionaalisesti, moraalisesti ja eettisesti latautuneita tilanteita. Haastateltavat saattavat

väsyä haastatteluun nopeasti tai heidän voi olla vaikea tuottaa tietoa (emt. 142). Havait-
sin haastatteluissa, jotka olivat kestoltaan 1,5-2 tunnin mittaisia, että haastateltavat eivät
osoittaneet erityisiä väsymyksen merkkejä. Sen sijaan he olivat halukkaita kertomaan
kokemuksistaan välillä laajastikin. Vaiteliaampia haastateltavat olivat niiden kysymys-
ten kohdalla, joissa kysyttiin kotimaan tapahtumista ja matkasta Suomeen. Mikäli haas-
tattelujen aiheena olisi ollut kartoittaa pelkästään nuorten kokemuksia matkasta tai ko-
timaan tapahtumista, olisi haastattelujen luonne ollut mahdollisesti erilainen.

5 YKSINTULLEIDEN NUORTEN KOKEMUKSET OSALLISUUDESTA JA OSATTOMUUDESTA

Aineiston sisällöllisen analyysivaiheen myötä tutkimuksen keskeiset tulokset liittyvät kokemuksiin osattomuutta ja osallisuutta tuottavista tekijöistä, jotka seuraavaksi esittelen. Tämän jälkeen esittelen tyypittelyn tuloksena osallisuuden muovautumisen tyyppejä, jotka ovat aikaan ja paikkaan sidottuja.

5.1 Osattomuutta tuottavat tekijät

Osattomuutta tuottavista tekijöitä aineistosta löytyi ulkopuolisuuden tunne, vastaanotto-keskus totaalisenä instituutiona ja odotustilassa eläminen. Tarkastelen seuraavaksi, mistä nämä osattomuutta tuottavat tekijät koostuvat.

5.1.1 Ulkopuolisuuden tunne

Yksinäisyys

”Täällä Suomessa vain olen itse” (H1)

Kaikki haastateltavat toivat esille kokemaansa yksinäisyyttä kotimaasta lähdön jälkeen. Yksinäisyys liittyi siihen, että nuoret olivat erossa perheistään. Kaipuu perhettä kohtaan oli kova, ja yksinäisyyden kokeminen aktualisoitui erityisesti silloin, kun vanhemmat ja perhe tulivat mieleen. Yksinäisyyden tunnetta ei lievittänyt sekään, että ympärillä oli paljon ihmisiä, kavereita ja muita sukulaisia, joiden kanssa voi viettää aikaa, koska oma perhe ei kuitenkaan ollut läsnä kuin ajatuksissa. Myös Kaukon (2015) tutkimuksessa alaikäisten turvapaikanhakijoiden yksinäisyys liittyi vahvimmin perheen poissaoloon, mitä ei voinut korvata millään.

Kaikilla nuorilla oli ollut yhteys omaan perheeseen, johon yhteyttä pidettiin säännöllisesti puhelimitse. Huoli siitä, että perheelle tapahtuu jotakin ikävää, vahvisti nuorten yksinäisyyden tunnetta. Tämä tuli esille myös Herzin ja Lalanderin (2017, 1068) tutkimuksessa, jossa he toteavat, että nuoret saattavat kokea paineita ja syyllisyyttä siitä, että he eivät pysty auttamaan omaa perhettään, jolloin tämä kontrollin puute voi siirtyä tunteeksi yksinäisyydestä.

Yksinäisyyden kokemusta lisäsi Kaukon (2015) tutkimuksessa tekemisen puute, mikä näkyi myös tutkimuksessani haastatelluilla nuorilla yksinäisyyttä vahvistavana tekijänä:

”Juuri sen takia, kun meillä ei ollut mitään toimintaa, harrastusta, niin tuntui yksinäiseltä.” (H5)

Perheen läsnäolon ja mielekkään tekemisen puuttumisen lisäksi yksinäisyyden kokemukseen vaikutti vastaanottokeskuksen syrjäinen sijainti. Vaikka julkinen liikenne kulkisikin syrjäseudulta kaupunkien keskustoihin, ei nuorilla ollut mahdollisuutta käyttää julkista liikennettä ainakaan usein, koska heidän saamansa taloudellinen tuki (vastaanottoraha tai käyttöraha) oli niin pieni, että se ei olisi riittänyt kattamaan matkakuluja. Eräs nuori ilmaisi pettymyksensä koskien vastaanottokeskuksen syrjäistä sijaintia ja eristyksissä olemista:

”Asuin siellä kolme kuukautta, mutta en nähny kuin vain muutaman keran keskustaa. Jos paikka olis ollu lähempänä ja ihmiset olis käyny ulkona tutustumassa ihmisiin ja näkemässä, mitä siellä tapahtuu, niin se olis ollu vähän helpompaa. Meidän ympärillä oli vaan pitkiä puita.” (H2)

Suomalainen luonto, jolle on tyypillistä laajat metsäalueet pitkine puineen, oli Afganistanista, Irakista ja Iranista tulleille nuorille vieras luontokokemus, koska heidän kotimaissaan pitkiä puita ei ollut. Suomalaisille normaali haja-asutus ja metsän keskellä asuminen pitkien puiden ympäröimänä oli turvapaikanhakijanuorille yksinäisyyttä vahvistava kokemus, koska pitkien puiden keskellä asuminen oli heille vieraannuttava kokemus.

Yksinäisyyden kokemukseen liittyi myös kielimuuri ja uuden kielen oppimisen haasteet. Koska yhteistä kieltä ei ollut, täytyi suomen kieltä opetella, jotta kommunikointi suomalaisten kanssa onnistuisi. Myös Herzin ja Lalanderin (2017) tutkimustulosten mukaan yksinäisyys syntyy ja vahvistuu kommunikaatiovaikeuksien kautta. Lisäksi Herz ja Lalander toteavat, että yksinäisyys on luotu marginaalisessa sosiaalisessa tilanteessa, jota nuori kokee ja jossa elää. Sosiaaliset verkostot rajoittuvat siihen instituutioon, jossa nuoret asuvat. (Emt. 1067.)

Sen lisäksi, että suomen kielen oppiminen oli muutenkin vaikeaa ja hidasta, ei uuden kielen oppimisen ja uuteen kulttuuriin tutustumisen kannalta tärkeitä sosiaalisia suhteita vastaanottokeskuksen ulkopuolella päässyt riittävästi syntymään. Arkinen keskustelu

luonnollisissa arkisissa tilanteissa olisi voinut edistää nuorten suomen kielen oppimista, mutta nuoret kokivat, että heille ei tarjottu riittävästi mahdollisuuksia keskuksen ulkopuoliseen kanssakäymiseen suomalaisten ihmisten kanssa. Toisaalta kaksi haastateltavaa koki, että siitäkin huolimatta, vaikka he olisivat saaneet mahdollisuuden tavata suomalaisia, ovat suomalaiset etäisiä ja hiljaisia. Kontaktit suomalaisten kanssa eivät välttämättä edistä yhteenkuuluvuuden tunnetta, vaan pikemminkin lisäävät ulkopuolisuuden ja yksinäisyyden tunnetta. Myös Wernesjön (2014, 44) tutkimuksessa mukana olleet nuoret kokivat ruotsalaisiin tutustumisen olleen vaikeaa, koska nuoret ajattelivat ruotsalaisten olevan ujoja tai pelkäävän maahanmuuttajia.

Kokemukset toiseuttamisesta

Muutaman nuoren haastattelussa nousi voimakkaasti esille kokemukset siitä, että erilaisiin etnisiin ryhmiin kuuluvia turvapaikanhakijoita luokitellaan muiden vastaanottokeskuksen asukkaiden taholta. Tämä tuli esille riitatilanteessa, joka lähti liikkeelle kulttuurisesta yhteentörmäyksestä:

”Kerran yks irakilainen ja afganistanilainen, niillä oli riita ja tappelua, ja sitten irakilaiskaveri kirosi joka ikisen afganistanilaisen siellä. Totta kai kaikki pahastuivat. Jos yksi kaksi riitelee, miksi pitää kirotta koko ryhmä?” (H3)

Eri etnisiin ryhmiin kuuluvat nuoret tekevät luokitteluilla jakoa meihin ja muihin, vaikka kaikilla heillä elämäntilanne on sama: He ovat tulleet hakemaan Suomesta turvapaikkaa. Lisäksi suomalaisten taholta nuoret olivat kuulleet nimittämistä maahanmuuttajiksi tai turvapaikanhakijoiksi. Maahanmuuttajista nuoret olivat kuulleet puhuttavan yhtenä ryhmänä silloin, kun joku vieraasta kulttuurista tullut ihminen oli toiminut suomalaisesta kulttuurista poikkeavalla tavalla. Nuoret pitivät tärkeänä, että heitä ei yhdistettäisi mihinkään tiettyyn ihmisryhmään tai luokkaan, vaan heitä tulisi kohdella yksilöinä. Nuoret halusivat ymmärrettävän, että sekä maahanmuuttajissa että suomalaisissa on ”hyviä ja pahoja ihmisiä”.

Toiseuttamisen kokemuksia nuorille oli lisäksi tullut vastaanottokeskuksen henkilökunnan taholta. Kahden nuoren puheissa esiintyi vahva kokemus vastaanottokeskuksen joidenkin ohjaajien epäasiallisesta kohtelusta nuoria kohtaan.

”Jotenkin tuntui, että siellä vastaanottokeskuksessa kaksi tai kolme työntekijää olivat rasisteja. [...] En oo yksin, joka sanoo niin, mutta kun keskenään joskus puhuimme, niin kaikki oli samaa mieltä, että vähän käyttäytyy epäasiallisesti.” (H2)

Nuoret olivat yhteisesti antaneet merkityksen tiettyjen ohjaajien epäasiallisiksi kokemalleen kohtelulle. Kyseessä voivat olla myös kulttuurierot, joiden mukaan esimerkiksi toisen ihmisen ilmeet ja eleet tulkitaan omalla tavalla. Myös tietynlainen ihmisten käyttäytyminen toisia kohtaan saatetaan kokea jossakin kulttuurissa vihamielisyydeksi muualta tulleita kohtaan. Yhteisen kielen puuttumisen vuoksi syntyneet käsitykset toisista ihmisistä jäävät voimaan.

Rastas ym. (2005, 28) kirjoittavat, että kulttuurieroista puhuminen on toiseuttamisen väline, jolloin tuotetaan hierarkkisia valtasuhteita. Ne, jotka eivät valtaväestön mielestä riittävästi täytä kulttuurisen yhtenäisyyden tunnusmerkkejä, ovat ulkopuolisia (emt.28). Ihmisillä voi myös olla tarve aina löytää joku itseään alempiarvoinen. Toisaalta suomalaisten vähäosaisten pelko siitä, että turvapaikanhakijat asetetaan heidän edelleen resurssien jaossa, voi näkyä toiseuttamisena turvapaikanhakijoita kohtaan, koska omista eduista halutaan pitää kiinni niistä yhtään tinkimättä. Esimerkiksi Varjonen (2012) toteasi tutkimuksessaan, että maahanmuuttajien näkökulmasta he profiloituvat suomalaisien silmissä pakolaiseksi, ja pakolaisuus arvottuu suomalaista alempana asemana.

Myös Ulrika Wernesjön (2014, 42) tutkimuksessa toiseuttaminen tuli esille silloin, kun nuoret turvapaikanhakijat joutuivat neuvottelemaan kuulumisestaan paikkoihin Ruotsissa. Toiseuttaminen vahvistaa ulkopuolisuuden tunnetta ja siten marginaalissa elämisen kokemusta. Tunne siitä, että on ulkopuolinen, eikä tunne kuuluvansa joukkoon, on merkki osattomuudesta. Herz ja Lalander (1067) toteavat, että kontrollin puute ja tunnistamisen puute muiden ihmisten silmissä luo tunteen ulkopuolisuudesta ja marginaalisesta toimijuudesta. Kaikilla tutkimuksessani haastatelluilla nuorilla oli jo turvapaikkaprosessin aikana halu integroitua suomalaiseen yhteiskuntaan ja osallistua yhteiskunnan toimintaan samalla tavalla kuin muutkin ikäisensä nuoret. Heillä oli toiseuttamisen kokemuksista huolimatta toive saada tuntea kuuluvansa Suomeen ja saada katsoa suomalaista yhteiskuntaa sisältä päin, yhteiskunnan jäsenyydestä käsin.

5.1.2 Vastaanottokeskus totaalisenä instituutiona

Nuoret olivat ymmärtäneet turvapaikkaprosessin aikana, että ilman oleskelulupaa heidän toimintamahdollisuutensa olivat rajalliset. Koska turvapaikanhakijoille maksettava vastaanottoraha oli pieni, rajoitti se nuorten itsenäistä toiminnan järjestämistä. Nuorille ei myöskään tarjottu vastaanottokeskuksen taholta mielekästä toimintaa.

”Kun ei ollut mitään tekemistä, niin silloin ei ole mitään mikä sitä omaa toimintaa rajoittaisi.” (H2)

Vastaanottokeskuksessa toimintaa määrittivät vastaanottokeskuksen säännöt, jotka olivat kaikille asukkaille samat. Toiminta, kuten ruoka-ajat, siivous jne. tapahtui päivittäin samalla kellonlyömällä. Lisäksi säännöt koskivat ulkopuolisten ihmisten vierailuja vastaanottokeskuksessa. Kavereiden tuominen vastaanottokeskukseen yöksi oli kielletty, mikä eräälle nuorelle oli jäänyt erityisesti mieleen. Tiukat säännöt ja toimintamahdollisuuksien puute toivat osalle aikuisyksikössä asuneille nuorille mieleen vankilaolosuhteet:

”En ymmärrä, miksi siellä ei saa ruoka viedä oma huone. Kaikki asukas syö sama huoneessa. Ja tuntuu, että säännöt, että mitä saa tehdä. Ajattelin, että olen vankilassa.” (H6)

Sen lisäksi, että keittiöhenkilökunnan tekemää ruokaa ei saanut viedä omaan huoneeseen, oli ruoanlaittomahdollisuuden puuttuminen aikuisyksikössä asuneiden nuorten mielestä yksi merkittävimmistä itsemääräämisoikeutta rajoittavista tekijöistä. Koska ruoanlaitto-mahdollisuutta ei ollut, joutuivat nuoret odottamaan keskuksen ruoka-aikoja tai jäämään ilman ruokaa, jos ei ollut ruoka-aikana paikalla:

”Siellä tämä ruoka, ruoka-aika, kun mä heräsin, näin, että mennyt ohi. Ja sitten minun pitäisi odottaa toinen, seuraava ruoka-aika.” (H1)

Vastaanottokeskuksen säännöt olivat tiukat, eikä niistä joustettu. Vastaanottokeskus näyttäytyikin nuorten silmissä totaalisenä instituutiona, jossa Goffmanin (1997, 6-7) mukaan kaikki arjen toiminnot tapahtuvat samassa tilassa niiden ihmisten kanssa, jotka jakavat saman kokemusmaailman. Vastaanottokeskuksen henkilökunta näyttäytyi totaalisen instituution sääntöjen ja lakien valvojina. Nuoret kokivat asioiden, jotka kuuluvat normaalin arjen elämisen ja itsemääräämisoikeuden piiriin olevan vastaanottokeskuksen

työntekijöiden päätösvallassa, eikä työntekijöiden vallankäytön vuoksi nuorten oma toimijuus mahdollistunut. Siisiäisen (2010, 13) mukaan totaalisen instituution jäsenyyden myötä tapahtuvassa toiminnassa toimijoiden muodostama ryhmä, tässä tapauksessa vastaanottokeskuksessa asuvat nuoret turvapaikanhakijat, joutuvat alistaiseksi työntekijöiden toteuttamalle symboliselle vallalle asemansa takia.

Vastaanottokeskuksen tiukat säännöt ja aikatauluihin sidottu toiminta, mihin jokaisen tuli asettua, heikensi nuorten aktiivisuutta. Tekemisen puute ja paikallaan oleminen etäännytti nuoret normaalista arkielämästä ja passivoi heitä.

”Ja sitten kun ei ole mitään tekemistä, se vaikuttaa masennukseen.” (H5)

Koska nuorilla ei ollut juuri mahdollisuuksia osallistua toimintaan eikä sosiaalisten suhteiden luomiseen ja ylläpitämiseen, he olivat marginaalissa osallistumisen ja osallisuuden suhteen. Vankilamaisissa olosuhteissa eläminen vaikutti nuorten mielialaan ja käsitykseen itsestä aktiivisena toimijana, jollaisena he itseään normaaliolosuhteissa kuvasivat.

5.1.3 Odotustilassa eläminen

”Odotin, että elämä menee paremmin” (H1)

Odotus ja odottaminen yhdisti kaikkia haastateltavia nuoria, koska kaikki olivat käyneet läpi turvapaikkaprosessin, johon liittyi epävarmuuden tilassa odottamisen vailla varmaa tietoa tulevasta.

Odotusajasta kaikki haastateltavat puhuivat samansuuntaisesti siten, että odotus oli erityisen stressaavaa aikaa, jopa kaikista vaikein asia koko vastaanottokeskuksessa asumisen aikana. Odotusajat eli turvapaikkaprosessin kesto nuorilla olivat olleet 1-1,5 vuotta. Huomionarvoista on, että pelkästään ryhmäkodeissa asuneilla nuorilla oli positiivisemmat muistot odotusajasta kuin niillä nuorilla, jotka olivat joutuneet täysi-ikäistymisen myötä muuttamaan vastaanottokeskukseen odottamaan turvapaikkaprosessin päättymistä. Yksi nuorista koki odottamisen olevan kaikista vaikein asia vastaanottokeskuksessa. Odottaminen liittyi turvapaikkapäätöksen odottamiseen, mutta odotusaika konkretisoitui arjessa erilaisten kellonaikoihin sidottujen toimintojen odottamiseen:

”Odotin vaan, milloin on seuraava ruoka-aika.. Odotin, milloin siivous, milloin nukkumaan. Odotin, odotin, odotin.” (H6)

Aikuisyksiköissä nuoret kokivat odotusajan vahvasti negatiivisena aikana johtuen siitä, että heille ei järjestetty riittävästi toimintaa eikä heillä ollut myöskään mahdollisuuksia järjestää itse itselleen toimintaa. Odotusaika tuntui pitkältä ja sietämättömältä, koska ainoat asiat, joita päivittäin pystyi tekemään, olivat syöminen ja nukkuminen. Nukkumisen ja syöminen vuorottelemista aikuisyksikössä asuneet nuoret korostivat, vaikka heillä oli myös välillä vastaanottokeskuksen pakollista toimintaa, kuten infotilaisuuksia, suomen kielen opiskelua ja yleisten tilojen siivoamista. Odottaminen korostuu, koska aika- taulutettu päivärytmi ei mahdollista joustavuutta eikä jätä tilaa nuoren oman toiminnan ohjaukselle. Osallistuminen oman arjen suunnitteluun ei siten toteutunut. Se, että nukkuminen ja syöminen korostuivat nuorten kertomuksissa, tuo esille turhautumista ja pettymystä siitä, että vastaanottokeskuksessa ei järjestetty mielekästä toimintaa. Turhautuminen ja tekemisen puute ovat lisänneet koettua stressiä ja tehnyt odottamisesta vaikeaa.

Erään nuoren pettymys vastaanottokeskuksessa vietettyä toimeettomuuden ja odotuksen aikaa kohtaan purkautui haastattelun aikana voimakkain sanankääntein. Hän oli halunnut unohtaa koko vastaanottokeskusajan, aivan kuin sitä ei olisi tapahtunutkaan hänen elämässään:

”Mietin, että en ole asunut siellä ollenkaan. Se on poistettu mun aivoista ihan kokonaan.” (H2)

Halu unohtaa vastaanottokeskuksessa vietetty aika muistuttaa Goffmanin (1969, 53) kuvausta siitä, että laitoksessa asuneet ihmiset usein kokevat laitoksessa vietetyn ajan olleen hukkaan heitettyä tai riistettyä aikaa ihmisen elämästä. Halu unohtaa vastaanottokeskusaika voi olla nähdäkseen myös selviytymisstrategia, jonka avulla suojataan itseä, minuutta, ikäviltä kokemuksilta. Vastaanottokeskusaika odotuksineen kuuluu elettyyn elämään, menneisyyteen, johon kuuluvat vastaanottokeskuksessa asumisen lisäksi kotimaassa koetut ikävät asiat. Uuden sivun käännyttyä elämässä, oleskeluluvan jälkeen, on nuoren mahdollista tarkastella menneitä asioita uusin silmin.

Nuori käyttää elokuvan puoliksi katsomista vertauskuvana vastaanottokeskuksessa asumiselle ja siellä turvapaikkaprosessin loppuun saakka odottamiselle:

”Esimerkiks siellä vastaanottokeskuksessa oli silleen, että jos pistit elokuvan, näytät puolet elokuvasta, sitten otat kasetin pois, loppuelokuva jää näkemättä. Mutta sitten sä et tiedä, millainen elokuva se oli. Se vaan jäi siihen. Ihmisillä on vaan semmoinen käsitys siitä, että ei vaan tiedä, miten elämä muuttuu kun saat oleskeluluvan täällä. Keskityttiin vaan siihen hetkeen kun puolet elokuvasta oli nähty. Sitten kun näkee elokuvan loppuun asti, ymmärtää, mikä on elämä täällä.” (H2)

Keskittyminen elämiseen ”tässä ja nyt” kiteyttää odottamisen turvapaikkaprosessin aikana. Nuoret keskittyivät käsillä olevaan hetkeen edeten tunti ja päivä kerrallaan. Odotusaikaa luonnehti epävarmuus ja pelko tulevasta. Tulevaisuus näytti epäselvältä, eikä sitä haluttu ajatella liikaa, koska tulevaisuutta ei voinut tietää eikä suunnitella.

”En koskaan miettinyt, mitä tulevaisuudessa tapahtuu. Olin vain siinä hetkessä. Olin niin täynnä asioita, että en pystynyt miettimään.” (H2)

Pelko siitä, että saa kielteisen turvapaikkapäätöksen ja tulee käännytetyksi kotimaahan, oli nuorilla jatkuvasti mielessä. Eräs nuori sai ennen oleskelulupaa kielteisen turvapaikkapäätöksen, jolloin pelko ja epävarmuus tulevasta tulivat vielä lähemmäksi.

”Ensin kuulin, että mä en saa oleskeluluvan, ja en tiennyt enää, että mitä tapahtuu tulevaisuudessa, että jos mä menen Afganistaniin, niin mitä tapahtuu mulle.” (H1)

Mahdollinen tulevaisuus kotimaassa ei näyttänyt valoisalta. Pelosta ja epävarmuudesta huolimatta toivo siitä, että asiat kääntyvät vielä parhain päin, piti nuoret kiinni arjessa ja eletyssä hetkessä. Kohli ja Kaukko (2017, 24) toteavat, että ihmisen tuntiessa olevansa "loputtoman nykyhetken" loukussa, jossa vaihtoehtoisia tulevaisuuksia ei voida saavuttaa, saattaa tuntua merkityksettömältä työskennellä tulevaisuuden tavoitteiden saavuttamiseksi, koska tulevaisuus on liian kaukana. Tulevaisuuden suunnittelun merkityksetömyys näkyi myös oman tutkimukseni nuorilla pitkittyneen odotuksen kuvauksissa. Tämä tuotti nuorilla osattomuuden kokemuksia. Lisäksi Kohlin (2011, 316) mukaan tunne suljetusta tulevaisuudesta toistaa menneisyydessä koettua epävarmuutta.

”Ajattelin joka päivä, minkä vastauksen Suomi antaa mulle, ja tuleeko minulla vielä oikea elämä.” (H6)

5.2 Osallisuutta tuottavat tekijät

5.2.1 Yhteisöllisyys

Turvallisuuden tunne toimi lähtökohtana nuorten yhteisöllisyyden ja osallisuuden kokemuksissa. Turvallisuuden tunne onkin yksi ihmisen perustarpeista, kuten Maslow (1987) on tarvehierarkiateoriassaan esittänyt. Suomeen tulo on tarkoittanut haastattelimillani nuorilla turvaan pääsemistä sodilta ja muilta turvattomuutta aiheuttaneilta asioilta. Kohlin (2011, 313) mukaan uuteen maahan tulemisen jälkeen turvallisuuden tunteen luominen on yksilön ensisijainen tehtävä. Nuori alkaa tuntea olonsa uudessa maassa turvallisemmaksi, jos arki tarjoaa ennustettavuutta ja rytmiä esimerkiksi koulunkäynnin ja luotettavien ihmissuhteiden kautta (emt.317).

Alaikäisille tarkoitetuissa ryhmäkodeissa olleilla nuorilla oli vastaanottokeskuksessa asuneita nuoria enemmän suojaavia tekijöitä, jotka kannattelivat heitä turvapaikkaprosessin loppuun saakka. Myös vastaanottokeskuksessa alaikäisenä asunut nuori koki sisaruksensa ja tämän perheen läsnäolon turvalliseksi, eikä hän olisi halunnut muuttaa ryhmäkotiin, vaikka hänelle olisi sitä mahdollisuutta tarjottu.

Ryhmäkodissa nuorilla oli mahdollisuus luoda omaan perheeseen verrattavissa olevaa turvallisuuden tunnetta vaikeassa elämäntilanteessa, kuten seuraavasta sitaatista käy ilmi:

”Tuli vähän sellainen fiilis, että niin kuin et ne on meidän aikuisia ja vanhempia. Ne varmasti huolehtii meidän asioista ja miettii meidän parasta.” (H3)

Ryhmäkodin tiivis yhteisöllisyys toi nuorille tunteen siitä, että heistä huolehditaan silloin kun nuorten omat vanhemmat eivät ole heistä huolehtimassa. Työntekijöiden kokeminen perheenjäseniksi lievensi perheen poissaolosta johtuvaa ikävää, mikä tuli esille myös Mikkosen (2001) pakolaisten arkea ja sosiaalisia suhteita koskevassa tutkimuksessa.

Turvallisuuden tunne on synnyttänyt luottamusta ryhmäkodin työntekijöitä kohtaan. Yksi nuori koki ryhmäkodin säännöt turvaa tuottavina, koska sääntöjen tarkoituksena oli taata kaikkien asukkaiden turvallisuus:

”Tiedettiin, että ne säännöt pitää meidät turvassa ja on meidän parasta.

Se helpotti vähän ymmärtämään, käsittelemään näitä sääntöjä.” (H4)

Nuori pystyi luottamaan siihen, että sääntöjä noudatetaan ja sopimuksista pidetään aina kiinni. Turvallisuuden tunne toimi siten myös suojaavana tekijänä odotusajan ja epävarmuuden keskellä.

Alaikäisyyden turvin nuoret saivat alaikäisyksikön suojeluideologian myötä yksilöllisiä tarpeitaan vastaavaa apua ja tukea. Alaikäisille tarkoitetut asumisyksiköt ovatkin verrattavissa lastensuojelulaitoksiin, joissa suomalaisista lapsista pidetään kokonaisvaltaisesti huolta ja tuetaan lasten ja nuorten kasvua ja kehitystä. Turvallisuuden tunteen kautta mahdollistuu omien voimavarojen käyttöönotto ja toimijuus, mikä lisää osallisuutta. Kotimaassa koettu turvattomuus vaihtuu uudessa ympäristössä koettuun turvallisuuden tunteeseen.

Useimmat nuorten suhteista turvapaikkaprosessin aikana olivat ns. heikkoja siteitä, joita yksilöillä onkin yleensä enemmän kuin vahvoja siteitä (ks. Juvonen 2015, 41). Nuoret pyrkivät lievittämään perheen poissaoloon liittyvää ikävää ja kaipuuta liittymällä toisiin ihmisiin, joista tärkeimpiä olivat ryhmäkodin ohjaajat, erityisesti omaohjaajat. Myös Mikkosen (2001) ja Sipolan (2012) tutkimuksissa nuoret pyrkivät liittymään asumisyksikön ohjaajiin ja luomaan luottamuksellista suhdetta heihin, mikä toimi osallisuutta tukevana tekijänä nuorilla.

Asumisyksikön työntekijöihin luodut heikot siteet ovat luoneet pohjaa yleisen luottamuksen syntymiselle, mikä on edesauttanut suhteiden luomista jatkossakin. Eräs nuori olisi toivonut ryhmäkodissa työskennelleen ohjaajan olevan hänen ystävänsä vielä senkin jälkeen, kun hän oli siirtynyt vastaanottokeskukseen. Pettymys oli suuri, kun ohjaaja ei häneen enää pitänytään yhteyttä. Tämä kuvastaa mielestäni sitä, että nuorella oli tarve luoda sidettä johonkin turvallisenä pitämäänsä ihmiseen jatkuvuuden tunteen ylläpitämiseksi.

Yhdellä nuorella oli vastaanottokeskuksessa samaa kieltä puhuva ohjaaja, johon hänellä syntyi vahva side mahdollisesti siitä syystä, että keskuksessa ei ollut ketään muuta ihmistä, joka puhuisi hänen kanssaan samaa kieltä. Nuoren selviytymiskeinona oli muodostaa hyvä suhde kyseiseen ohjaajaan, ja suhde oli säilynyt myös oleskeluluvan jälkeen.

Henkilökunnan lisäksi nuorilla oli runsaasti heikkoja siteitä ryhmäkodin ja vastaanottokeskuksen muihin asukkaisiin. Muut nuoret turvapaikanhakijat, joiden kanssa nuoret viettivät yleensä paljon aikaa, tarjosivat heille yhteisöstä saatua tukea ja turvaa. Kahdella nuorella läheiseksi muodostunut ystävyysuhde toiseen turvapaikanhakijanuoreen edusti puolestaan vahvaa sidettä.

”... Kun joku on vähän tukena ja koko ajan mukana, niin kyllä vahvistaa sydäntä.” (H4)

Läheisen ystävän läsnäolo edusti vahvaa sidettä myös Verdascon (2018) tutkimuksessa, jossa srilankalaisella turvapaikanhakijalla oli läheinen suhde toiseen alaikäisyksikössä asuneeseen tyttöön. Verdascon tutkimuksessa nuori vertasi suhdetta ystäväänsä sisarus-suhteeseen (emt).

Lisäksi suomalaisia vapaaehtoistyöntekijöitä kävi tapaamassa haastattelemani nuoria, opettamassa heille suomen kieltä ja tutustuttamassa heitä suomalaiseen kulttuuriin. Suhteet vapaaehtoiisiin olivat tärkeitä vapaa-ajan vieton ja suomalaiseen kulttuuriin tutustumisen kannalta, mutta useimmat suhteista eivät muodostuneet niin vahvoiksi, että ne olisivat säilyneet myös oleskeluluvan saamisen jälkeen.

Herzin ja Lalanderin (2017) mukaan turvapaikanhakijat voivat lievittää yksinäisyyttään luomalla uusia sosiaalisia yhteyksiä ja ystäviä. Sosiaalinen media auttaa tässä tavoitteessa, koska sen kautta nuoret voivat luoda ja ylläpitää sosiaalisia suhteita ympäri maailman. (Emt. 1068.) Tarve liittyä toisiin ihmisiin ja kuulua johonkin on osa ihmisen sosiaalista perusluonnetta, joka on Nivalan ja Rynnäsen (2013) mukaan osallisuutta. Tutkimuksessani mukana olleet nuoret pyrkivät mahdollisuuksien mukaan hakeutumaan muiden ihmisten seuraan. Osallisuus toteutui tutkimukseni nuorilla ryhmäkodin jäseninä, jolloin he saivat olla osa alaikäisyksikön muodostamaa yhteisöä. Yhteisön jäsenenä heillä oli mahdollisuus osallistua yhteisön toimintaan ja he tunsivat kuuluvansa joukkoon. Yhteisöllisyyden osoituksena ryhmäkodissa olivat nuorten kokemukset kohdatuksi tulemisesta. Nuorten mielestä heidän toiveitaan ja mielipiteitään kunnioitettiin ja he tulivat kohdatuksi yksilöinä omine tarpeineen.

Ihmisen kokiessa kuulumisen, liittymisen ja yhteisöllisyyden tunteita eli osallisuutta saa se hänessä aikaan myös osallistumista (Kananoja ym. 2008, 203.) Erilaiset yhteisöt tulevat ihmiselle tärkeiksi, kun he pyrkivät luomaan tunnetta kuulumisesta ajan kuluessa

eikä heillä ole lineaarista polkua yhteiskuntaan kuulumiseksi. Pitkällisenkin odotuksen olosuhteissa yksilöt ovat kyvykkäitä kehittämään kuulumisen yhteisöjä, jotka tuovat kuulumisen tunnetta, vaikkakin väliaikaisesti. (Verdasco 2018, 16). Verdascon (emt. 16) mukaan myös pitkittyneissä tilapäisyyden olosuhteissa on siten mahdollista luoda tärkeitä ankkurointipisteitä ja kehittää kuulumisen yhteisöjä, jotka voivat palvella vaikeassa uuteen yhteiskuntaan kuulumisen ja liittymisen prosessissa.

Yhteisöllisyyden tavoitetta vahvasti nuorten oma asennoituminen kanssaihmissä kohtaan sekä anteeksiantamisen tärkeys.

”Jos en olisi antanut anteeksi, olisin joutunut päivittäin tappelemaan. Jos ei anna toiselle anteeksi, kyllä joutuu tappeluun ja kaikkea.” (H3)

Osa nuorista korosti asumisyksikössä ja Suomessa pärjäämisen kannalta toimeen tulemista muiden ympärillä olevien ihmisten kanssa. Yhteisiin sääntöihin sopeutuminen ja turhan riitelyn välttäminen nähtiin koko yhteisöä hyödyttävänä ja siten yhteenkuuluvuuden tunteen vahvistajana.

5.2.2 Toimintamahdollisuudet

Opiskelu ja harrastaminen toimivat tutkimukseni nuorilla siltana suomalaisen yhteiskuntaan ja vastaanottokeskuksen ulkopuoliseen elämään. Tämän lisäksi opiskelu ja harrastukset olivat keskeinen osa arkirytmää:

”Heräsin aamulla aikaisin, kävin koulussa, kuntosalilla sitten sen jälkeen, ja illalla olin niin väsynyt, että menin nukkumaan.”(H2)

Nuoret kokivat opiskelun ja harrastamisen positiivisina rutiineina arjessa, ja niiden avulla nuoret pysyivät kiinni tässä hetkessä ja heidän katseensa suuntautui tulevaisuuteen. Vastaavasti Verdascon (2018, 13) tutkimuksessa koulunkäynti ankkurointipisteinä toi tunteen liikkumisesta asteittain eteenpäin odotusaikana, mikä loi päivittäisen ja viikoittaisen rutiinin tunteen nuorilla. Mahdollisuus osallistua tavallisiin arkipäiväisiin toimintoihin oli myös Kaukkon (2015) tutkimuksessa mukana olleiden nuorten mielestä keskeinen osallisuuden kriteeri.

Aiemmissä tutkimuksissa on osoitettu, että opiskelu on normalisoiva kokemus nuorille turvapaikanhakijoille (mm. Verdasco 2018). Käymällä koulussa ja opiskelemalla kuten muutkin nuoret ja lapset Suomessa auttoi myös oman tutkimukseni nuoria kokemaan osallistumisen iloa ja sosiaalista osallisuutta tuntematta ulkopuolisuutta. Suomen kieltä nuoret olivat ryhmäkodissa asumisen aikana opiskelleet peruskouluissa. Vastaanotto-keskuksissa suomen kielen opiskelu tapahtui keskuksen omissa tiloissa vapaaehtoisten voimin tai opistoissa ja ammattioppilaitoksissa, joihin nuoret pääsivät opiskelemaan maahanmuuttajille tarkoitetuilla linjoilla käytyään ensin valintakokeissa.

Opiskelumahdollisuudet toteutuivat kaikilla haastatelluilla nuorilla, vaikka päivittäinen opiskelu ei olekaan aikuisille turvapaikanhakijoille aina itsestäänselvyys. Alaikäisillä osallistuminen opiskeluun toteutuu paremmin, koska alaikäisillä on lain nojalla oikeus osallistua perusopetukseen. Kielen oppimisen myötä tutustuminen suomalaisiin kuitenkin helpottui, ja tutustumisessa uuteen yhteiskuntaan auttoi suomen kielen oppiminen. Kielen merkitys ihmisten kommunikoidessa keskenään ja muodostaessa käsitystä ja tietoa ympäristöstä ja maailmasta onkin keskeisessä asemassa sosiaalisen konstruktio- nismien mukaan (ks. Burr 2003, 4-5)

Opiskelun lisäksi harrastusmahdollisuudet nähtiin tärkeäksi arjen rytmittäjäksi ja mielekkääksi toiminnaksi. Harrastaminen mahdollistui parhaiten ryhmäkodissa, kun taas vastaanottokeskuksessa harrastuksiin hakeutuminen oli nuoren omasta aktiivisuudesta riippuvainen. Harrastukset pitivät mielen virkeänä ja auttoivat hetkellisesti unohtamaan murheet:

”Olin uimahallissa kaksi kertaa viikko. Ohjaaja vie, koska uimahalli oli kaukana. Tykkäsin paljon, eikä koko aika paha mieli.” (H6)

Toiminnan järjestäminen turvapaikkaprosessin aikana lievitti myös nuorten stressiä, kuten myös mm. Verdascon (2018, 13) tutkimuksessa todettiin. Vaikka ryhmäkodissa nuorilla oli enemmän harrastusmahdollisuuksia, nuoret olisivat toivoneet vielä enemmän mahdollisuuksia harrastaa.

5.2.3 Sisäiset voimavarat

Nuorilla oli myös sisäisiä suojaavia tekijöitä eli voimavaroja turvapaikkaprosessin aikana. Sisäiset voimavarat toimivat osallisuuden kehittymisen kannalta suotuisasti. Kaksi nuorta piti omina vahvuuksinaan kärsivällisyyttä, joka siivitti läpi odotusajan.

”Päälimmäisenä oli meidän kärsivällisyys, että meidän piti tulla semmoisesta maasta, semmoisesta tilasta, että koko ajan soditaan ja vähän levotonta. Täällä ainoastaan vaihtoehtona, että on mahdollinen tilanne muuttua parempaan suuntaan. Kärsivällisyys oli meidän ainoa keino.”
(H3)

Yksi nuori oli oppinut kääntämään turvapaikkaprosessin aikana negatiivisena koetun yksinäisyyden voimavaraksi, koska nuori oli oppinut olemaan yksin, mikä oli tärkeä taito itsenäisen elämän kannalta. Kahdella nuorella odotusajan läpi kannatteli heidän uskonsa siihen, että huomien päivä on parempi kuin tämä päivä, kuten heidän kulttuurissaan ja uskonnossaan sanotaan.

”Meidän uskonnon mukaan tämän päivän elämä on erilainen kuin huomisen elämä sekä verrattuna ensi kuuhun tai sitten ensi vuoteen.” (H1)

Toisin kuin Brekken (2010) tutkimuksessa, omassa tutkimuksessani nuoret eivät missään vaiheessa päästäneet irti ja lakanneet välittämästä, vaikka heidän tulevaisuutensa ei ollut-kaan heidän itsensä päätettävissä. Brunin (2015, 24) sanoin kyse voi olla toivosta toiminnan tuottavana voimana. Toivo voidaan ymmärtää toiminnan tuottavana voimana siten, että se saa aikaan ajallisen tunteen mahdollisesta tulevaisuudesta. Näin ollen toivo on tapa käsitellä pitkittynyttä epävarmuutta ja tehdä epävarmuudesta mielekäästä. (Emt. 24.)

Tutkimukseni nuoret pyrkivät olemaan aktiivisia, kuten osa Brekkenkin (2010) tutkimuksen nuorista. Nuoret olivat aktiivisia tiedon hankkimisen ja uuden oppimisen suhteen.

”Olisi voinut kuunnella musiikkia, mutta en mä kuunnellut paljoa, kun mä yritin oppia kieltä ja yhteiskunnasta jotain.” (H1)

Aktiivinen hakeutuminen toiminnan äärelle ja tiedon hankkiminen ympäröivästä yhteiskunnasta toimi joillakin nuorilla arjesta selviytymisen strategiana epävarmassa elämäntilanteessa. Sen sijaan että nuoret olisivat jääneet sänkyyn makaamaan, he hakeutuivat paikkoihin, joissa he mahdollisesti pääsisivät osallistumaan. Tiedon hankkiminen Suomesta auttoi myös sopeutumaan uuteen maahan. Uuden kulttuurin tapojen omaksuminen nähtiin myös tärkeänä Suomessa pärjäämisen ehtona.

”Mä pidän mun kulttuuri, mut mä olen tullut pitkä matka Suomeen. Kun mä tuln Suomi, mun pitää tietää, miten tehdä oikein täällä. Haluan oppia suomen kieli ja kulttuuri.” (H6)

Nuoret näkivät tärkeänä omaksua suomalaisen kulttuurin tavat, jotta he pärjäävät ja voivat kokea osallisuutta Suomessa. Tämä motivoi heitä opiskelemaan suomen kieltä ja oppimaan joka päivä uutta suomalaisesta yhteiskunnasta. Uuteen kulttuuriin tultuaan yksilö joutuu pohtimaan ja ratkaisemaan, miten tärkeää on säilyttää ja kehittää omaa kulttuuria ja kulttuuri-identiteettiä ja toisaalta miten tärkeää on omaksua valtakulttuuri (Liebkind 2000, 19-20). Omaksuessaan enemmistökulttuurin sääntöjä ja tapoja yksilölle tarjoutuu mahdollisuus toimia tasavertaisena jäsenenä niissä sosiaalisissa verkostoissa, joissa valtakulttuuriin kuuluvat henkilöt osallistuvat (Alitolppa-Niitamo 1993, 33).

Myös oman kulttuurin ylläpitäminen oli joidenkin nuorten mielestä ehdottoman tärkeää osallisuuden kokemuksen kannalta. Nuorten oman kulttuurin tavoista ja tottumuksista kiinni pitäminen toimi yhteytenä omaan kotimaahan ja identiteettiin. Nuoret kokivat, että oman kulttuuristen tapojen noudattaminen oli helppoa, ja sitä jopa tuettiin erityisesti ryhmäkodin henkilökunnan taholta.

5.3 Osallisuuden ja osattomuuden muotoutuminen ajassa ja paikassa

Osallisuutta ja osattomuutta on seuraavaksi tarkoitus tarkastella käsitteellisenä jatkumona, jolloin osattomuus ja osallisuus muuntuvat ja saavat vähitellen toistensa piirteitä. Siirtymien määrä nuorilla riippui siitä, missä iässä he ovat saaneet oleskelulupapäätöksen, mutta myös turvapaikkaprosessista ja nuoresta riippumattomista syistä on tapahtunut siirtymiä. Seuraavaksi esitän tutkimustulokset, jotka vastaavat toiseen tutkimuskysymykseeni osallisuuden ja osattomuuden kokemuksista ajassa ja paikassa, joita siirtymävaiheet pääasiassa ovat.

5.3.1 Suomeen saapuminen alaikäisenä turvapaikanhakijana

Nuoret ovat olleet osallisia omaa elämää koskevaan päätöksentekoon tehdessään kotimaassa päätöstä lähteä pakomatkalta. Päätös oli tehty yhdessä vanhempien kanssa, ja he olivat yhdessä punninneet pakomatkalta lähdön edut ja vaarat tarkasti ennen päätöstä. Sekä nuoret itse että heidän vanhempansa olivat ymmärtäneet matkaan liittyvän paljon vaaran paikkoja, mutta riskin ottaminen oli ollut lopulta kannattavaa, koska nuoret olivat saaneet oleskeluluvan ja saaneet kokea turvallisuutta. Osa nuorista kertoi matkasta yksityiskohtaisesti, minkä tulkitsin siten, että nuoret saattoivat haluta korostaa matkan varrella sattuneita vaaroja siitä syystä, että sen kertominen oli heille itselleen erityisen merkityksellistä esimerkiksi sisäisen tarinan eheyden kannalta. Osa nuorista puolestaan kertoi matkasta hyvin niukkasanaisesti kuin vältellen aihetta.

Matka Suomeen on ollut nuorilla vaikea ja vaarallinen. Matkaan lähteminen on tarkoittanut nuoren asettamista suureen vaaraan, koska matka on sisältänyt monia vaaran paikkoja. Meren ylittämässä moni kanssamatkustaja oli kuollut, ja myös aseellisia yhteenottoja oli ollut matkan varrella, mihin liittyi kuoleman näkeminen. Matka Suomeen oli kestänyt useita kuukausia, tyypillisesti kaksi kuukautta, minä aikana nuoret olivat matkanneet usean maan halki. Salakuljettajille maksetut summat olivat olleet 3000-5000 euroa.

Turvapaikan hakeminen Suomesta on ollut ensimmäinen siirtymävaihe kaikilla nuorilla, sillä he ovat pitkän pakomatkan päätteeksi ylittäneet Suomen rajan ja jättäneet turvapaikkahakemuksensa suomalaisille viranomaisille. He ovat jättäneet kohtalonsa vieraan maan viranomaisten käsiin. Nuoria kohdeltiin rajan ylittämisen jälkeen samalla tavalla kuin ketä tahansa muuta turvapaikanhakijaa. Yksi nuori muistelee ennen siirtymistä alaikäisten ryhmäkotiin olleensa turvapaikanhakijoiden järjestelykeskuksessa Torniossa:

”Jäi mieleen se tarkistus; hauska tai ei, mitä meillä oli mukana. Kynsi-leikkurit ja partahöylät jne. otettiin meiltä pois. Me ihmeteltiin, ettei kukaan ollut ollut kiinnostunut niistä matkan aikana, mutta nyt ne otetaan pois. Sitten meidän piti päästä suihkuun. Meille sanottiin, että teillä on viisi minuuttia aikaa, ja aika nyt loppuu. Se oli aika hauska, kun viidessä minuutissa piti käydä suihkussa.” (H4)

Vaikka nuori kertoi tilanteen huumorin värittäjänä, on kokemus voinut hänelle olla itsemääräämisoikeuden loukkaamista ja ihmismassan kasvotonta kohtelua.

Yhden nuoren luultiin tulleen Suomeen huoltajansa kanssa, vaikka tosiasiallisesti hän oli tullut veljensä kanssa samaa matkaa. Alaikäisenä ilman huoltajaa maahan tullessa nuoren olisi periaatteessa kuulunut majoittua ryhmäkotiin, mutta nuori koki, että hänen oli parempi olla veljensä kanssa samassa paikassa. Majoittuminen aikuisten vastaanottokeskukseen ei kuitenkaan ollut nuoren oma päätös, eikä hänen mielipidettään kuultu majoittamisen yhteydessä, koska hänellä luultiin vielä tuolloin olevan huoltaja mukanaan.

Alkuvaihe Suomessa on nuorilla ollut marginaalissa olemista. Heidän reittiään Suomessa ovat määrittäneet viranomaiset, jotka ovat perustaneet päätöksensä mm. nuorilla mukana oleviin henkilöllisyysasiakirjoihin. Nuorilla ei ollut tietoa, mihin he päätyvät uudessa maassa. Tulevaisuutta kohtaan koetun pelon ja toivon lisäksi nuoret eivät päässeet irti menneisyyden taakasta. Ristiriitaiset ajatukset kotimaasta ja menneisyyttä kohtaan nousivat esille jokaisen haastateltavan puheissa. Menneisyys kuvattiin unenomaisena, turvattomuuteen, väkivaltaan ja sotaan kietoutuvana elämänä, jonka takia kotimaasta oli jouduttu lähtemään. Ilman perheen tuomaa turvaa nuorten oli ollut pakko selviytyä yksin vaarallisesta matkasta ja uuteen maahan sopeutumisesta, mikä asetti nuoret erityisen haavoittuvaan asemaan. Tästä haavoittuvasta asemasta käsin nuoret ovat katsoneet uutta ympäristöä marginaalisuuden tilasta käsin vailla tietoa tulevasta.

”Kun mä menin Oulusta poliisille ja siellä oli, että mä en tiennyt, että jos mä menen poliisille, niin mitä sen jälkeen mitä tapahtuu. Se oli vaikea mun mielestä.” (H1)

5.3.2 Aikuisiksi kasvaminen ryhmäkodissa: Osallisuuden mahdollistuminen

Kaksi nuorta oli saanut oleskeluluvan ryhmäkodissa asuessaan, joten heidän ei tarvinnut muuttaa aikuisille tarkoitettuun vastaanottokeskukseen kesken turvapaikkaprosessin. Heidän ei myöskään tarvinnut muuttaa alaikäisille oleskeluluvan saaneille tarkoitettuun perheryhmäkotiin, koska he olivat oleskeluluvan saamisen jälkeen pian täyttämässä 18 vuotta. Näiden nuorten kokemukset olivat olleet osallisuuden rakentumisen kannalta nousujohteisia. Alaikäisyksikössä eli ryhmäkodissa asumisen aikaa haastateltavat kuva-

sivat positiiviseen sävyyn. Kaikki haastateltavat olivat kokeneet, että ryhmäkodissa, jonne he olivat majoittuneet Suomeen tulon jälkeen, he saivat kaiken sen avun ja tuen, mitä he tarvitsivatkin. Eräs haastateltava pohti, että alaikäisenä turvapaikanhakijana oleminen ei juurikaan eroa muiden nuorten elämästä:

”Alle 18-vuotiaat saavat apuja ja tukea melkein joka puolelta. Jos yksin tulee tänne Suomeen niin on ihan sama saako oleskeluluvan vai ei.” (H2)

Kokonaisvaltainen turvallisuuden tunne toimi pohjana nuorten osallisuuden kokemusten syntymiselle. Ryhmäkoti näyttäytyikin nuorille turvallisenä paikkana, jossa heillä oli mahdollisuus opiskella, harjoitella elämänhallinnan taitoja ja pohtia tulevaisuutta turvallisten aikuisten läsnä ollessa, vaikka nuorten ajatuksissa tulevaisuus vielä näyttikin epävarmalta. Se, että nuorilla oli monia mahdollisuuksia osallistua yhteiskunnan toimintoihin kuten suomalaisillakin nuorilla, saattoi synnyttää turvapaikanhakijanuorissa toivoa tulevaisuuden suhteen.

Itsenäiseksi kasvamisessa ja oman osallistumisen kannalta nuorilla oli ollut suurena tukena ryhmäkodin ohjaajat, sosiaalityöntekijä ja muu henkilökunta. Ihmisen kohtaaminen laitossuhteissa on merkityksellistä ihmisen luottamuksen ja psyykkisen hyvinvoinnin kannalta. Kohtaamisen kautta syntyvän luottamuksen myötä on myös osallisuuden mahdollista syntyä ja rakentua. Nuoret luottivat ryhmäkodin työntekijöihin, ja tämä luottamussuhde auttoi nuoria rakentamaan luottamusta myös muita suomalaisia ihmisiä ja suomalaista yhteiskuntaa kohtaan. Turtiainen (2012, 71) kuvasi tutkimuksessaan luottamusta inhimillisenä pääomana, josta tuli myöhemmin yleistynyttä luottamusta. Tämä luottamus oli merkityksellistä uusista tilanteista selviämisen kannalta (Emt.71).

Ryhmäkodissa asuneet nuoret olivat saaneet kokea osallisuuden vahvistumista turvapaikkaprosessin aikana, toisin kuin aikuisyksikköön siirtyneet nuoret.

”Mulla on semmonen tunne olemassa, että kun täällä kaikki mahdollisuus on olemassa, että mä voisin ihan opiskelemalla olla osa yhteiskunnan rakentaja ja pystyisi olla osana yhteiskunnassa.” (H4)

Koska nuoret olivat päässeet turvaan, mutta heidän perheensä olivat kuitenkin jääneet kotimaahan keskelle sotaa ja väkivaltaisuuksia, olivat nuoret kokeneet olevansa vastavuoroisesti velvollisia huolehtimaan siitä, että heidän perheellään olisi seuraavaksi asiat hyvin.

*”Ei ole yksisuuntainen, ihan molemminsuuntainen on, että vanhemmat ovat kasvattaneet meitä ja huolehtineet meistä, kun me olemme kasva-
neet, ja sitten on meidän tehtävä huolehtia.” (H4)*

Perheestä huolenpittäminen ei ollut mahdollista siinä hetkessä, mutta nuorten kertomuksista välittyi halu ja velvollisuus ottaa vastuuta myös perheenjäsenten hyvinvoinnista. Tulos on yhteneväinen Omlandin ja Andenasin (2018, 85) tutkimuksen tulosten kanssa, joiden mukaan ajatus perheen auttamisesta oli tutkimuksen pojilla voiman, toivon ja yhteyden lähde. Omland ja Andenas totesivat, että perheen auttaminen oli kehitysvaihe, jolloin nuoret aikuistuuksaan ottivat enemmän vastuuta omista vanhemmistaan (emt.85). Myös omassa tutkimuksessani kahden nuoren kohdalla tämä kehitysvaihe tuli esille juuri siinä, että nuoret kokivat lapsuuden olevan jo ohi ja roolien muuttuneen toisinpäin, joten nuorten velvollisuus oli auttaa omia vanhempiaan tulevaisuudessa. Ajatus siitä, että vielä jonakin päivänä perheen auttaminen voi olla mahdollista, loi nuorille tavoitteen tulevaisuutta ajatellen.

5.3.3 Alaikäisenä vastaanottokeskuksessa: Sopeutumista aikuisten ehdoilla

Yksi haastateltava, joka oli tullut Suomeen vanhemman sisaruksensa ja tämän perheen kanssa, oli majoitettuna aikuisten vastaanottokeskuksessa koko turvapaikkaprosessin ajan. Koska nuori asui aikuisten vastaanottokeskuksessa, oli hänellä huonommat asetelmat osallisuuden suhteen kuin alaikäisyksikössä asuneilla saman ikäisillä nuorilla. Hän joutui elämään aikuisten ja perheiden sääntöjen ehdoilla, mihin hän kuitenkin sopeutui hyvin.

”Minulla oli hyvät suhteet muihin asukkaisiin ja tutustuttiin heihin ja tuntui siltä, että ollaan niin kuin iso perhe. Kyllä niillä, joilla oli vaikeuksia toisten kanssa ja ongelmia, mutta minulla ei ollut koskaan kenkään asukkaan kanssa vaikeuksia eikä semmoista vihamielisyyttä.” (H5)

Nuori koki aikuisten vastaanottokeskuksen samalla tavalla yhteisöksi kuin ne kaksi nuorta, jotka olivat asuneet ainoastaan alaikäisten yksikössä. Aluksi nuori oli asunut veljen ja tämän perheen kanssa samassa huoneessa, mutta pyydettyään saada muuttaa omaan huoneeseen oli hän saanut muuttaa kahden muun nuoren kanssa samaan huonee-

seen. Tämä oli osoitus siitä, että hänen toiveensa ja mielipiteensä tulivat kuulluksi, mikä on lisännyt luottamusta ja vahvistanut osallisuutta. Sopeutumisessa auttoi nuoren oma kärsivällinen suhtautuminen asioihin ja vastaanottokeskuksen tuleminen vastaan joissakin asioissa.

”Minua kiinnosti pelata futsalia ja siinä lähistöllä oli sellainen joukkue, jolla oli futsal -joukkue, ja he tykkäsi minun pelistä ja he pyysi minut mukaan. Ja kun se oli vähän kaukana sieltä vastaanottokeskuksesta, keskustelin vastaanottokeskuksen johtajan kanssa, ja hän järjesti minulle bussilipun tai bussikortin. Tämä bussikortti oli voimassa pari kuukautta, sen jälkeen minulle sanottiin, että ei voi enempää avustaa sinua, ja sekin jäi sinne.” (H5)

Jatkaakseen futsal -harrastusta nuoren olisi pitänyt kustantaa itse harrastukseen kulkeminen, mutta hänellä ei ollut riittävästi rahaa toteuttaa sitä. Nuori kertoi vasta myöhemmin tajunneensa, että hänellä olisi voinut olla asiat vielä paljon paremmin kuultuaan alaikäisyksikössä asumisesta muilta ilman huoltajaa Suomeen tulleilta nuorilta, jotka olivat olleet majoittuneena ryhmäkoteihin. Hän oli kuullut alaikäisyksikössä asuneiden nuorten saaneen harrastaa paljon kaikenlaista, mikä hänelle ei ollut mahdollistunut aikuisten vastaanottokeskuksessa.

”Se näkemys, joka minulla on jäänyt, on se, kun olen kuullut, että niille nuorille on järjestetty harrastuksia ja viety heitä harrastuksiin ja kun sain kuulla näitä, niin totta kai se vaikutti minuun, kun meillä ei ollut sellaisia.” (H5)

Siitä huolimatta, että nuoren mahdollisuudet osallistua oman toiminnan suunnitteluun ja toteuttamiseen olivat rajalliset aikuisyksikön ehdoilla elämisen vuoksi, oli nuorella varsin positiiviset kokemukset vastaanottokeskuksessa asumisesta. Tähän vaikutti ainakin se, että hän sai asua läheisen perheenjäsenen kanssa samassa asumisyksikössä. Sisarus toimi vanhemman lailla nuoren suojelijana, vahvana siteenä, josta nuori sai tukea ja turvaa, vaikka muuten hänen osallistumismahdollisuutensa koulunkäyntiä lukuun ottamatta olivatkin heikot vastaanottokeskuksen sääntöjen vuoksi. Sisaruksen läsnäolo auttoi nuoren sopeutumista paitsi turvapaikkaprosessin läpikäymisessä myös vastaanottokeskuksen vaativassa arjessa selviytymisessä. Nuoren sopeutumisessa auttoi myös suo-

malainen vapaaehtoistyöntekijä, johon nuori oli tutustunut vapaaehtoisjärjestön järjestämän ystävätoiminnan kautta.

”Kyllä hän aina kyseli meiltä, mitä kaikkia harrastuksia ja toimintaa meillä on ja aina kun hänellä oli vapaa-aikaa, hän tuli sinne ja vei minut jonnekin.” (H5)

Suomalaisesta ystävästä tuli nuorelle läheinen ihminen turvapaikkaprosessin aikana, ja heidän suhteensa oli säilynyt myös oleskeluluvan saamisen jälkeen. Ystävä oli auttanut nuorta asunnon hankinnassa ja opiskeluasioissa. Nuoren suhde ystävänsä oli muodostunut vahvaksi siteeksi, joka loi myös rakennusaloitusta osallistumisen vahvistumiselle.

5.3.4 Ryhmäkodista vastaanottokeskukseen: Osallisuuden heikentyminen

Kolme nuorta oli turvapaikkaprosessin aikana ehtinyt täyttää 18 vuotta, mikä merkitsi sitä, että heidän täytyi siirtyä ryhmäkodista vastaanottokeskukseen odottamaan turvapaikkaprosessin loppuun käsittelemistä.

”Silloin kun asuin alaikäisten yksikössä ja yhtäkkiä siirryin yläikäisten, se oli iso muutos, että juuri ja juuri jaksaa ottaa kaikkea vastaan. Ollis ollu helpompaa siirtyä semmoseen paikkaan, jossa ei olis kokonaan romahtanut.” (H2)

Tämä siirtymä oli ollut nuorille vaikea ja stressaava kokemus, joka on vaikuttanut ainakin hetkellisesti heidän turvallisuuden tunteeseen. Ero ryhmäkodin ja vastaanottokeskuksen välillä oli niin suuri, että sopeutuminen uuteen ympäristöön ja uusiin sääntöihin ei tapahtunut mutkattomasti. Nuorten arkirytmä muuttui vastaanottokeskukseen muuttamisen jälkeen, koska aikuisille tarkoitettu vastaanottokeskuksessa ei ollut heille mitään tekemistä. Nuoret olivat tottuneet siihen, että ryhmäkodissa ohjaajat olivat vie-neet heitä eri paikkoihin, järjestäneet toimintaa ja harrastusmahdollisuuksia nuorten omien toiveiden mukaan. Arkirutiinit ovatkin nuoren itsensä ja jatkuvuuden tunteen kannalta olennaista siirtymissä oikeudellisiin kategorioihin ja asuinpaikkoihin, kuten Verdasco (2018, 13) on tutkimuksessaan esittänyt.

Nuoret kritisoivat sitä, että vastaanottokeskuksessa ei voinut tehdä itse ruokaa, vaikka ryhmäkodissa ollessaan tilanne ruoanlaiton suhteen oli ollut sama. Tämä voi viitata sii-

hen, että ryhmäkodissa nuoret ovat asettuneet suojeluideologian mukaisesti huolenpidon kohteeksi, mutta täysi-ikäistyttyään he ovat ottaneet vastaan aikuistumisen kehitystehtävän, johon kuuluu itsestä huolenpito. Nuoret ovat mahdollisesti kokeneet, että ruoanlaittomahdollisuus kuuluu aikuisen autonomisen henkilön oikeuksiin ja velvollisuuksiin. Toisaalta Verdascon (2018, 8) tutkimuksessa nuorten kategorisoinnin ja aikuiseksi luokittelun todettiin aiheuttaneen sosiaalista häiriötä nuorten jokapäiväiseen elämään. Omassa tutkimuksessani ruoanlaittomahdollisuuden puuttumisesta on voinut tulla nuorille vastaanottokeskukseen muuttamisen jälkeen ongelma siitä syystä, että todellisuudessa vastaanottokeskuksessa ei ollut mitään tekemistä, joten ruoanlaittomahdollisuus olisi tuonut arkeen mielekäästä sisältöä.

Tämä kuvastaa sitä, miten suuri muutos nuorilla tapahtuu siinä vaiheessa, kun he tulevat täysi-ikäisiksi. Nuorilla saattaa myös konkretisoitua se, että täysi-ikäistymisen jälkeen heitä kohdellaan myös turvapaikkaprosessissa aikuisina, mikä voi lisätä pelkoa ja epävarmuutta tulevaisuuden suhteen. Täysi-ikäistyminen samaan aikaan vastaanottokeskukseen siirtymisen kanssa oli nuorilla stressaava vaihe. Nuoret eivät pystyneet itse vaikuttamaan siihen, millaiseen ympäristöön ja paikkaan he siirtyvät alaikäisyksiköstä, joten nuorten osallisuus omaa elämää koskevassa päätöksenteossa on ollut olematonta tässä kohdassa. Myös Sipolan (2012) tutkimuksessa todettiin, että lasten osallisuus oli vähäistä siirrymissä yksiköistä toisiin.

Vastaanottokeskukseen siirtyminen tarkoitti nuorille aikuisten ehdoilla elämistä, uusia ihmisiä ja sääntöjä sekä sitä, että nuorella ei ollut enää omaohjaajaa, jonka tukeen ja apuun nuori oli aiemmin voinut luottaa. Vastaanottokeskukseen siirtyminen tarkoitti sosiaalisten suhteiden katkeamisen ja kaiken alusta aloittamisen:

”Se tarkoittaa, että lähdet taas nollasta.” (H2)

Luottamuksen menettäminen tai horjuminen oli siirtymävaiheessa keskeinen osattomuuden kokemukseen liittyvä tekijä. Luottamus olisi pitänyt rakentaa alusta asti uudelleen uusien työntekijöiden kanssa, mutta työntekijöiden taholta kohtaamattomuus ei jättänyt tilaa luottamuksen rakentamiselle.

”Siellä... (ryhmäkodissa)... oli vähän niinku siellä enemmän huomioitiin, mutta aikuisten vastaanottokeskuksessa ei.” (H1)

”Kuusi kuukautta vastaanottokeskuksessa, mutta ohjaajat ei kuunnella minua. Oli ikävä ryhmäkodin ohjaajat.” (H6)

Nuoret olivat ryhmäkodissa asuessaan kokeneet, että heitä kuunnellaan. Vastaanottokeskuksessa he kokivat, että heitä ei kuunneltu eikä heidän toiveitaan ja huolenaiheitaan otettu riittävän vakavasti. Kohtaamattomuus työntekijöiden taholta heikensi nuorilla ryhmäkodissa asumisen aikana muodostunutta osallisuuden kokemusta. Koska nuoret eivät kokeneet tullessa kuulluiksi, he eivät myöskään saaneet mahdollisuutta kokea osallisuutta omissa asioissaan.

Nuorten kokemat siirtymät ryhmäkodista vastaanottokeskukseen vastaavat Verdascon (2018) tutkimuksen ankkurointipisteen menettämistä, sosiaalista häiriötä ja sosiaalisten suhteiden katkeamista uuteen paikkaan muuttamisen yhteydessä. Uuteen paikkaan muuttaminen ja muutokset arjessa katkaisivat nuorten sosiaaliset suhteet, mikä merkitsi tärkeiden ankkurointipisteiden menettämistä. (Emt. 8.)

Yksi tutkimukseni nuorista kuvasi kokemustaan ryhmäkodista vastaanottokeskukseen siirtymisen jälkeisestä ajasta luottamuksen uudelleen rakentumisen näkökulmasta. Hän ilmaisi asian niin, että hänen oli pakko luottaa vastaanottokeskuksen henkilökuntaan, koska hänellä ei ollut muitakaan vaihtoehtoja. Vastaanottokeskuksessa nuoret jäivät vaille huomiota ja joutuivat sopeutumaan aikuisyksikön uusiin sääntöihin sekä noudattamaan ulkoapäin määriteltyä päiväohjelmaa.

Nuoret olivat tottuneet ryhmäkodissa toimimaan suhteellisen vapaasti ja osallistumaan oman toiminnan suunnitteluun. Vaikka sääntöjä oli ollut myös ryhmäkodissa, eivät ne olleet yhtä tiukkoja ja mielivaltaisen tuntuksia kuin vastaanottokeskuksessa. Vastaanottokeskus näyttäytyi nuorille itsemääräämisoikeuden ja minuuden riistäjänä (vrt. Goffman 1997). Itsemääräämisoikeuden tunteen menettämisen ja sosiaalisten suhteiden katkeamisen myötä nuorten osattomuuden kokemukset olivat lisääntyneet siirtymävaiheessa ryhmäkodista vastaanottokeskukseen. Nuoret kokivat aikuisten vastaanottokeskuksen olevan enemmän turvapaikanhakijamassan säilytyspaikka kuin yksilöllisiä tarpeita ja piirteitä kunnioittava yksikkönä, jollaisena ryhmäkoti puolestaan nähtiin.

6 TUTKIMUSTULOSTEN TARKASTELUA

Tutkimuksessa tarkasteltiin alaikäisenä ilman huoltajaa Suomeen tulleiden nuorten kokemuksia osallisuudesta ja osattomuudesta turvapaikkaprosessin aikana. Osallisuuden kokemuksia tuottavista tekijöistä yhteisöllisyyden merkitys oli vahvasti esillä. Yhteisöä nuoret saivat turvaa, joka mahdollisti myös heidän osallistumisensa paitsi asumisyksikössä myös sen ulkopuolella. Osallisuuden kokemukseen liittyi mahdollisuus osallistua normaaleihin arkisiin toimintoihin, kuten harrastamiseen ja opiskeluun. Nämä osallisuuden kokemukset toteutuivat pääsääntöisesti alaikäisten yksikössä.

Peltolan, Suurpään ja Maichen (2016, 33) mukaan keskeinen osa osallisuutta on oikeus määrittellä omalle osallistumiselle rajat. Kaikkien nuorten, sekä Suomessa syntyneiden että tänne muuttaneiden oikeutena on mahdollisuus osallistua heille järjestettyyn tai omaehtoisesti järjestettyyn toimintaan, mutta myös oikeus rauhoittumiseen yksityisyyden takaamassa tilassa. Peltolan ym. (emt.33) mukaan oikeus rauhoittumiseen ja turvallisuuteen on saanut Suomessa liian vähän huomiota osallisuuden osatekijöinä. Alaikäisten turvapaikanhakijoiden elämässä rauhoittuminen ja turvallisuus ovat usein erityisen merkityksellisiä edellytyksiä hyvälle elämälle ja pakottomalle osallisuudelle (emt.33). Myös omassa tutkimuksessani turvallisuuden tunne oli muodostunut nuorilla keskeiseksi osallisuuden kasvualustaksi.

Alaikäisyksikköä eli ryhmäkotia voi luonnehtia pienyhteisöksi, jossa samassa elämäntilanteessa olevat nuoret elävät niin normaalia nuoren arkea kuin pystyvät. Nuoret pyrkivät lievittämään perheen poissaoloon liittyvää ikävää ja kaipuuta osallistumalla yksikön yhteiseen toimintaan sekä liittymällä toisiin ihmisiin, kuten muihin nuoriin ja vastaanottokeskuksen henkilökuntaan. Näen entisenä vastaanottokeskuksen sosiaalityöntekijänä oman suhteeni vastaanottokeskuksen asukkaisiin nähden heikkona siteenä. Vastaanottokeskuksen sosiaalityöntekijä ei ole suinkaan ainut tämäntyyppinen suhde turvapaikanhakijalla, mutta vastaanottokeskuksen työntekijöillä on merkittävä vaikutus siihen, kuinka paljon tällaisia heikkoja suhteita turvapaikanhakijoille syntyy. Kokkonen (2010, 199) esittää väitöskirjassaan, että tällaiset heikot suhteet ovat myös merkityksellisiä jatkon kannalta, vaikka niitä ei tutkimuksellisesti olekaan pidetty mielenkiintoisena. Sosiaalityöntekijät ja muu henkilökunta vastaanottokeskuksessa toimivat siis eräänlaisina sosiaalisen osallistumisen portinvartijoina ja mahdollistajina.

Muilta samaa kieltä puhuvilta nuoret saivat vertaistukea ja henkilökunnalta apua ja tukea arjenhallintaan ja asioiden hoitamiseen. Näin ollen nuoret saavat ryhmäkodissa äänensä kuuluviin, ja he tulevat kohdatuksi yksilöinä ominen vahvuuksineen, haasteineen ja toiveineen. Ryhmäkodin kaltaisessa yhteisössä nuorilla syntyy yhteisöllisyyden kautta osallisuuden kokemuksia, kuten tutkimukseni tulokset osoittivat. Hämäläisen (2008) mukaan pieniyhteisössä luodaan yleensä myös pohjaa yhteiskunnalliselle osallisuudelle. Osallisuus yhteiskunnallisena suhteena tarkoittaa kiinnittymistä yhteisöjen, kuten kouluyhteisön ja työyhteisön, kautta sellaisiin yhteiskunnan toimintajärjestelmiin, jotka luovat ihmiselle mahdollisuuden tyydyttää tarpeitaan, kokea elämänhallintaa ja toteuttaa itseään yhteiskunnan täysivaltaisena jäsenenä (emt).

Tutkimukseni tuloksissa on yhtymäkohtia Omlandin ja Andenasin (2018) tutkimuksen tulosten kanssa koskien elämisen arvoista elämää, joka koostui turvallisuuden parantumisesta, sosiaalisten suhteiden luomisesta ja koulussa menestymisestä. Näistä turvallisuuden tunne ja sosiaalisten suhteiden muodostaminen olivat omassa tutkimuksessani merkittäviä osallisuuden kokemuksen lähtökohtia ja mahdollistajia. Suomalaisiin ihmisiin tutustuminen oli jäänyt melko vähäiseksi, mutta kontaktien vähäisyys korostui entistään vastaanottokeskuksessa johtuen mm. yksikön syrjäisestä sijainnista ja siitä, että nuorilla ei ollut tarjolla resursseja, joiden turvin he olisivat päässeet vapaasti liikkumaan.

Nuorten halu integroitua suomalaiseen yhteiskuntaan vastaa parhaiten Varjosen (2013) tutkimuksen maahanmuuttajaperspektiivistä kerrottua positiota, jossa kuulumista Suomeen rakennetaan ottamalla esiin yhteiskunnan sääntöjen kunnioittamisen tärkeyden. Tutkimukseni nuoret olivat toivoneet, että he olisivat saaneet tutustua suomalaisiin ihmisiin, jotta he olisivat oppineet paremmin suomen kieltä ja päässeet nopeammin integroitumaan suomalaiseen yhteiskuntaan ja osallistumaan yhteiskunnan rakentamiseen. Osallisuus rakentuukin vuorovaikutuksessa muiden ihmisten kanssa, ja sosiaalisen konstruktionismin ollessa tutkimuksen taustasitoumuksena myös sosiaalinen todellisuus rakentuu vain vuorovaikutuksessa muiden ihmisten kanssa (ks. Hacking 2009, 43-44).

Osallistumisen vahvuus ryhmäkodissa on nuorilla näyttänyt olevan Trillan ja Novellan (2001, Nivalan 2010, 113 mukaan) kolmiportaisen asteikon mukaisesti osallistumista kannanottajana tai toteuttajana, koska nuorilla on ollut ryhmäkodeissa mahdollisuus esittää toiveitaan ja olla mukana rakentamassa toimintaa. Sen sijaan vastaanottokeskuk-

nessä osallistuminen on ollut osallistumista vastaanottajana eli passiivista paikallaan olemista ja vastaanottamista (vrt. Nivala 2010, 113). Osallistuminen vastaanottokeskuksessa vastaa myös Siisiäisen (2010, 12) määritelmää aktivoivasta osallistamisesta, jolloin toimintaan osallistuminen perustuu vakuuttelun kautta saavutettuun suostumukseen. Vastaanottokeskuksessa tapahtuu siten myös osallistamista ja aktivointia, jonka avulla pyritään esikotouttamaan ihmisiä ja estämään heidän passivoitumisensa ja laitostumisensa. Tämä on kuitenkin ristiriidassa vastaanottokeskuksen laitosmaisuuutta korostavassa ympäristössä. Laitostuminen on todennäköisempää mitä kauemmin asukkaat majoittuvat laitosmaisissa olosuhteissa.

Kun verrataan vastaanottokeskusympäristöä totaalisen instituution ominaisuuksiin, yhtäläisyyksiä on löydettävissä ainakin sen suhteen, että vastaanottokeskuksessa asuvat turvapaikanhakijat jakavat kokemuksen samasta ajasta ja paikasta sääntöineen ja velvollisuuksineen. Totaalisessa instituutiossa kaikki arjen toiminnot tapahtuvat samassa tilassa niiden ihmisten kanssa, jotka jakavat saman kokemusmaailman (Goffman 1997, 6-7). Vastaanottokeskuksen kaltaisessa laitoksessa on myös aikataulut, joita kaikkien asukkaiden on noudatettava, kuten ruokailu- ja siivousajat. Asukkailla on velvollisuus osallistua työ- ja opintotoimintaan vastaanottolain edellyttämällä tavalla. Totaaliselle instituutiolle ominainen pakottaminen ilmenee sanktioina, joita turvapaikanhakijoille voidaan määrätä, mikäli he eivät työ- ja opintotoiminnasta tehdyn kirjallisen suunnitelman mukaisesti noudata heille määriteltyjä tehtäviä. Mikäli turvapaikanhakija jättää esimerkiksi toistuvasti osallistumatta työ- ja opintotoimintaan, voidaan sanktiona hänen vastaanottorahaansa leikata.

Osattomuus on tutkimukseni tulosten mukaan osattomuutta siinä mielessä, että ympäröivä yhteiskunta ja vastaanottokeskus ei anna nuorille aikuisille mahdollisuutta osallistua toimintaan sen täysivaltaisena jäsenenä, mutta yhtä lailla se on materiaalista niukuutta sekä tiedon ja ohjauksen puutetta. Myös ulkopuolisuuden tunne oli merkittävä osattomuutta tuottava tekijä. Nuoret olivat kokeneet yksinäisyyttä, joka liittyi erityisesti perheen poissaoloon ja tekemisen puutteeseen. Yksinäisyyden tunne tuotti kokemusta ulkopuolisuudesta, ja ulkopuolisuus puolestaan vaikutti osattomuuden kokemukseen. Osattomuuden kokemuksia nuorilla olivat tuottaneet myös heidän kokemuksensa toiseuttamisesta muiden turvapaikanhakijoiden, vastaanottokeskuksen ohjaajien ja suomalaisten ihmisten taholta. Kirsi Juhilan (2004) mukaan yhteiskunnassamme tapahtuvan kategorisoinnin avulla rakennetaan maailmaa ja tuotetaan sekä ylläpidetään sosiaalista

ja moraalista järjestystä. Ihmisten sijoittaminen kategorioihin tuottaa heille sosiaalisia identiteettejä, jotka saattavat olla stereotyyppisiä luovia ja leimaavia. Erotuksen tekeminen meihin ja muihin tuottaa toiseutta, joka on etuoikeutettuina itsensä pitämien ihmisten vallankäytön tulosta. (Emt. 20-25.)

Alitolppa-Niitamon (2003) mukaan maahan muuttaneet nuoret elävät samanaikaisissa välitiloissa, koska he ovat nuoruuden ja aikuisuuden välimaastossa sekä opettelevat uuden kulttuurin ja yhteiskunnan sääntöjä ja tapoja. Tämä voi aiheuttaa nuorilla ylimääräistä stressiä. Samanaikaisista välioloista selviytymiseen vaikuttaa mm. se, millaista tukea nuoret ovat saaneet ympäristöstään, jossa he ovat eläneet. (Emt. 19-20.) Itsenäistymisen pakko kehitystehtävänä uudessa maassa ja kulttuurissa ilman perhettä, epävarman tulevaisuuden ja turvattoman menneisyyden välissä, oli ollut myös tutkimukseni nuorille haastavaa ja stressaavaa. Ryhmäkodista saatu tuki näyttöä nuoria kannattelevana, tulevaisuuteen toivoa antavana paikkana, josta nuoret olivat saaneet tukea itsenäiseen elämään valmistautumiseen. Siirtyminen vastaanottokeskukseen on kuitenkin tarkoittanut nuorten aikuistumisen ja itsenäistymisen kehityksen vaihetta, jossa elämisestä ”tässä ja nyt” on tullut keskeinen arkea rytmittävä tekijä ilman tietoa tulevaisuudesta. Ryhmäkodista pois lähtiessään nuoret ovat joutuneet jättämään taakseen alaikäisyksikön suojeluideologian takaaman rauhallisuuden ja turvallisuuden ja siirtyneet vastaanottokeskuksen rauhattomampaan ja itsenäistä selviytymistä edellyttävään ympäristöön.

Alitolppa-Niitamon (2003, 19-20) mukaan samanaikaiset siirtymävaiheet voivat jopa aiheuttaa nuoren kehityksen viivästymistä. Siirtymä lapsuudesta aikuisuuteen oli tutkimukseni nuorilla tapahtunut samaan aikaan kun nuoret kamppailivat pääsystä suomalaisen yhteiskunnan jäseniksi ja tasapainottelivat kahden kulttuurin välillä. Koska kaikki haastattelemiini nuoret olivat poikia, jotka ovat tulleet kulttuurista, jossa poikien asema perheen päänä on itsestänselvyys, on tulosta poikien halusta auttaa perhettään tulkittava kulttuurisesta perspektiivistä. Olisi ollut mielenkiintoista saada tutkimukseen mukaan tyttöjä, jolloin olisi ollut mahdollista vertailla, miten tytöt ja pojat kokevat suhteensa kotimaassa olevaan perheeseensä. Useimmat turvapaikkaa ilman huoltajaa hakevat alaikäiset ovatkin poikia, joten tyttöjen mukaan saaminen tähänkin tutkimukseen oli hankalaa.

Tutkimukseni tulosten perusteella voin todeta Leemannin jne. (2015, 4) tavoin, että osallisuus on nähtävä suhteessa aikaan ja paikkaan, koska osallisuus on prosessi. Tut-

kimukseni tulokset vahvistavat käsitystä siitä, että osallisuus ja sen kokeminen muotoutuu sen mukaisesti, missä ja milloin osallisuutta tarkastellaan. Osallisuus on siten tilannesidonnaista. Toisessa ympäristössä, kuten ryhmäkodissa turvapaikanhakijanuori kokee olevansa aktiivinen osallistuja ja osallinen, koska hän saa tarvitsemaansa ohjausta ja häntä kuunnellaan. Vastaanottokeskuksessa hän voi kokea olevansa ulkopuolinen, koska häntä kohdellaan eri tavalla kuin päivää aikaisemmin hänen oltuaan vielä alaikäinen ja asuessaan ryhmäkodissa. Siirtymisen kohdassa tapahtuu helposti myös muutos aktiivisesta osallistumisesta passiivisuuden kierteeseen ja keskiöstä marginaaliin.

7 POHDINTA

Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli tarkastella alaikäisenä Suomeen ilman huoltajaa tulleiden nuorten kokemuksia osallisuudesta ja osattomuudesta turvapaikkaprosessin aikana. Keskeisenä tuloksena tutkimuksessa esitettiin, että osallisuutta koetaan alaikäisyksikössä enemmän kuin aikuisyksikössä. Tutkimustuloksista nousi esille myös se, että siirtymä alaikäisyksiköstä aikuisten vastaanottokeskukseen on nuorille raju muutos. Nuoret tarvitsisivat paljon enemmän tukea siirtymävaiheisiin, mihin ei ole riittävästi keskitytty lasten ja nuorten vastaanotto toiminnan kehittämisessä. Nuoria tulisi suojata siirtymisten jälkeen turhalta stressiltä, koska he ovat olleet erityisen haavoittuva ryhmä Suomeen tullessaan.

Herääkin kysymys, miten nuoria voitaisiin valmistaa paremmin siirtymään alaikäisyksiköstä aikuisyksikköön. Kun nuoren tiedetään täyttävän pian 18 vuotta, voisi olla hyvä käydä tutustumassa uuteen paikkaan ennalta ja järjestää siirtopalaveri jo ennen muuttoa. Aina siirtopalavereita ei ole edes järjestetty, mutta niiden järjestäminen olisi ehdottoman tärkeää, jotta siirtymä tapahtuisi mahdollisimman mutkattomasti ja nuoren tarpeet huomioon ottaen. Tietojen vaihtaminen nuoresta alaikäisyksikön ja aikuisyksikön työntekijöiden välillä on merkittävässä roolissa, jotta nuorelle voitaisiin rakentaa asiakaslähtöiset ja osallisuutta tukevat asumisolosuhteet.

Opiskelun jatkuminen asuinpaikan vaihtumisesta huolimatta olisi tärkeää nuoren turvapaikanhakijan osallisuuden kannalta. Myös ihmissuhteiden pysyvyyteen tulisi kiinnittää huomiota jatkuvuuden tunteen ylläpitämiseksi. Mielestäni nuorille tulisi taata omaohjaajan tuki myös aikuisyksikköön muuton jälkeen, esimerkiksi muutaman ensimmäisen kuukauden ajalle siirtymän helpottamiseksi ja osallisuuden tukemiseksi.

Kohdatuksi tulemisen tärkeys tuli tutkimuksessa vahvasti esille. Tulokset vahvistavat ennakkokäsitystäni siitä, että osallisuuden syntymiseksi jokaisen nuoren täytyy tulla nähdyksi ja kuulluksi. Kohdatuksi tulemisen kokemuksen lisäämiseksi turvapaikkaprosessin aikana tarvitaan riittävästi henkilökuntaa vastaanottokeskuksissa. Lisäksi henkilökunnan ja asukkaiden yhteisen toiminnan kehittäminen voisi olla keino vähentää tun-

netta vastaanottokeskuksen laitosmaisuudesta, mutta myös vähentää ristiriitoja eri kulttuureista tulleiden välillä sekä lisätä tunnetta osallisuudesta.

Osallisuuden kannalta tarkasteltuna nuorille tulisi myös taata vastaanottokeskuspaikka, jossa on saman kielisiä turvapaikanhakijoita, jotta yksinäisyyden kokemuksia voitaisiin lievittää. Passivoitumisen välttämiseksi tulisi tarjota toimintamahdollisuuksia nuoren omia toiveita kuunnellen ja huomioon ottaen. Myös aikuisyksiköissä tulisi järjestää runsaammin toimintaa ja mahdollisuuksia tutustua suomalaisiin ihmisiin alaikäisenä maahan tulleille nuorille aikuisille, koska he ovat olleet erityisen haavoittuva ryhmä. Aktiivisessa iässä ja aktiivisuuteen tottuneet nuoret passivoituvat helposti, mikä voi aiheuttaa osallistumisen vaikeutta myöhemmin oleskeluluvan saamisen jälkeen. Sopeutuminen uuteen kulttuuriin turvapaikkaprosessin aikana, jota myös esikotoutumiseksi kutsutaan, toimii ponnahdusalueena varsinaiseen kotoutumiseen, joten esikotouttamisen merkitystä ei voi liikaa korostaa. Mikäli nuoren siirryttyä alaikäisyksiköstä aikuisyksikköön osallisuuden kokemuksissa tulee katkos, voi luottamuksen palauttaminen yhteiskuntaa ja omaa toiminnallisuutta kohtaan viedä nuorelta voimavaroja uuden oppimisen tieltä. Osallisuuden kokemuksen syntymisen kannalta on tärkeää, että nuoret tulevat kohdatuiksi yksilöinä omine tarpeineen, ja että heitä kuunnellaan. Siirtymävaiheisiin on siten syytä kiinnittää huomiota myös turvapaikkaprosessin aikana eikä vain oleskeluluvan saamisen jälkeen nuoren muuttaessa kuntaan ja saadessa kotoutumispalveluista apua ja tukea itsenäiseen asumiseen ja kotoutumiseen.

Monissa tutkimuksissa nuoret turvapaikanhakijat kuvataan lähtökohtaisesti heikon ja suojeltavan asemansa myötä passiivisena ryhmänä. Tämän tutkimuksen tulokset kuitenkin osoittivat, että nuoret ovat haavoittuvasta asemastaan huolimatta aktiivisia toimijoita ja haluavat ylläpitää aktiivisuuttaan osallistumalla normaaliin arkiseen toimintaan. Monet nuoret ovat osoittaneet aktiivisuuttaan ja rohkeuttaan jo päättäessään yhdessä vanhempiensa kanssa pakomatulle lähdöstä. Suomessa nuorille on tärkeintä olla turvassa, turvallisessa paikassa, jossa heitä eivät uhkaa sota ja väkivaltaisuuDET. Aktiivisuuden ja osallistumisen kautta nuoret ylläpitävät käsitystään itsestä pärjäävästä ja aktiivisena toimijana. Toiminnan rajoittaminen ulkopuolelta passivoi nuoria ja pahimmassa tapauksessa passivoituminen aiheuttaa ulkopuolelle jäämisen ja toimintakyvyttömyyden. Juvonen (2015, 38) toteaaakin, että marginaalissa olemisen kuvio voi jättää tunteen omasta vajeesta toimijuudesta. Tämä voi näkyä oleskeluluvan saamisen jälkeen toiminnan lamaantumisena.

Tähän tutkimukseen liittyvät haastattelut ovat parhaimmillaan voineet olla eheyttävä kokemus nuorille heidän muistellessaan Suomessa olemisen ensimmäisen hetkiä, jotka ovat usein olleet pelonsekaisia ja epätietoisuuden täyttämiä. Jatkotutkimuksissa voisi tarkastella laajemmalla aineistolla sitä, millaisilla muilla mahdollisilla tekijöillä on vaikutusta yksintulleiden nuorten osallisuuden ja osattomuuden kokemuksiin turvapaikkaprosessin aikana ja erilaisissa siirtymävaiheissa. Olisi myös mielenkiintoista saada pitkästä tutkimuksesta siitä, miten nuorten kokemukset osallisuudesta muuttuvat vuosien kuluessa oleskeluluvan saamisen jälkeen, ja miten nuoret aikuiset muistelevat vastaanotto-keskusaikaa useiden vuosien päästä. Ihmiset kuitenkin tarkastelevat mennyttä aikaa nykyhetkestä käsin, ja uusien kokemusten merkitys vaikuttaa myös siihen, miten asioista ajatellaan, miten niihin suhtaudutaan ja miten esimerkiksi menneisyyttä kuvataan. Tämä tulee vahvasti esille myös sosiaalisessa konstruktionismissa. Sosiaalisen konstruktionismin mukaisesti tutkimuksessa ei pyritty objektiiviseen totuuteen tai todellisuuteen vaan todellisuutta pyrittiin tulkitsemaan vuorovaikutuksessa haastateltavien kanssa siinä ajassa ja paikassa, jossa haastattelut toteutuivat.

Liminaalitulojen vaikutus nuorten kehitystehtävien onnistumiseen olisi yksi mahdollinen jatkotutkimuksen aihe, koska nuoret ovat vaikeiden kehitystehtävien edessä tullessaan Suomeen ilman huoltajaa ja siirtyessään paikasta toiseen, jolloin pysyvyyden tunne ei pääse kehittymään. Yksintulleiden lasten ja nuorten jälkihuollon kehittämiseen tarvitaan joka tapauksessa lisää tutkimustietoa siitä, miten osallisuutta turvapaikkaprosessin aikana ja oleskeluluvan saamisen jälkeen voidaan edistää.

LÄHTEET

- Alitolppa-Niitamo, A. (2003) Liminaalista jäsenyyteen? Teoksessa Harinen Päivi (toim.) *Kamppailuja jäsenyyksistä: Etnisyys, kulttuuri ja kansalaisuus nuorten arjessa*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto. 17-32.
- Alitolppa-Niitamo, A. (1993). *Kun kulttuurit kohtaavat: Matkaopas maahanmuuttajan kohtaamiseen ja kulttuurien väliseen vuorovaikutukseen*. Helsinki: Suomen mielenterveysseura.
- Brekke, JP. (2010) Life on hold. The impact of time on young asylum seekers waiting for a decision. *Diskurs, Kindheits- und Jugendforschung* 5, (2), 159-167.
- Brun, C. (2015) Active Waiting and Changing Hopes: Toward a Time Perspective on Protracted Displacement. *Social Analysis*, 59 (1), 19–37.
- Burr, V. (2003) *Social Constructionism*. London: Routledge.
- Eskola, J. & Suoranta, J. (2008) *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.
- Eteläpelto, A., Heiskanen, T. & Collin, K. (2011) Vallan ja toimijuuden monisäkeisyys. Teoksessa Eteläpelto, A., T. Heiskanen ja K. Collin (toim.) *Valta ja toimijuus aikuiskasvatuksessa*. Helsinki: Kansanvalitusseura, 9-30.
- Foucault, M. (2000) *Tarkkailla ja Rangaista*. Keuruu: Otava.
- Goffman, E. (1997) *Minuuden riistäjät. Tutkielma totaalisista laitoksista*. Mielenterveyden keskusliitto, 2. painos (näköispainos).
- Granovetter, M. (1973) The Strength of Weak Ties. *American Journal of Sociology*, Volume 78, Issue 6, 1360–1380.
- Hacking, I. (2009) *Mitä sosiaalinen konstruktioismi on?* Tampere: Vastapaino.
- Herz, M. & Lalander, P. (2017) Being alone or becoming lonely? The complexity of portraying ‘unaccompanied children’ as being alone in Sweden. *Journal of Youth Studies*. 20, 1062-1076.
- Hyypä, M.T. (2005) *Me-hengen mahti*. PS-kustannus, Jyväskylä.
- Hämäläinen, J. 2008. Nuorten osallisuus. *Sosiaalipedagoginen aikakauskirja, vuosikirja 2008*, 3–34.
- Juhila, K. 2006. *Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina. Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat*. Tampere: Vastapaino.
- Juhila, K. (2004) *Leimattu identiteetti ja vastapuhe*. Teoksessa Jokinen Arja, Laura Huttunen ja Anna Kulmala (toim.) *Puhua vastaan ja vaieta. Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista*. Helsinki: Gaudeamus, 20–32.

- Juvonen, T. (2015) Sosiaalisesti kontrolloitu, hauraasti autonominen. Nuorten toimijuuden rakentuminen etsivässä työssä. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto / Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 165, Tiede.
- Kananoja, A., Niiranen, V. & Jokiranta, H. (2008) Kunnallinen sosiaalipolitiikka. Osallisuutta ja yhteistä vastuuta. PS-kustannus. Jyväskylä.
- Kallinen, K., Pirskanen, H. & Rautio, S. (2015) Sensitiivinen tutkimuksessa. menetelmät, kohderyhmät, haasteet ja mahdollisuudet. United Press Global.
- Kauko, M. (2015) Participation in and beyond liminalities: Action research with unaccompanied asylum-seeking girls. Väitöskirja: Oulun yliopisto. Saatavilla <http://urn.fi/urn:isbn:9789526209890>>, luettu 20.10.2017.
- Kauko, O. (2015) Yksinäisyys alaikäisten turvapaikanhakijoiden valottamana. Yhteiskuntapolitiikka 80 (1), 35-45. Saatavilla <<https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/126233/kauko.pdf>>, luettu 17.10.2017.
- Kohli, R. & Kauko, M. (2017) The Management of Time and Waiting by Unaccompanied Asylum-Seeking Girls in Finland. Journal of Refugee Studies. Published: 7.12.2017.
- Kohli, R. (2011) Working to ensure Safety, Belonging and success for Unaccompanied Asylum-seeking children. Child Abuse Review. 20 (5), 311–323.
- Kokkonen, L. (2010) Pakolaisten vuorovaikutussuhteet- Keski-Suomeen muuttaneiden pakolaisten kokemuksia vuorovaikutussuhteistaan ja kiinnittymisestä uuteen sosiaaliseen ympäristöön. Väitöskirja: Jyväskylän yliopisto.
- Laitinen, M. & Uusitalo, T. (2008) Narratiivinen lähestymistapa traumaattisten elämäkokemusten tutkimisessa. Teoksessa: Kaasila, R., R. Rajala ja K. E. Nurmi (toim.) Narratiivikirja: Menetelmiä ja esimerkkejä. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus. 106-151.
- Leemann, L., Kuusio, H. & Hämäläinen, R.-M. (2015). Sosiaalinen osallisuus. Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke (Sokra). Terveystieteiden tutkimuskeskus. Saatavilla <<http://www.thl.fi/sokra>>, luettu 21.11.2017.
- Liebkind, K. (2000) Kun kulttuurit kohtaavat. Teoksessa Liebkind Karmela (toim.) Monikulttuurinen Suomi. Etniset suhteet tutkimuksen valossa. Helsinki: Gaudeamus, 13-27.
- Liebkind K. (1994) Maahanmuuttajat ja kulttuurien kohtaaminen. Teoksessa Liebkind Karmela (toim.) Maahanmuuttajat. Kulttuurien kohtaaminen Suomessa. Gaudeamus: Helsinki, 10-84.
- Maahanmuuttovirasto (2018) Turvapaikka Suomesta. Saatavilla <<http://www.migri.fi>>, luettu 1.5.2018.
- Maslow, A-H. (1987) Motivation and personality. 3. painos. New York: Harper & Row Publishers.

Mikkonen, A. (2001) Ilman huoltajaa Suomeen tulleiden pakolaisnuorten sosiaaliset verkostot, arki ja asuminen. Pro gradu-tutkielma. Helsingin yliopisto. Saatavilla <http://www.migrationinstitute.fi/files/anna_mikkonen.pdf>, luettu 29.10.2017.

Nivala, E. & Ryyänen, S. (2013) Kohti sosiaalipedagogista osallisuuden ideaalia. Sosiaalipedagoginen aikakauskirja, vuosikirja 2013, vol. 14. Saatavilla <<http://www2.uef.fi/documents/1381035/2330652/NivalaRyyn%C3%A4nen2013.pdf>>, luettu 14.12.2018.

Nivala, E. 2010. Osallistuminen sosiaalisen toiminnan periaatteena. Teoksessa Hämäläinen, J. (toim.) Sosiaalipedagoginen aikakauskirja. 2010. Suomen sosiaalipedagoginen seura, 111-121

Nussbaum, M. (2011) Creating Capabilities. The Human Development Approach. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.

Omland G.B. & Andenas A. (2018) Negotiating developmental projects: Unaccompanied Afghan refugee boys in Norway. *Childhood* 2018, 25 (1) 78 –92

Peltola, M, Suurpää, L. & Maiche, K. (2016) Osallisuuden monimielisyys nuorten turvapaikanhakijoiden arjessa. Teoksessa Ritari A. & M. Piitulainen (toim.) Ilman huoltajaa saapuneet lapset ja nuoret. Kokemustieto käyttöön vastaanoton kehittämisessä. Pelastakaa Lapset ry; Lasten kokemusasiantuntijatoiminta osana vastaanottotoimintaa -hanke, 32-34.

Rastas, Anna: Kulttuurit ja erot haastattelutilanteessa. Teoksessa Ruusuvuori J. ja Liisa Tiittula (toim.) Haastattelu: Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Vastapaino, Tampere 2005, 78-102.

Siisiäinen, M. 2010. Osallistumisen ongelma. *Kansalaisyhteiskunta*, 1 (1), 8-40. Saatavilla <<http://urn.fi/URN:NBN:fi:jyu-201610284495>>, luettu 2.3.2018.

Sipola, M. (2012) Yksin Suomeen tulleen alaikäisen turvapaikanhakijan osallisuuden kokemukset turvapaikkaprosessissa ja kotimaasta lähtöön liittyvissä tilanteissa. *Sosiaalilittyön pro gradu -tutkielma*. Tampereen yliopisto. Saatavilla <<http://urn.fi/urn:nbn:fi:uta-1-22375>>, luettu 28.2.2018.

Sisäministeriö (2018) Pakolainen pakenee vainoa kotimaassaan. Saatavilla <<http://intermin.fi/maahanmuutto/turvapaikanhakijat-ja-pakolaiset>>, luettu 30.4.2018.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (2018) Turvapaikanhakijat lastensuojelun asiakkaina. Saatavilla <<https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/erityiskysymykset/turvapaikanhakijat-lastensuojelun-asiakkaina>>, luettu 29.4.2018

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (2017) osallisuus. Saatavilla <<https://thl.fi/fi/web/hyvinvointi-ja-terveyserot/eriarvoisuus/hyvinvointi/osallisuus>>, luettu 30.4.2018.

Tiittula, R. & Ruusuvuori J. (2005) Johdanto. Teoksessa: Johanna Ruusuvuori & Liisa

Tiittula (toim.): Haastattelu: Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Vastapaino, Tampere 2005, 8-18.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2009) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Turtiainen, K. (2012). Possibilities of trust and recognition between refugees and authorities: resettlement as a part of durable solutions of forced migration, Jyväskylä studies in education, psychology and social research 451. University of Jyväskylä. Saatavilla <https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/41130/978-951-39-4912-9_2012.pdf?sequence=1>, luettu 1.10.2017.

Työ- ja elinkeinoministeriö (2017) Esiselvitys alaikäisinä ilman huoltajaa Suomeen tulleiden oleskeluluvan saaneiden tuen ja asumisen hallinnoinnista maakuntaudistuksen jälkeen. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 18/2017. Saatavilla <<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-327-208-8>>, luettu 2.5.2018.

Varjonen, S. (2013) Ulkopuolinen vai osallistuja? Identiteetit, ryhmäsuhteet ja integraatio maahanmuuttajien elämäntarinoissa. Akateeminen väitöskirja: Helsingin yliopisto.

Verdasco, A. (2018) Communities of belonging in the temporariness of the Danish Asylum System: Shalini's anchoring points. Journal of Ethnic and Migration Studies (44), 1-19.

Wernesjö, U. (2014) Conditional Belonging. Listening to Unaccompanied Young Refugees' Voices. Digital Comprehensive Summaries of Uppsala Dissertations from the Faculty of Social Sciences 93. Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis.

LIITE 1

Haastattelukysymykset

PERUSTIEDOT

1. Ikä?
2. Sukupuoli?
3. Kotimaa?
4. Vuosi, jolloin saavuit Suomeen?
5. Mistä tulit Suomeen?
6. Haluatko kertoa matkastasi Suomeen?
7. Kuinka kauan asuit vastaanottokeskuksessa?
8. Kuinka monessa keskuksessa asuit?
9. Mitkä tunteet on matkasta jääneet päällimmäisenä mieleen?
10. Sosiaaliset suhteet kotimaahan?

AIKA VASTAANOTTOKESKUKSESSA

1. Aiheeseen johdattelevat kysymykset
 - a) Millainen oli ensikokemuksesi Suomesta?
 - b) Kerro ajasta vastaanottokeskuksessa?
 - c) Millainen paikka on vastaanottokeskus?
 - d) Mitä vastaanottokeskuksen palveluja käytit?
2. Elämänhallinta ja toiminnallinen osallisuus
 - a) Miten olit osallisena vastaanottokeskuksen ulkopuoliseen elämään?
 - b) Millainen päivärytmi sinulla oli?
 - c) Millaista tekemistä sinulle järjestettiin?

- d) Miten sait tietoa suomalaisesta yhteiskunnasta ja sen toiminnasta?
- e) Mikä rajoitti toiminnallista osallisuuttasi?
- f) Millaista toimintaa jäit kaipaamaan?

3. Tulevaisuusorientaatio ja oman kulttuurin ylläpitäminen

- a) Mitä ajattelit tulevaisuudesta, kun asuit vastaanottokeskuksessa?
- b) Millaisia suunnitelmia sinulla oli?
- c) Mitä ajattelit vastaanottokeskuksen säännöistä?
- d) Millä tavalla pystyit vastaanottokeskuksessa noudattamaan oman kulttuurisi tapoja tai käytäntöjä?
- e) Miten asukkaiden erilaiset kulttuuritaustat ja uskonnollinen tausta vaikuttivat kanssakäymiseen vastaanottokeskuksessa?
- f) Millaisia sopeutumiseen liittyviä haasteita sinulla oli vastaanottokeskusaikana?
- g) Mihin oli vaikeinta sopeutua?
- h) Mihin helpointa?

4. Tunneorientaatio

- a) Mitkä tunteet ovat jääneet päällimmäisenä mieleen vastaanottokeskusajasta?
- b) Millaisia luottamukseen liittyviä kokemuksia sinulla on vastaanottokeskusajalta?
- c) Millaisia kunnioitukseen liittyviä kokemuksia sinulla on vastaanottokeskusajalta?
- d) Millaisia positiivisia tunteita koit?
- e) Pelkäsitkö koskaan, mitä?
- f) Olitko yksinäinen?
- g) Koitko turhautumista? Miksi?
- h) Jouduitko turvautumaan fyysiseen väkivaltaan, miksi?
- i) Mitkä olivat seuraukset?
- j) Muita tuntemuksia?

5. Oma aktiivisuus

- a) Miten järjestit tekemistä itsellesi vastaanottokeskuksessa?
- b) Mitä asioita pidit voimavaroina ja vahvuuksinasi?
- c) Millaisia sosiaalisia verkostoja sinulla oli vastaanottokeskusaikana?
- d) Miten pääsit vaikuttamaan omaa elämääsi koskevaan päätöksen tekoon vastaanottokeskuksessa?
- e) Millaisia hyviä kokemuksia sait/koit asuessasi vastaanottokeskuksessa?
- f) Mitä parannettavaa vastaanottokeskuksessa olisi, jos saisit itse päättää?

6. Muiden tuki

- a) Mistä sait ensisijaisesti tukea?
- b) Millaista tukea sait vastaanottokeskuksen työntekijöiltä?
- c) Entä muilta asukkailta?
- d) Muilta tahoilta, miltä?
- e) Jouduitko muuttamaan toiseen vastaanottokeskukseen kesken kaiken? Miksi?
 - Mitä ajatuksia se sinussa herätti?
 - Millaista tukea sait vastaanottokeskuksesta toiseen siirtymän vaiheessa?
 - Millaista tukea olisit toivonut siirtymään?

AIKA OLESKELULUVAN SAANNIN JÄLKEEN

Aiheeseen johdattelevat kysymykset

- a) Millaisena Suomi on näyttäytynyt sinulle? Verrattuna esim. ensivaikutelmaan?
- b) Kerro elämästäsi Suomessa

2. Elämänhallinta ja toiminnallinen osallisuus

- a) Näin jälkeenpäin ajateltuna, miten siirtymiset vastaanottokeskuksesta ja paikasta toiseen ovat vaikuttaneet sinuun?
- b) Millainen päivärytmi sinulla on nyt?
- c) Mitä teet päivisin?
- d) Millaisena pidät osallistumismahdollisuuksia suomalaisessa yhteiskunnassa?

- e) Mistä haet tietoa, kun sinulla on ongelma tai pulma liittyen suomalaiseen yhteiskuntaan ja sen toimintaan?
- f) Miten sinulla on arki hallinnassa?
- g) Millaista ohjausta tai neuvontaa tai apua kaipaisit arjen hallintaan lisää?

3. Tulevaisuusorientaatio ja oman kulttuurin ylläpitäminen

- a) Mitä suomen kielen oppiminen on sinulle merkinnyt?
- b) Millaisia tulevaisuuden suunnitelmia sinulla on?
- c) Miten noudatat oman kulttuurisi tapoja ja käytäntöjä?
- d) Miten pidät yhteyttä maanmiehiisi Suomessa?
- e) Millaisia kotoutumiseen/sopeutumiseen liittyviä haasteita sinulla on?
- f) Mihin on vaikeinta sopeutua?
- g) Mihin helpointa?
- h) Millaisena koet kanssakäymisen suomalaisten kanssa? Haasteet?

4. Tunneorientaatio

- a) Millaisia luottamukseen liittyviä kokemuksia sinulla on nyt?
- b) Millaisia kunnioitukseen liittyviä kokemuksia sinulla on nyt?
- c) Koetko ulkopuolisuutta, miksi?
- d) Koetko yksinäisyyttä? Milloin?
- e) Koetko turhautuneisuutta? Milloin?
- f) Pelkäätkö? Mitä?
- g) Oletko joutunut turvautumaan fyysiseen väkivaltaan, miksi?
- h) Mitkä olivat seuraukset?
- i) Koetko epävarmuutta? Mistä?
- j) Muuta?

5. Oma aktiivisuus

- a) Millaisia muutoksia voinnissasi (psyhykinen ja fyysinen) on tapahtunut verrattuna hetkeen, jolloin tulit Suomeen?

- b) Mitkä ovat voimavarasi ja vahvuutesi nyt?
- c) Mitä yhteiskunnan palveluja käytät?
- d) Millaisia palveluja tarvitset?
- e) Mihin haluat muutoksen elämässäsi?
- f) Mitä olet itse valmis tekemään asian suhteen?

6. Muiden tuki

- a) Mihin yhteisöihin kuulut?
- b) Millaista tukea olet saanut kuntaan muuton jälkeen? Ja mistä?
- c) Millaista tukea olet saanut muilta oleskeluluvan saaneilta?
- d) Muilta? Keneltä?
- e) Kerro viranomaiskohtamisista Suomessa?
- f) Oletko kohdannut viha-puhetta tai epäasiallista kohtelua? Kenen taholta?

Haluatko vielä kommentoida, lisätä jotakin tai tietää tutkimuksesta enemmän?

Kiitos haastattelusta!